

11-D-253

M O S K V A

800 LET MĚSTA

1147-1947

SEMINÁRNÍ
Hist. práv.

KNIHOVNA
v oddělení

MINISTERSTVO INFORMACÍ - VÝBOR PRO OSLAVY MOSKVY

I.

MOSKVA

V PROJEVECH NAŠICH STÁTNÍKŮ

Z PROJEVU DO MOSKEVSKÉHO ROZHLASU

PO PODEPSÁNÍ SMLOUVY S SSSR

dne 21. prosince 1943

Vy, drazí občané českoslovenští, chápejte tuto moji dnešní cestu v duchu celé naší národní historie posledních století: je jen výrazem toho, co viděli v ruském národě naši velcí národní buditelé, jak se naň dívali v duchu budoucího vývoje a poměru našeho lidu k lidu ruskému Dobrovský, Kollár, Palacký, Šafařík, Hurban-Vajanský, jak to vyjadřoval svými cestami do Ruska náš veliký demokrat Havlíček, náš Palacký a Rieger, jak se na to díval Masaryk, jak o to pracuje zde v Moskvě prof. Zdeněk Nejedlý, a jak jsem to chápal a hájil ve své cestě v r. 1935 já sám jako zahraniční ministr republiky i jako obhájce nové, slovanské, demokratické a lidové politiky ve formách, v nichž jsem ji v rámci naší celoevropské koncepce společně s Masarykem prakticky prováděl.

Moje dnešní cesta do Moskvy — stejně jako moje cesta do Moskvy v r. 1935 — není tudíž pro mne nějaké okamžité a příležitostné oportunní gesto válečné politiky, která se dalšími událostmi změní; tato cesta je mi samozřejmým důsledkem, logickým závěrem a vývojovým dokončením naší politiky celého století, umožněným právě jen ruskou revolucí z poslední války, skvělým upevněním sovětského státu a dnešními jeho velikými úspěchy válečnými v plném spojení s Velkou Británií a Spojenými státy. Je to významný krok naší trvalé budoucí mezinárodní politiky, doplňující evropskou politiku Velké Británie a Sovětského svazu, vyjádřenou anglo-sovětským paktem, podepsaným v Lon-

dýně v květnu r. 1942 a potvrzenou posledními spojeneckými konferencemi v Moskvě a na Blízkém Východě.

A podepsání nové smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Sovětským svazem a Československem, o jejímž obsahu a smyslu jste odtud již vše podrobně slyšeli, je jen potvrzením a zajištěním této naší historicky tak dlouho a symbolicky tak výrazně připravované politiky oběma našimi národy.

Jaký je smysl pro nás tak životně důležité smlouvy, o níž jsme diskutovali se Sovětským svazem od jara t. r. a jejíž obsah a uzavření bylo také v plném souhlase a dohodě diskutováno na historické konferenci tří velmocí v Moskvě r. 1943?

Především povedeme se Sovětským svazem válku proti Německu a jeho všem pomocníkům až do plného vítězství a vedli bychom společně plnou a společnou válečnou obranu proti Německu a jeho společníkům, kdyby v budoucnosti Německo obnovilo, jak je ve smlouvě výslovně řečeno, opět svou dnešní zločinnou politiku „Drang nach Osten“ o t. zv. německý „Lebensraum“; tato násilnická německá politika musí dnešní válkou být navždy naprosto a definitivně rozdracena. Je to jasná formulace zásady, že Sovětský svaz pro budoucnost nikdy již německý „Drang nach Osten“ nepřipustí. Je to řečeno jasně a pevně po prvé a jsem přesvědčen, že to je ukazatelem celé Evropy a celému světu, že tato banditská, imperialistická, ničemná, typicky pruská politika stejně dřívějších německých křížáckých armád a rytířů jako dnešních německých junkerů, aristokratů, byrokratů a generálů, i expanzivních kapitalistů a pangermánských nacistů, už celá dlouhá léta, ba celá století trvajících, musí navždy skončit.

Za druhé, smlouvou tou prohlašujeme trvalé přátelství našich národů pro budoucnost, přátelství, které bude ihned po této válce započato rozsáhlou spoluprací hospodářskou. My zde a vy doma se k tomu už připravujeme, dělejme své plány a svá praktická opatření! Bude to znamenat značné přeměny naší obchodní a průmyslové předválečné orientace, bude to však znamenat také pro nás velká hospodářská zajištění, novou hospodářskou neod-

vislost, zejména, od Německa a jeho budoucího vlivu. Bude třeba připravovat nové vybudování našich komunikací železničních, vodních i leteckých. Nebude to znamenat, že máme opustit své spojení a zájmy hospodářské v západní a jižní Evropě a v ostatním světě. Bude to však jejich veliké doplnění, nové naše zajištění, výraz toho, že jsme geograficky právě v srdci Evropy, zeměpisně v bezprostřední blízkosti a v sousedství Sovětského svazu, který byl od nás hospodářsky spíše zanedbáván a který sám má a bude mít na našem hospodářství budoucnosti tak podstatný zájem.

Za třetí je výslovně ve smlouvě konstatována naše budoucí všestranná spolupráce jako dvou států naprosto svobodných a neodvislých, je v ní respektována plná naše suverenita a vzájemné nevměšování se do vnitřních věcí druhého státu, čímž jsme oba chtěli co nejvýrazněji navzájem před celým světem a proti té hloupé a bezmezně lživé propagandě jak Němců, tak i našich zrádných Quislingů českých a slovenských ukázat to, co se zdůraznilo už na moskevské konferenci tří velmocí: že tyto tři velmoci a speciálně Sovětský svaz plně respektuje nezávislost menších národů a států, že si přeje silného Československa, silného Polska, silné Jugoslavie a ovšem i samostatného Rakouska, Rumunska, Bulharska, Maďarska i Finska.

Náš stát také hospodářsky a sociálně provede řadu změn: Přijme pro svou politiku a své hospodářství systém plánování, jak už před touto válkou někteří naši národohospodáři o to usilovali; já sám očekávám a budu usilovat o to, aby celá naše poválečná rekonstrukce politická, hospodářská a sociální, ale zejména také nová politika národnostní našeho nového státu byla provedena velmi rychle, ale nejméně dle předem připraveného programu naší soustavně, dobře promyšlené a vědecky připravené první pětiletky.

Nechci nyní pokračovat dále ve výpočtu těchto vnitropolitických otázek; budeme o nich mluvit k vám domů včas souhlasně z Londýna i odtud z Moskvy, a naše vláda po mém návratu do Londýna učiní v těch věcech všechny nutné přípravy, o jejichž konečném

provádění rozhodne přirozeně svobodně a suverénně náš osvobozený, nefašistický a nenacistický československý lid doma sám.

A za čtvrté: Tato smlouva se vším tím, co se vyvine z této války ve spolupráci Sovětského svazu se západní Evropou, jednou provždy zabrání, aby se mohl opakovat Mnichov, aby se mohla opakovat zrada fašistů slovenských a jejich zrádné odloučení Slovenska od republiky ve službách německého barbarského násilnictví, a zejména, aby od nás zmizel německý nacism a zrádný a podlý henleinism. To je jeden z hlavních úkolů a cílů této smlouvy. To, co zde nyní děláme, je jedno z hlavních zajištění existence sjednoceného národního státu československého, státu Čechů a Slováků a lidu karpatoruského pro celou naši dohlednou budoucnost.

Klement Gottwald
předseda vlády

K OSMISTÉMU VÝROČÍ ZALOŽENÍ MOSKVY

Již samo jméno Moskva je mi nesmírně drahé jako Čechovi, jako Slovanovi, jako bývalému dělníku, jako komunistovi. Jméno Moskva symbolisuje nám Čechům a Slovákům jako všem slovanickým národům velký bratrský ruský národ, a celou mocnou sovětskou zemi, jejíž zásluhou jsme byli osvobozeni z hitlerovské poroby a můžeme nyní ve svobodě a pokoji budovat šťastný život své vlasti. Jméno Moskva symbolisuje obrovské a neustálé úsilí o sociální pokrok, demokracii a mírumilovné soužití národů, jež uskutečňuje Sovětský svaz jako socialistický stát. Proto i my upřímně milujeme Moskvu, proto i my ji rádi zveme „matkou“.

Moskvu jsem viděl po prvé roku 1928 a od té doby již dosti často, abych mohl sledovati její vývoj. Myslím, že vývoj Moskvy obráží jako ve zkratce budovatelské dílo stalinských pětiletok, rozmach sovětského hospodářství a kultury i neustálý růst životní úrovně sovětského člověka. Vzpomínám jen na přestavbu hlavních moskevských tříd, na budování parků kultury, na zrod moskevského metra... Jak nesmírně, přímo k nepoznání se změnila Moskva za těchto necelých 20 let! Skutečně — přestavba staré, chaotické Moskvy v jedno z nejmodernějších měst světa je jedním z těch zázraků, které dovedlo vytvořit budovatelské nadšení sovětského lidu.

Zvláštní a snad nejslavnější kapitolou dějin Moskvy je ovšem její život za války proti hitlerovskému Německu. Tehdy prokázal moskevský lid a obyvatelstvo celého SSSR, jak nesmírně je jim

drahá Moskva — srdce velké sovětské země a místo, kde žije a pracuje veliký Stalin. Tehdy prokázali sovětská lidé, že nikomu na světě nevydají, ba ani nedovolí poškodit město, které s takovou láskou budovali. Vzpomínky na válečnou Moskvu — kde bylo též jedno z hlavních středisek československého zahraničního odboje — jsou proto nejkrásnějšími vzpomínkami na bezpříkladný heroismus prostého sovětského lidu v zázemí, který po celou válku žil a dýchal zájmem fronty, zájmem vítězství nad nepřítelem.

Naposledy jsem viděl Moskvu v létě 1946, kdy jsem tam přijel již jako předseda vlády osvobozeného Československa. S největší radostí jsem viděl, že Moskva již opět přikročila k mírové práci, že opět kypí rušným a radostným budovatelským životem.

Na tuto Moskvu myslím dnes, kdy posílám — a se mnou všechny náš československý lid — nejupřímnější pozdravy moskevskému lidu u příležitosti osmistého výročí založení jejich města. Přejeme moskevskému lidu, aby již nikdy nebylo přerušeno jeho pokojné budování, aby Moskva a SSSR vždy jen pokojně rostly a vzkvétaly. Přejeme si to tím upřímněji u vědomí, že osud naší země je těsně spjat s osudem sovětské země, že pokoj a rozkvět Moskvy znamená i pokoj a rozkvět Prahy.

Ať žije Moskva, hlavní město SSSR, maják pokroku a demokracie, matka všech slovanských měst! Ať žije její lid a první a nejlepší Moskván, veliký Stalin!

(Psáno pro slavnostní číslo sovětského časopisu „Ogoněk“, vydané k 800. výročí založení Moskvy)

MOSKVA — SLOVANSKÁ METROPOL

Už ve své době pochopili naši političtí buditelé správně význam Moskvy pro český národ a pro Slovanstvo vůbec, když Palacký a Rieger okázale podnikli svou pouť do Moskvy v době, kdy si habsburská monarchie, potlačující silný živel slovanský, dávala charakter dvoustátí německého a uherského. Je samozřejmé, že v té době byly ještě představy o skutečné úloze, kterou by mohl velký ruský národ sehrát v Evropě, celkem nejasné, i když to byli právě naši politikové jako Palacký a Rieger, kteří celkem velmi realisticky formulovali slovanskou otázku proti tehdejšímu oficiálnímu ruskému slavjanofilství. Teprve po mnohých dějinných událostech, změnivších tvářnost celé Evropy, uzrává slovanská myšlenka a nabývá svého určitého obsahu velkým vítězstvím nad nacistickým Německem a úplným osvobozením všech slovanských států. Moskva se nám stává skutečně oním velkým ohniskem slovanské politiky tak, jak si to naši buditelé představovali. Dnes Moskva je sídlem Všeslovanského výboru, který se ustavil ihned v prvních měsících války, aby sjednotil všechny Slovanů v boji proti nacistickému Německu. Válka byla šťastně skončena velkým vítězstvím nad fašismem, avšak Všeslovanský výbor neztratil na svém významu. Jeho činnost je nyní obrácena především k prohloubení kulturních vzájemných vztahů mezi slovanskými státy a národy.

Procházíme-li dnes ulicemi Moskvy, najdeme ještě na každém kroku mnoho památek připomínajících nám onu dobu, kdy se ují-

mala myšlenka slovanského souručenství a kdy naši politici poutníci hledali v Moskvě posilu v boji proti stupňujícímu se německému tlaku ve staré rakousko-uherské monarchii. Je to Moskva vybudovaná po velkém požáru napoleonském, Moskva empírového stylu, který je tak příznačný pro větší stavby z oné doby, ať už jsou to šlechtické paláce nebo veřejné budovy. Po boji, v němž byla zlomena velká napoleonská invaze, a který se nyní označuje za první „vlasteneckou válku“, po boji, který byl zvěčněn velkým románem L. N. Tolstého „Vojna a mír“, došlo k velkému rozmachu carské říše a proto také epocha Alexandra I. a Nikolaje I. zanechala všude stopy velkého a nákladného budování. Ještě dnes slouží dobře svému účelu Malé divadlo, ve svých ušlechtilých jednoduchých formách i Velké divadlo, jež udivuje imponantními rozměry a neméně i uměním, které se v něm provozuje. Ve spleti malých moskevských uliček najdeme co chvíli starý šlechtický palác, jehož sláva již ovšem minula, jak to dosvědčuje opadající omítka. Tyto nmoderní domy čekají na svůj konec, aby udělaly místo moderním světlým a účelným bydlístím. Budovy historické a umělecké ceny budou arci zachovány. Avšak i z doby přednapoleonské najdeme v Moskvě některé nečetné architektonické památky jako je Rjumjancevský palác, hostící dnes část Leninské knihovny, Novoděvičí klášter, který se restauruje a už zase září ve své romantické kráse, zejména díváme-li se s protějšího břehu Moskvy na shluk pozlacených kupolí. Tam jsou hroby slavných ruských mužů a také hrob generála Brusilova, velkého našeho přítele, kterého Sovětský svaz a sovětská vojenská věda uctívají jako vojevůdce veskrze demokratického a vlasteneckého. Také budovy velké university Lomonosovy vznikly v dobách před Napoleonem, ačkoliv zevně vyjadřují epochu pozdější. Nejcharakterističtější a nejstarší architekturou moskevskou je ovšem Kreml, který však je vlastně shlukem staveb nejrůznějších dob a slohů, a právě tím působí silným dojmem. Mohutné cimbuří bylo vybudováno italskými mistry renesance. Uprostřed této imponantní hradby se v čistém byzantském slohu tyčí pohádkový chrám

Uspenský, jehož bane zas po velkých hrůzách zazářily nad Moskvou svým zlatem. Z tohoto rámce vyniká také budova, v níž zasedá Nejvyšší sověť. Byla dobudována v 18. století znamenitým ruským architektem Baženovem. Kreml majestátně vévodí Moskvě a je tudíž důstojným sídlem nejvyšších orgánů velké sovětské říše, Presidia Nejvyššího sovětu a sovětu samého. Sovětští občané, kteří putují do Moskvy z nejbvzdálenějších krajů a z okrajových autonomních republik, přibližují se s úctou a láskou k tomuto skutečnému srdci sovětské veleříše. Kamenná krása Kremlu dobře vyjadřuje harmonické spojení staré slávy a kultury s novodobými snahami o vytvoření socialistického státu. Každý občan ví, že odtud Stalin pevnou rukou řídil obranu Sovětského svazu v nejtěžších chvílích, kdy Němci stáli před Moskvou a Stalingradem. Pod hradbami Kremlu pak odpočívá zakladatel sovětské říše Lenin, kterého sovětské občané obvykle nazývají prostě Vladimírem Iljičem, vyjadřujícíce tak důvěrný vztah tohoto velkého muže k sovětskému lidu. Neboť Lenin nebyl jen odvážným revolucionářem, nýbrž i hluboce lidskou osobností, syntesou revolucionáře a humanisty.

Přes to vše Moskva ještě nepůsobí uceleným dojmem. Vždyť moderní Moskva se teprve buduje. Dnes je poseta nezakončenými velkými novostavbami, obstavenými lešením i prkennými ohradami. Budovatelské úsilí bylo několikrát zabrzděno těžkými úkoly, které vložila na Moskvu obrana státu. Vzrůstající nebezpečí hitleřismu v letech třicátých způsobilo, že nemohl být splněn budovatelský plán, jehož uskutečňování pak zastavil německý přepad Sovětského svazu. Dnes město, postavené pro 4 miliony obyvatelů, hostí 7 milionů občanů, což znamená, že se Moskvané musejí velmi uskrovnovat a bydlí skutečně spartánsky, životem plným těžkého odříkání. Zejména v době velké války nemělo obyvatelstvo v zimních měsících uhlí ani dříví, ústřední topení selhalo a Moskvané se tísnilí ve skupinách kolem malých železných kamínek, jejichž rourové komínky vyústovaly z oken. Stavební ruční byl už ovšem oživen, ale bude trvat dlouho, než Moskva bude

moci poskytnout pohodlný přístřešek pro stále vzrůstající přebytek obyvatelstva. Moskevští architekti a stavitelé plánují nové město v smělych projektech, v nichž je zřejmá snaha vyjádřit v architektuře ducha nové doby a velké budovatelské úsilí. Jsme přesvědčeni, že najdou, co hledají a vtisknou Moskvě výraz nové doby, který toto město zasluhuje. Zatím arci nelze Moskvu po stránce výstavnosti srovnat s velkými západními metropolemi, které měly dost času a možností dokončit svou výstavbu, avšak Moskva i přes všechny tyto nedostatky svého neukončeného vzhledu zůstává každému sovětskému občanu drahou pro svůj niterný význam, neboť je skutečně velkým střediskem nové velké kultury, věd a umění. Pracovníci světových jmen tu přispívají k lepšímu využití velkých přírodních zdrojů a bohatství Sovětského svazu, k budování nových velkých závodů a průmyslů, k zvýšení zemědělské kultury a všech oborů, kde se usiluje o duševní i materiální rozvoj a blaho občanů a všeho lidstva. Taková jména, jako jsou lékaři Burděnko, Višněvskij, Judin, historikové Tarle, Děržavin, polární badatelé Šmid, Papanin, agronomové Cicin a Lysenko, geologové Križanovský, Obručev, chemik Bach, energetik Joffe, jsou zajisté známa daleko za hranicemi. Velikost Moskvy může pochopit jenom ten, kdo vnikl do života sovětského lidu a kdo porozuměl snahám sovětské politiky a jejímu budovatelskému úsilí. Diplomatu a vůbec cizinci, který soudí pouze povrchně podle některých vnějších známek, zůstává samozřejmě pravý život sovětských lidí neznám. Vpravdě je to však život neobyčejně mnohotvárný, bohatý a vysoce kulturní, slibující další rychlý vzrůst a vzestup Sovětského svazu. Válka byla nejtěžší zkouškou nového státního zřízení a všech vymožeností. V této zkoušce sovětský lid šťastně obstál, ale byly tu nesmírně těžké chvíle, kdy na západě mnozí státníci počítali už s porážkou Svazu, nebo aspoň s jeho velkým oslabením a dělali už podle toho plány své budoucí politiky. Jedním z těchto těžkých okamžiků byl listopad 1941, kdy se předsunutě německé hordy octly v takové blízkosti hlavního města, že německé hlídky mohly

dalekohledem jako svého času Napoleon s Poklonné hory počítat věže moskevských chrámů. V tu dobu přijal Stalin v Kremle nezvyklou návštěvu zástupce a mluvčího tehdejší polské vlády generála Sikorského s jeho štábem a politickými poradci. Sikorski navštívil Sovětský svaz, aby přijal ruku, kterou nabízela polskému národu sovětská vláda k bratrské spolupráci a k společnému boji proti společnému nepříteli. Německé tanky, snažící se o obchvat Moskvy se severu, překročily už kanál Volha-Moskva, avšak přes toto smrtelné nebezpečí, hrozící Moskvě, Stalin ani na okamžik nepřerušil jednání, které bylo korunováno dohodou, jež dala polské vládě možnost budovat na sovětském území svou armádu a politicky poskytla Polsku příležitost, aby si vyřešilo všechny poválečné problémy a pokusilo se odstranit všechna nedorozumění, která odedávna dělila Polsko a Rusko. To byla pro Polsko velká chance, jež mu umožňovala zlikvidovat těžké dědictví minulosti a začít nový život. Byla to dohoda značného dosahu, i když, jak víme, mohla být nakonec uskutečněna jenom představiteli nového demokratického Polska. I když jsme byli jako celý diplomatický sbor v Kujbyševě, mohli jsme tuto, pro Slovanstvo historickou událost, sledovati tak, jako bychom byli v Moskvě. Cítili jsme velikost tohoto dramatického děje, který se tehdy v Kremle odehrával. Cítili jsme také, jak neochvějně řešili tehdy sovětské státníci všechny problémy, které souvisely s válkou a jak už tenkrát mysleli na to, jak se utváří vztahy mezi SSSR a ostatními slovanskými národy po válce. Byla to právě tato houževnatost a pevnost, která vedla k vítězství Sovětského svazu a pomohla k vítězství nad odvěkým nepřítelem Slovanstva i nám, Československu, opět samostatnému a svobodnému členu velké slovanské rodiny, jejímž srdcem je a bude Moskva.

SLOVÁCI A MOSKVA

Takmer celá slovenská história je predchnutá láskou Slovákov k Rusku. Avšak každý štát symbolizuje jeho hlavné mesto. Tak i Moskva znamenala Rusko, a to aj vtedy, keď miesto nej malo hrať tento zástoj mesto iné. Skoro všetci význační slovenskí dejatelia, hovoriaci z duše národa, obracali svoje mysle k mátuške všetkých slovanských miest — k Moskve. Videli v nej záchranu Slovanstva a tým i slovenského národa. Lpeli však k nej i svojimi citovými vzťahmi, ktoré sú najmocnejším pojítkom. Mladý a nadšený rusofil Ľudovít Štúr po skončení svojich štúdií v Nemecku, vracia sa na Slovensko a horlí pre také sjednotenie všetkých Slovanov, v ktorom by Moskva bola centrom nielen duchovného zápolenia, ale aj politickým ohniskom. Ohniskom, ku ktorému by sa obracal každý Slovan vo všetkých kultúrnych a národných otázkach a ťažkostiach. V dusnom ovzduší maďarského útlaku je táto myšlienka pre Štúra spásanosnou. Verí, že v najužšom spojení by Slováci snadnejšie odolávali odnárodňovaciemu tlaku. A táto láska k Moskve neostáva len v duši samotného Štúra. Prenáša ju na celú svoju generáciu. Všetci jeho žiaci učia sa ruštine, milujú ruskú poéziu, poéziu Puškina, Lermontova a mnohých iných vynikajúcich ruských literátov. Bratstvo s Čechmi, smerujúce k tomu, aby národné úsilie oboch sa nerozchádzalo, ale išlo za spoločným cieľom, podopreté je vedomím potreby opory najsilnejšieho slovanského brata a smerujúce tiež a zase len k Moskve. Tomuto dáva výraz i Svetozár Hurban Vajanský, majúci vrúčne

nadšenie a obdiv k ruskej klasike. Prejavoval lásku pre všetko, čo prichádza od Volhy, zo stovežatej Moskvy. Osobným lekárom Tolstého, veľkého spisovateľa a mysliteľa, bol Slovak Dr Dušan Makovický. Slováci, odchádzajúci za skyvou chleba do bratského Ruska, vracali sa a každý bol verným svedkom, že ruské prostredie ich bratsky prijalo, pohostilo a národne posilnilo.

Boj o vznik Československej republiky začal na ruskej pôde. Tam dostal prvé reálne základy. Tam vznikly naše najsilnejšie legie. Náš zosnulý prezident Osloboditeľ T. G. Masaryk tam získal pochopenie, porozumenie a pomoc, ktoré boli nevyhnutne potrebné k tak veľkému dielu, do ktorého sa so zosnulým hrdinským synom slovenského národa Milanom Rastislavom Štefánikom a s terajším prezidentom Dr Eduardom Benešom podujal. Preto u nás Slovákov je láska k Rusku, reprezentovanom Sovietskym sväzom, vecou samozrejmom, ktorá sa dedí, prenáša z jednej generácie na druhú a každá nasledujúca sa snaží predchádzajúcu predstihnúť väčšou mierou a plším obsahom úprimného priateľstva.

Sovietský sväz v predošlej svetovej vojne, vyžadujúcej si od neho tie najhroznejšie obete, dal najkrajší výraz svojho priateľstva voči Slovákom, voči Čechom a voči našej spoločnej československej vlasti. V Kujbyševе vďaka jeho vzácnemu porozumeniu vznikol náš československý armádny sbor, aby uskutočňoval a krvou písal svoju túžbu za obnovu našej Republiky. Doma na našej rodnej pôde synovia Sovietskeho sväzu pomáhali v našom nadšení, ktoré vyústilo v bojoch partizánskych, v bojoch nášho vojska a vyvrcholilo v našom Slovenskom národnom povstaní. Nie jeden medzi nami prikrýty slovenskou hrudou spí svoj večný sen. A tak ne jeden položil svoj život v konečnej fáze oslobodzovacích bojov. No i synovia slovenských matiek ne jeden v partizánskych bojoch, položili svoj život v Sovietskom sväze za spoločné ideály. Tento gigantický zápas znamenal a znamená i utuženie a nehybné trvanie československo-sovietského bratstva. Smluva bratstva písaná krvou je viac, ako smluvy písané čiernidlom a na papieri. Preto nemožno pochybovať o bezpečnosti a istote jej

trvania. Ona ostane trvale zárukou slobodnej a šťastnej existencie našich národov a štátov.

Osemstoročná Moskva! Moskva stovežatá, z ktorej s dychtivosťou, úzkostlivosťou a radosťou počúvali sme zprávy, z ktorých každá znamenala posilu v starostiach o našu existenciu a existenciu Slovanstva. Ty si nás nezklamala vtedy, keď starosť naša v slobodné žitie o našu demokraciu bola najväčšia a najpálčivejšia. Viera naša v Teba nebola pochybná a tým menej márna. Trvaj šťastne ďalšie a ďalšie stáročia a generácie. Buď strediskom slovanskej sily a mohutnosti, všetkých krásnych túžob a snáh. Buď tým vedúcim mestom, z ktorého tak pre Slovanstvo, ako i pre ľudstvo vôbec všetko dobré vznikáť bude!

II.

MOSKVA VČERA A DNES

MOSKVA — SRDCE A MOZEK SSSR

V carském Rusku spravovala Moskvu t. zv. Duma. Mívala okolo 140 členů, z nichž na př. v roce 1913 byli 63 továrníci, 32 velkoobchodníci a 24 majitelé činžovních domů; ostatní byli příslušníky t. zv. svobodných povolání: advokáti, velkokomisionáři, bursiáni a pod. Duma byla volena občanstvem, ale z 1 600 000 obyvatel volilo městskou radu v uvedeném roce pouhých 9430 lidí. Byli to výhradně boháči. Nebylo proto zvláštností, že ve správě města zasedali třeba 4 příslušníci jednoho rodu. Členství v městské Dumě se vlastně dědilo. Syn převzal po otci továrnu a s ní i právo na členství ve správě města. Za těchto idylických poměrů „volby“ procházely ve vši tichosti. Občanstvo se o ně nestaralo, již také proto, poněvadž se o činnosti Dumy nikdy ničeho nedovědělo.

Od revoluce je tomu jinak. Moskvu spravuje městský sovět zástupců pracujícího lidu, její obvody — je jich 23 — spravují obvodní sověty pracujícího lidu. V městském sovětu na základě voleb z 24. října 1938 zasedají 1402 volení členové, v 23 obvodních sovětech zasedá jich 5976. Z 1402 členů městského sovětu jest 571 dělníků a 567 příslušníků inteligence. Je zajímavé, že patří 12 národnostem; jsou mezi nimi Poláci i Němci, ale též Turkmeni a Tataři. Ženy představují více než třetinu; do městského sovětu jich bylo zvoleno 480. Mladí lidé, mužové i ženy, mají při tom zdrcující většinu. Do správy města se dostali na základě všeobecného práva hlasovacího, jehož v uvedeném roce po-

užilo 2 900 000 voličů. Socialistická správa převzala po revoluci obec ve stavu přímo žalostném. Stará Moskva byla městem křivých a úzkých ulic, městem vetších dřevěných domů, městem nevhledným a blátivým.

Nový režim se rozhodl, že vybuduje ze špinavého města čisté velkoměsto, a to podle plánu, jenž bude řešit nejenom výstavbu, ale i úpravu ve všech podrobnostech. Zvítězil střízlivý návrh na budování města s pohodlnými domy o 6—7 poschodích, výjimečně s 15—20, ale současně bylo rozhodnuto budovat velkoměsto ve všech směrech moderní. Generální plán, který se zabýval též otázkami hospodářskými, sociálně-zdravotními a kulturními, s nimiž se každá obec, a tím spíše velkoměsto, musí nějak vypořádat, nezůstal kusem papíru, nýbrž začal se s největším úsilím provádět. A tak úzké a křivé ulice z velké části již zmizely. Moskva dostala novou síť rovných a širokých ulic a kdyby nebylo války, budovala by do roku 1945 i síť magistrál. Nové ulice jsou úhledné a účelné. Svědčí o tom již skutečnost, že v roce 1917 bylo ve městě asfaltem pokryto pouze 200 000 metrů ulic a náměstí, kdežto v roce 1939 již 4 800 000; dříve ulice osvětlovalo 4 000 elektrických svítilen, v roce 1939 přes 70 000. Se starými ulicemi začaly mizet i staré mosty, budované pouze pro koňské potahy, nevyhovující pouličním drahám a zabraňující parníkům dostat se do města. V generálním plánu se počítá se 113 novými mosty a s rekonstrukcí tří starých. Na jaře 1936 se s prací začalo a v roce 1946 se mělo dílo dokončit. Stará Moskva budovala 10 mostů 60 let; v nové Moskvě více mostů bylo vybudováno ve 3 letech. Přitom jde vesměs o monumentální stavby. V dřívější Moskvě nejdelší most měřil 64 m, nyní nejkratší 95 m; nejširší most byl dříve 21 m, dnes nejvyšší 39 m. A všechny mosty se klenou tak vysoko nad vodní hladinu, že i volžské velké parníky mohou do vnitřního města.

Nová správa provedla za tím účelem i regulaci Moskvy a Jansy a zbudovala kanál Moskva—Volha, takže dnes hlavní město SSSR je spojeno vodními cestami s Kaspickým, Bílým a Baltic-

kým mořem a po dobudování kanálu Volha—Don bude po válce spojeno s moři Černým a Azovským.

Třebaže síť vodních cest není ještě ani zdaleka dokončena, vodní doprava rapidně stoupá. V roce 1932 parníky dopravily do Moskvy a z Moskvy 1 300 000 lidí a 7 300 000 metrických centů zboží, v roce 1939 již přes 12 000 000 cestujících a na 25 000 000 metrických centů zboží.

Městský sovět řeší však otázku vodních cest nejenom účelně, ale dbá i všech požadavků vkusu. Úprava zmíněných toků dala městu do roku 1939 již přes 92 km nábřeží. Ve staré Moskvě byla nábřeží až na nepatrnou část nevhledná a nesjízdná, ve většině případů byl z domů přístup přímo k vodě. Nyní podél vodních toků, jejichž vysoké břehy jsou vesměs z ukrajinského granitu, začala vznikat nádherná nábřeží s jízdními drahami, krytými asfaltem. Podél těchto drah táhnou se oddělené 5 m široké chodníky pro pěší, jimž slouží též četné sady přímo u vody.

Je vůbec příznačné, že městský sovět se všemožně staral a stará o to, aby město mělo „zdravé plíce“, aby mělo co nejvíce zeleně. Moskva odedávna měla velmi mnoho lesů a sadů. Háček byl pouze v tom, že obci patřilo pouze několik málo parků a tu a tam nějaká borovina. Lesy i sady byly majetkem šlechty, bankéřů, velkoobchodníků a církevních hodnostářů, kteří vládli desítkami tisíců hektarů zeleného prostranství. Až na řídké výjimky všechen tento majetek byl obehnan plotem a hlídán stráží. Revoluce odňala lesy a sady jednotlivcům a odevzdala je celku. Již dnes dýchá Moskva úžasným počtem „zelených plic“, rozprostřených po všech čtvrtích města. Leninův dvorec kultury, Gorkého park kultury a odpočinku, Sady moskevského vojenského okruhu a Puškinovy sady patří k největším a nejnádhernějším ve městě. Pro dětskou drobotinu je k dispozici dalších 26 zvláštních sadů s hřišti a všelijakými atrakcemi. Na blízkých Leninových horách se buduje botanická zahrada v rozloze 300 ha; je dvakrát větší londýnské a devětkrát větší berlínské. Již v roce 1939 měla Moskva na 5000 ha zeleného prostranství, přístupného veřejnosti, t. j. 25krát více,

než Moskva předrevoluční. Na jednoho obyvatele připadlo 50 m² zeleně, tedy 17krát více než v Moskvě staré. A při tom při všem se počítá s vklíněním okolních lesů do města.

Generální plán jde i v jiných směrech do všech podrobností. Tak na př. počítá předem s vhodným a vkusným umístěním pomníků předních revolucionářů, významných mužů vědy, umění a techniky. Počítá a počítá s praktickým rozložením úředních budov a paláců, jež mají sloužit veřejnosti. A počítá ovšem i s tím, jak mají vypadat domy v nových ulicích. Projekty dvorců, resp. paláců, jsou včas vystaveny, takže veřejnost má možnost předem se o nich vyslovit.

Již nyní lze mluvit o převratu v bytové kultuře. Dříve ve středu města bydlely pouze vrstvy zámožné, dvořané, vysocí carští důstojníci, generalita, podnikatelé, bankéři a velkoobchodníci. Jejich domy revoluce vyvlastnila a dala k užívání lidu obecnému. Tyto domy byly ovšem postupně modernisovány. Současně byly postaveny celé tisíce domů nových, neboť podle zmíněného plánu měla Moskva mít do konce roku 1945 na 15 000 000 m² nově zastavěné plochy, tedy mnohem více, než bylo v celé Moskvě staré. Nutno poznamenat, že co je v tak zvaném vnitřním městě, totéž je i na předměstích. Pověstné periferie se špinavými uličkami, starými baráky a epidemiemi zmizely. Již dnes jsou všude krásné asfaltové ulice, nové domy, obchodní paláce, kluby a sady.

Několik nových vodáren bylo již postaveno, sta kilometrů potrubí položeno a je dáno v užívání. Na zavedení kanalisace jenom do starých domů, jež byly revolucí vyvlastněny, věnovalo město v roce 1933 — 28 000 000 rublů, v roce 1935 — 70 000 000 rublů a v roce 1938 — již 118 000 000 rublů. Po této stránce byla stará Moskva snad nejzanedbanějším velkoměstem v Evropě, neboť z 50 000 domů pouze 6800 mělo kanalisaci. Je zajímavé, že kanalisace byla prvou starostí nové správy, která plným právem zde viděla příčinu častých epidemií. S kanalisací ovšem souvisí i čistota ulic, již se dříve ve středu města dbalo málo a na periferiích se o ni vůbec nikdo nestaral. Dříve se špína lila do ulic,

do řek a do jam. Díky zavedené kanalisaci je nyní všude nejvzornější čistota, k jejímuž udržení přispívají nejmodernější stroje; speciální stroje pro léto a speciální stroje pro zimu. Špinavé město stalo se tak čistým velkoměstem a jenom válka zdržela je na cestě — stát se v několika letech nejmodernějším velkoměstem na světě.

Také o dopravu občanstva se stará městský sovět nejvýš pečlivě. I zde vykazuje úspěchy neobyčejně značné. Je přece známo, že předrevoluční Moskva byla městem chodců. Dopravě sloužila pouliční dráha a izvozčíci. Pouze boháči měli svá osobní auta. Pouliční dráha byla však tak drahá, že chudí lidé byli nuceni chodit pěšky. Nová správa zde zasáhla se vší rozhodností. Především snížila jízdné, takže přes zavedení nových dopravních prostředků průměrný počet jízd na 1 obyvatele proti 160 jízdám v roce 1913 stoupl na 600 v roce 1939. V tomtéž roce rozšíření tratí pouliční dráhy po městě znamenalo vzrůst ze 132 na 223 km. Dráha dostala také nové vozy s vykládanými sedadly, opatřené vším pohodlím. Současně byly dány po londýnském vzoru do provozu jednoposchodové pouliční autobusy a trolejbusy. Prvé vozy byly dodány anglickou firmou, ale další vozy začaly již dodávat závody sovětské. V roce 1939 bylo v provozu již několik tisíc autobusů a na 500 trolejbusů na tratích o délce 850 km. Tisíce autodrožek nahradilo izvozčíky, jichž počet z 25 000 roku 1913 klesl na 60 roku 1939. Během roku 1935 začala se také budovat podzemní dráha. Prvé čtyři úseky byly v provozu již před válkou. Pátý úsek byl slavnostně otevřen koncem roku 1942. Vede z města od průmyslového předměstí k závodům nesoucím jméno Stalina, kde se dříve vyráběly traktory a za války tanky. Nádraží, jehož slavnostního otevření jsem se zúčastnil, předčí všechna dosavadní; velikostí i nádherou. Až dosud je v provozu asi 100 km tratí; pětimilionová Moskva má mít 215 km tratí podzemní dráhy, která je skvělým dílem sovětského stavitelství. Její stanice jsou vesměs prostranné a nejvýš elegantní; samý mramor, sloupoví, sochy, fresky a květiny. Vozy jsou pohodlné, vzdušné a střídlivě přepychové. Občanstvo bylo již tak vychováno, že ve voze nebo na

stanicích neodhodí kousek papíru, takže čistota je všude přímo vzorná. I zahraniční odborníci uznávají, že je to nejmodernější a nejkrásnější podzemní dráha na světě. Třeba zdůraznit, že se na vykopávkách podílela celá Moskva. Občanstvo v čele s nejvyššími moskevskými činiteli ve volném čase na ní pracovalo dobrovolně a zdarma, na úkor svého volna, v tak zvaných „subotních“. Již na lodi cestou do Svazu jsem se sešel s jistým diplomatickým úředníkem sovětským, který se mně pochlubil, že během roku si tam odpracoval 24 subotníky. Proto moskevské metro je nejenom skvělým dílem sovětského stavitelství, ale i nehynoucím pomníkem obětavosti moskevského lidu.

Vedle úpravy města starala se nová obecní správa především o rozvoj průmyslu. Musela se o něj starat, neboť to již nebyl průmysl soukromý, nýbrž socialisovaný. I na tomto poli Sověty obstály čestně. Průmysl staré Moskvy byl chudý a ve všech směrech zanedbán. Značná část jeho strojů patřila již dávno do starého železa. Z 500 000 moskevských dělníků pouhých 160 000 bylo zaměstnáno v průmyslu. Ostatní byli zaměstnáni v malovýrobě, na pracích sezónních a v různých příležitostných službách.

Revoluce tento zaostalý průmysl vyvlastnila. Nelze se divit, že za občanské války se tento průmysl zhroutil. Dělníci byli na barikádách a na frontách, obec byla bez uhlí, bez nafty a bez chleba; zima a hlad se usídlily na dlouhou dobu ve městě. Hodnota výrobků moskevského průmyslu v roce 1913 představovala 960 milionů rublů ročně; roku 1920 klesla na pouhých 86 000 000. Tento stav však potrvál jenom krátkou dobu. Ihned, jakmile dozněla vrava občanské války, dělníci zaměnili zbraně za kladiva a dali se do práce. Velká epocha rozvoje socialistického průmyslu byla zahájena. Všechny lid byl prodchnut nevídaným entuziasmem. Pracoval s největším sebezapřením, věděl, že po dobách zlých musejí přijít i doby dobré. Lenin před 20 lety nevolal marně: „Bez průmyslu zahyneme.“ A Stalin nenadsazoval, když 15 let poté zvěstoval lidu, že „již brzy dostihneme předních průmyslových států světa“. Neboť v roce 1925 bylo již dosaženo předválečné úrovně,

aby se šlo ihned dál. Tam, kde před občanskou válkou pracovaly sta, nejvýše tisíce lidí, tam dnes pracují desetitisíce. „Stalinův autozávod“, zbudovaný z továrny Rjabušinského, vykázal v roce 1939 větší kapacitu za půl dne než dříve za rok. Závod „Gužoň“, dnes „Kladivo a srp“, vyrobil v roce 1912 ocele za 14 000 000 rublů, v roce 1939 za 250 000 000. „Bromley“, továrna na obráběcí stroje, dnes „Rudý proletář“, vyráběla dříve 200—300 kusů ročně v hodnotě 2 500 000 rublů, v roce 1939 vyrobila již na 3000 kusů v hodnotě 70 000 000. „Dynamov“, výroba motorů, dnes „Kirovův dynamov“: v roce 1913 závod zaměstnával 800 lidí, v roce 1939 přes 20 000. Michajlova továrna na obuv, dnes „Pařížská komuna“: v roce 1913 vyrobila 54 000 párů obuvi, v roce 1939 přes 6 000 000, přibližně tolik, kolik dříve vyráběly všechny obuvnické továrny carského Ruska dohromady.

S restaurací starého průmyslu budoval se v Moskvě i průmysl nový. Byly vybudovány stovky ohromných továren všech možných oborů; nejdříve ovšem továrny na výrobu továrních strojů. V potravinářském průmyslu byl proveden hotový převrat. Roku 1939 pro celé město vyrábělo chléb 15 velkých továren a 50 strojových velkopekáren. Jediný uzenářský závod „Mikojanův masokombinát“ vyráběl více uzenin než celé předrevoluční Rusko. — Vedle nových továren byly zbudovány i tři nové elektrárny, byla rozšířena plynárna, vybudoval se koksový závod a 12 teplocentrál. Moskevský průmysl roku 1939 sám odebral o 1 000 000 kW elektrické energie více, než se spotřebovalo roku 1913 v celém státě.

Organisátoři socialisovaného průmyslu, i prostí občané, kteří znají trochu svět, nikdy se ovšem netajili tím, že prvě výrobky v řadě případů nebyly hned dokonalé.

Práce v socialistickém průmyslu byla ovšem a dosud je vystavena veřejné kritice, jmenovitě kritice socialistického tisku. A je to kritika neobyčejně ostrá.

Dík obětavosti uvědomělého dělnictva, díky rozumnému a energickému vedení a díky ostražitosti veřejného mínění, musel ovšem

moskevský socialisovaný průmysl ve dvou desetiletích vykázat úžasný rozmach. V roce 1913 pracovalo v továrnách Moskvy, jak výše řečeno, 160 000 dělníků (s menšími závody 250 000) při zaostalé technice; v roce 1939 jich tam pracovalo již přes milion při nejmodernější technice. Hodnota inventáře všech moskevských závodů v roce 1912 byla odhadnuta na 478 000 000 rublů; hodnota socialisovaného průmyslu v roce 1939 dosáhla 4000 milionů rublů. Jeho roční produkce v r. 1913 měla hodnotu 970 milionů rublů; roční produkce socialisovaného průmyslu dosáhla již roku 1939 téměř 19 000 milionů rublů, o 2500 milionů rublů byla vyšší, než hodnota produkce celého carského Ruska. Anebo ještě jinak přirovnáno: výroba moskevského průmyslu v r. 1939 proti roku 1913 vzrostla devatenáctkrát, počet dělnictva čtyřikrát, hodnota výroby na jednoho dělníka rovněž čtyřikrát. Ovšem — při vyšších mzdách, při kratší době pracovní a při náležitém sociálním zajištění. Válečná doba a potřeby obrany země počet průmyslových závodů zvýšily zcela přirozeně měrou nečekanou. Také počet zaměstnanců vzrostl do nebyvalé výše. Je to rozmach, který v zemi, jejíž potřeby nebyly ještě kryty před válkou, ponese ovoce i po válce.

Životní úroveň širokých vrstev lidových v Moskvě porevoluční se nedá vůbec porovnat s životním standardem v Moskvě před-revoluční. Dělník tehdy pracoval 11 až 12 hodin denně, někdy i 16 hodin. Jeho průměrný výdělek činil okolo 20 rublů měsíčně. Textiláci si vydělávali 8, nejvýše 10 rublů měsíčně. Tisíce lidí žilo z 5 až 10 kopějek denně. Strach před nezaměstnaností — a delší nezaměstnanost znamenala hlad a smrt — dělal z nich otroky. Přitom byli dělníci v továrnách bezdůvodně pokutováni. Byly případy, že v některém závodě byla předepsána sta, někdy i tisíce pokut denně. Dělníci byli také nuceni odebírat zboží v závodních skladech; bylo to zboží horší jakosti a dražší. O sociální péči se nedalo vůbec mluvit.

Naproti tomu dnes, resp. před válkou! Ve smyslu ústavy pracovní doba sedmihodinová, v některých závodech, jmenovitě na nočních

směnách — šestihodinová. Úředníci pracovali vesměs 6 hodin. Pracovní týden neměl šest dní, nýbrž pouze pět. Neděle byly sice označeny v kalendáři, ale pracovalo se, jestliže na ně nepřipadl šestý den, den vycházkový. To znamená, že moskevský dělník — a vůbec dělník sovětský — měl před válkou 61 „neděl“ místo 52. K tomu měl 7 státních svátků: Nový rok, dva dny k oslavování 1. máje, 2 dny k oslavám revoluce, výročí Leninovy smrti a výročí přijetí nové ústavy. Vše se mu platilo právě tak, jako dovolená, která u dělníka činila nejméně 14 dní a nejvýše měsíc, u úředníka až 6 neděl. (V polárních krajích vzhledem k počasí činila placená dovolená dělníkova až 3 měsíce v roce.) Střední výdělek moskevského dělníka činil v roce 1933 — 160 rublů měsíčně, v roce 1939 již 450, kterážto hranice je dnes ovšem daleko vyšší.

Zrušení soukromého obchodu, což se ostatnímu světu zdálo nemožné, přineslo zde nečekané výsledky. Ve staré Moskvě byl obchod v rukou kupců, kteří byli rozděleni na tři kategorie: kupci první gildy — obchody s velkým počtem filiálek, kupci druhé a třetí gildy. Kromě nich zde byli ještě trhovci, lávočníci, malí obchodnickové bez filiálek. Obchody, jakost zboží, výběr a ceny byly různé. Na předměstích byl lid v pravém slova smyslu okrádán o peníze a olupován o zdraví. Dnes má obchod v Moskvě — jako v celém Svazu — v rukou stát, v menší míře družstva. Všude jsou stanoveny jednotné ceny. Obchody jsou velké a moderně zařízené; ve městě i na periferiích. V roce 1939 obrat v těchto obchodech činil na 9000 milionů rublů. Kromě potravinových obchodů bylo v Moskvě ještě 39 tržnic, v nichž prodávaly své zboží kolchozy. Zde činil obrat na 500 000 000 rublů. Tržnice jsou umístěny ve velkých pavilonech, kde jsou zvláštní oddělení na vejce, na sýry, na drůbež, na ryby atd. Všude chladírny a nejmodernější zařízení.

Se soukromými obchody přestaly existovat i soukromé hostinské, kavárenské a výčepnické koncese. Revoluce jednou provždy uzavřela luxusní restauranty boháčům a zaplivané kořalny chudákům. Naproti tomu začala budovat hostinskou službu po svém. Velkolepé hotely s nádhernými restauracemi existují dál, ale již

v roce 1939 byly vedle nich 3704 veřejné jídelny, kavárny, čajovny, lidové restauranty, koutky rychlého občerstvení atd. Většina těchto podniků byla zařízena moderně, pohodlně a se střízlivou elegancí. Zajímavostí byly t. zv. továrny-kuchyně — velké speciální budovy, kde se pouze vařilo. Byly to budovy, kde stroje dělaly všechno. Odtud značná část Moskvy odebírala obědy i večeře.

To všechno způsobilo, že moskevský občan je dnes jiný než před revolucí. Jsou zachovány doklady, jak žila chudina ve staré Moskvě. Dělník v roztrhaných hadrech, bydlicí v díře, jež se nazývala bytem, většinou ve sklepě, kde děti pozvolna umíraly. Nebo byty v továrních „kasárnách“, kde lůžka byla jedno vedle druhého a přitom jich bylo několik nad sebou. To ovšem bylo. Roku 1939 bydlela již třetina dělníků v nových domech a značná část v domech restaurovaných. Tyto byty již mají několik místností podle počtu členů rodiny. Jsou to byty moderní, s křesly, divany, knihovnamí, psacími stoly, niklovaným nábytkem, zrcadlovým zařízením v koupelnách atd. Byl jsem v některých bytech, a to v bytech, které jsem si nahodile vybral, a — přesvědčil jsem se o tom na vlastní oči.

Je také hodné pozoru, že pracující lid při tom při všem ještě spoří; zjev, v carském Rusku nevídaný. V roce 1931 měli dělníci a úředníci Moskvy ve svých spořitelnách uloženo 65 000 000 rublů, k 31. prosinci 1939 již přes 1000 milionů. K tomuto dni bylo zde 1 173 000 strádadelů. V roce 1933 na každého vkladatele připadalo 122 rublů úspor, v roce 1939 již 835; nyní jsou již tyto vklady několikanásobné, pokud je ovšem sovětští vlastenci nevěnovali ve prospěch obrany státu. I tyto skutečnosti svědčí o tom, že Moskva porevoluční krok za krokem odčinila hříchy Moskvy předrevoluční a že tento vývoj přináší dnes bohaté ovoce.

Městský sovět vykonal však velký kus práce i na poli sociální a zdravotní péče. Bylo již řečeno, že stará Moskva těmto problémům nevěnovala vůbec žádnou pozornost. I nesocialistické noviny se tehdy nad ignorancí městské Dumy vůči potřebám chu-

dých předměstí pozastavovaly. Ale nic se nestalo. Periferie byly tak zanedbány, že lidé zde předčasně umírali. Z každého sta lidí umíralo v Moskvě 27 lidí na tuberkulosu. Nemocnice byly ve stavu přímo žalostném.

Dříve bylo v Moskvě 37 nemocnic s 10 000 lůžky, v roce 1939 jich bylo již 170 s 35 000 lůžky, při čemž se počítá se stavbou 17 nemocnic dalších. Vedle nemocnic slouží zdravotní péči ještě 447 polyklinik, ambulatorií, dispensářů a pod. Stará Moskva měla pouze 37 podobných ústavů. Dispensáře jsou k dispozici zdravým lidem; sledují jejich životosprávu, radí jim ve volbě povolání s ohledem na jejich tělesnou konstrukci a pod. V Moskvě je také 43 institutů lékařské vědy; více než bylo v celém carském Rusku. Před válkou v nich pracovalo přes 3500 odborníků. Nedokončen zůstal ústav, resp. skupina ústavů, v nichž při klinikách mají být zvláštní klimatické komory, na příklad komora s tropickým vedrem Afriky anebo drsnou zimou polárních krajín. Nemocím se však předchází i včasným umístováním lidí v ozdravovnách, lázních a sanatoriích. Do tak zv. domů odpočinku, jichž bylo velmi mnoho na příklad na Krymu, na Kavkaze a v černomořských oblastech, odjíždělo každoročně na dovolenou i několik tisíc lidí z jediného závodu. Každý občan může kdykoli použít bezplatné lékařské rady nebo pomoci. Ve staré Moskvě bylo 1500 lékařů, v porevoluční Moskvě v roce 1939 již 14 000 a přes 22 000 školného ošetrovatelského personálu. Je proto pochopitelné, že tuberkulóza byla stlačena na minimum, že na minimum byly stlačeny i pohlavní nemoci. Naproti tomu byla populace na vzestupu. Roku 1935 připadalo na každých 1000 obyvatel Moskvy 19 novorozeňat, v roce 1938 již 28,5. Úmrtnost při tom proti roku 1910 klesla na polovinu.

Nová správa věnuje mimořádnou pozornost právě matkám a dětem. Ve staré Moskvě bylo mateřství pracujícím ženám přítěží, ba prokletím. V dělnických a řemeslnických rodinách byla bída, v důsledku čehož ženy často rodily doma bez odborné péče. Úmrtnost matek a novorozeňat byla pochopitelně značná. Nyní žena

v Moskvě — jako v celé zemi — dostane placenou dovolenou, ale již předtím má právo dožadovat se v závodě lehčí práce se zajištěním dřívějšího místa. Toto právo má chráněno zákonem. Kromě plné mzdy, kterou pobírá během dovolené, dostává ještě zvláštní příspěvek na výživu děcka i na dětskou výbavu. Bezplatná odborná poradna a lékařská pomoc je ovšem samozřejmostí. Ve staré Moskvě bylo 11 bezplatných porodnic se 600 místy; nyní je jich tam na 40 s 5000 místy. V roce 1939 z nich vyšlo 130 000 novorozěnat. Matkám slouží dále 133 speciálních poraden. Neudílejí se v nich pouze porady lékařské, nýbrž i legislativně-administrativní. Matky jsou zde poučovány, nač mají podle zákona nárok. Ve 20 mléčných střediscích, která měla v roce 1939 na 70 rozděloven pod zvláštním lékařským dozorem, dostávalo se matkám nejhodnotnějšího mléka pro děti. V uvedený rok bylo v Moskvě již 390 dětských jeslí s 38 000 místy; šedesátkrát více, než v celém carském Rusku. V jeslích byli dětští lékaři. Dětem však sloužilo ještě 20 dětských nemocnic, polyklinik a ambulatorií a 41 t. zv. dětských kabinetů. O dětských sadech a hřištích je zmínka jinde. Děti jsou ovšem každoročně posílány na venkov. V roce 1939 jich bylo venku na 175 000.

Ve staré Moskvě na 100 dětí připadalo asi 20 se slabými plícemi a okolo 30 dětí bylo chudokrevných. V posledních letech již tomu nebylo. Ve staré Moskvě sebevraždy dětí ve stáří od 12 do 16 let byly samozřejmostí; noviny, které na tento strašný zjev upozornily vládu, házely hrách na zeď. Tyto příšerné zjevy patří dnes minulosti. Děti se rodí v jiných poměrech a z jiných rodičů. Jejich rodiče žijí jako lidé; jsou chráněni před nezaměstnaností; pracují spokojeně, věduce, že v případě nemoci, pracovní nespůsobilosti a ve stáří bude o ně postaráno.

V této souvislosti budiž konečně řečeno, že městský sovět věnuje patřičnou pozornost i sportu. Ve staré Moskvě byl sport výsadou lidí zámožných. Ve městě byl jediný stadion a jediná plovárna vodního sportu. V roce 1939 bylo v Moskvě již 29 stadionů, 54 sportovních sálů, 31 sportovních hřišť, 23 lyžařských stanic,

5 stanic velocipedistů, 34 dětských hřišť a několik sportovních plováren. Ve zmíněném roce zde již působilo 52 sportovních klubů s 87 000 činných členů, kteří každého 24. července měli v Moskvě svůj tradiční všesportovní den.

Z uvedeného plyne, že lid je v Moskvě hospodářsky zajištěn a sociálně zabezpečen. Důsledek toho je, že má zájem i o otázky kulturní. Také na tomto poli vykazuje nový režim nevšední úspěchy.

Ve staré Moskvě bylo na 400 000 lidí, kteří neuměli číst a psát. Úředně bylo zjištěno, že ze 100 moskevských dělníků každých deset začalo v továrně pracovat ve stáří do 10 let a 23 dělníků ve stáří od 10 do 11 let. Byly to strašlivé zločiny kapitalistického systému na dětech chudiny. Ostatně — škol bylo málo, takže na příklad roku 1911 několik tisíc dětí nebylo přijato do škol obecných. A pokud šlo o školy střední, tu opět vláda dělala vše možné, aby děti dělníků a řemeslníků nemohly studovat.

Revoluce zasáhla energicky i na tomto poli. Sotva dozněl poslední výstřel občanské války, ihned začali otvírat školy pro dospělé. Tehdy to byly školy čtení a psaní. Když boj s negramotností byl úspěšně vybojován, tyto školy nebyly zrušeny, nýbrž zreorganizovány a rozšířeny. Dnes to již nejsou obecné školy pro dospělé, nýbrž střední školy pro dospělé, jichž absolventi mohou i na školy vyšší. V roce 1939 bylo v Moskvě ve středních školách tohoto typu 65 000 dospělých žáků a na vyšších okolo 50 000.

Není suchou literou článek ústavy, který zaručuje všem občanům SSSR právo na vzdělání. Mládeži bez rozdílu jsou otevřeny dveře dokořán. Školy jsou bezplatné a žáci dostávají školní potřeby zdarma. V roce 1913 bylo v obecných a středních školách Moskvy 122 000 dětí, v roce 1929 již 207 000. Nato byl vydán zákon o povinné školní docházce a tak v roce 1934 bylo v těchto školách 450 000 dětí a v roce 1939 dokonce 600 000. Je zajímavé, že v prvních letech porevolučních se značná část rodin spokojila se sedmiletou školní výchovou, ale později sama nechávala děti ve školách alespoň 10 let. V roce 1939 šlo ze sedmiletky do deseti-

letky z dobrovolného rozhodnutí rodičů 14krát více dětí než v roce 1932. Totéž je i ve školách středních. Ve staré Moskvě bylo roku 1913 v nich 8000 žáků, v nové Moskvě roku 1939 již 22 000; každý rok o 2000 více, neboť přibývá i nových škol, nových tříd a nových učitelů. Během 20 let socialistického režimu bylo zde vybudováno sta a sta nových školních budov. V roce 1939 ze sta dětí již 70 chodilo do nových škol. Jsou to školy vesměs moderní. Náklady na školství zcela přirozeně rok od roku vzrůstají. V roce 1933 dával stát za 1 žáka obecné a střední školy 70 rublů ročně, roku 1938 již přes 200.

O porevoluční Moskvě možno říci, že se v ní stále učí všechno její obyvatelstvo. Jenom v lidových odborných školách a kursech bylo roku 1939 zapsáno na 200 000 dospělých. I dnes se v Moskvě stále učí. Zvláštní místo zde zaujímají FZU, tovární a závodní učiliště; jsou tříleté a jsou to skutečně školy. Ve všech lidových školách v Moskvě — odborných, všeobecně politických atd. — bylo v uvedeném roce zapsáno na 1 000 000 posluchačů ze všech vrstev občanstva.

S rozvojem školským udržela krok i věda, jež ve staré Moskvě byla rovněž Popelkou.

A tak zatím co bylo ve staré Moskvě vědecko-výzkumných společností poskrovnu, v roce 1939 bylo jich tam již 175. Jsou to společnosti vědeckých kapacit, které věnují pozornost všem problémům doby, na příklad průmyslu, zemědělství, zdravotnictví, stavebnictví, komunálnímu hospodářství, komunikacím atd. Práce moskevských vědců a badatelů není již neznáma. Poznaly ji všechny kulturní národy světa a poznaly ji i kdysi zaostalé národy Sovětského svazu, jimž právě vědci a badatelé pomohli dosáhnout vyšší úrovně hospodářské i kulturní. Jenom Akademie nauk má v Moskvě desítky speciálních institutů v celé řadě zvláštních budov s nejmodernějšími laboratořemi. Svět o ní již také ví, neboť zde na 12 000 učenců hledá cesty, jak nejlépe vytvořit a zajistit — dokonalou komunistickou společnost. Akademie nauk se ve svých

pracích lidu neuzavírá, ba naopak, řídí se důsledně zásadou, že věda musí lidu sloužit a odevzdávat mu všechny své poznatky.

Ve staré Moskvě byl kulturní život pouze pro zámožné. Dělníku byl vůbec nepřístupný, nižšímu úředníku téměř nepřístupný. Buržoasie si toho jednak nepřála, jednak nebylo v těchto vrstvách peněz. Za socialistického režimu se i zde poměry změnily. Staré Moskvě stačilo 15 divadel, jež často zela prázdnotou; nové Moskvě roku 1939 nestačilo 40 divadel, jež během roku navštívilo na 10 000 000 lidí, a proto se budovala další.

Zajímavostí nové Moskvy jsou parky kultury a odpočinku. Roku 1939 jich bylo 5, největší z nich je Park Gorkého. V létě se v nich vystřídalo při nízkém vstupném na 25 000 000 lidí. Zde je nejenom zeleň a voda, nýbrž i velký pavilon hudební, divadlo, pavilon společenských her, cirkus, biograf, zábavný koutek, pavilon s knihovnou a čítárnou, dětský koutek, restaurační a kavárenský pavilon atd. Nová správa rozšířila i zoologickou zahradu, kterou prošlo za rok přes 3 000 000 lidí. Kromě toho město věnovalo mládeži ještě 12 domů pionýrů, 9 dětských domů (pro děti, u nichž se objeví nějaký talent), 16 technických dílen a 73 zvláštních dětských knihoven.

Moskva má ovšem své kluby hudební, pěvecké, literární, kluby herců, artistů a j.; všech klubů s kulturním posláním bylo v roce 1939 na 260. Město má na 60 museí a stálých výstav, jimiž v tomto roce prošlo na 7 a půl milionu lidí.

V socialistické Moskvě se též velmi mnoho čte. I za války byl tam velký hlad po knize. Zatím co kniha byla dříve luxusem, dnes je denní potřebou. Zatím co ve městě bylo dříve pouze 16 veřejných knihoven s 93 000 svazky, roku 1939 jich už bylo 768 s 11 300 000 svazky. Na 1000 dalších knihoven bylo ve zmíněných Dvorcích kultury, při vyšších učilištích, ve školách, v organizacích a továrnách. Moskevská továrna na pneumatiky v uvedeném roce měla sama 75 000 svazků, tedy bezmála tolik, kolik bylo ve všech veřejných knihovnách staré Moskvy. Každý den se v této továrně půjčovalo 1200—1300 knih. Leninova státní knihovna

s 11 000 000 svazky nemá ovšem s těmito knihovnami nic společného. Vedle knih se čtou hojně i časopisy. V uvedeném roce vycházel zde oficiální orgán zástupců pracujícího lidu v Sovětech „Izvěstija“ nákladem 1 700 000 výtisků, ústřední orgán Vsesvazové komunistické strany „Pravda“ nákladem 2 000 000 výtisků, 42 dalších listů všesvazových, 2 listy oblastní, 1 městský a řada listů závodních; vesměs deníky s celkovým nákladem 11 000 000 výtisků denně. Dále zde vycházelo na 800 týdeníků a měsíčníků politických, literárních, uměleckých, odborných a jiných v celkovém nákladu 200 000 000 výtisků ročně. V tomtéž roce bylo v Moskvě vydáno 17 000 knih nákladem 500 000 000 exemplářů proti 6000 knih, které nákladem 38 000 000 exemplářů zde vyšly v roce 1913. Náklady knih jsou vesměs značné.

Je pochopitelné, že Moskvané mají své město rádi. Ba víc! Milují je a v míru pracovali pro ně s láskou, neboť na každém kroku cítili, že pracují-li pro obec a pro stát, skutečně pracují pro sebe. Viděli také úžasný pokrok, na němž se přímo podíleli. Dnes město žije normálním životem, avšak důsledky války je cítit na každém kroku. Po náletech nezůstala nikde ani stopa.

Lid je naplněn hlubokou vírou, že dohoní, co ztratil a že si bude žít ještě lépe než dosud. Je to víra odůvodněná, neboť vyvěrá spíše z rozumu než z citu. Každý, kdo je jenom trochu objektivní, musí mít k této víře respekt, neboť konstruktivnost sovětského zřízení se nedá popřít a výsledky práce Sovětů nemohou zůstat nepovšimnuty.

Jsem vzdálen toho, abych tvrdil, že v Moskvě již bylo všechno dokonalé, když sami sovětské činitelé doznávají, že k dokonalosti ještě mnoho chybělo. Mnoho, ale rozhodně méně než jinde. Naproti tomu trvám, že v Moskvě již nebylo nic, co by nebylo znatelně zdokonaleno, co by neneslo pečeť socialismu.

Tím ovšem nechci říci, že u nás bylo všechno špatné, anebo že nebylo ničeho, co by nebylo lepší než v Moskvě. V nejednom směru jsme byli dál. Socialistická obec v dějinách československé

samosprávy zaujímá ostatně místo nejčestnější. Ale právě proto a jenom proto považují za nutné již dnes zdůraznit, že obdivuhodných výsledků se nedodělala Moskva jenom proto, že je socialistickou obcí, nýbrž proto, že je socialistickou obcí v socialistickém státě.

(Z publikace „Moskva včera a dnes“, Londýn 1943.)

PŘEHLED DĚJIN MOSKVVY

Moskva do revoluce

Tak jako v českých dějinách vstupuje Praha teprve za tři sta let po prvních zprávách o větší historické pospolitosti slovanských kmenů na našem území na dějinné jeviště, tak i v dějinách ruských Moskva se připomíná téměř po třech stoletích po založení prvního státního celku na ruském území. A růst významu obou těchto pozdějších hlavních a sídelních měst začíná tehdy, kdy dosavadní těžiška politického vývoje obou zemí se posunula z jihu na sever: v českých zemích z povodí Moravy a Dunaje, v Rusku od dolního Dněpru. V ruských dějinách, na rozdíl od českých, je však tento posuvný proces dostatečně osvětlen historickými zprávami.

Jakmile se ruským Slovanům podařilo v složité síti východoevropských řek opanovat některé důležité vodní cesty, zejména „velikou cestu Varjagů k Řekům“, vedoucí z Finského zálivu po Dněpru do Černého moře, vyvinula se z jednotlivých obchodních středisk na řekách veliká města jako byl Kyjev, Smolensk a Novgorod. Vojenské družiny skandinávských Normanů, Varjagů, jež si města najímala jako ozbrojené stráže obchodních karavan, zmocnily se vlády v městech. A tak v polovině devátého století náčelníci varjažských družin Askold a Dir založili své panství v Kyjevě a Rurik v Novgorodě. Rurikův nástupce Oleg zmocnil se Kyjeva a sjednotil pod svou mocí většinu ruských kmenů. Olegovo panství rozšířil Rurikův syn Igor, který kromě jiných úspěšných vojenských tažení vymohl si dvěma výpravami na Cařihrad výhodné obchodní smlouvy s říší Byzantskou. Těsné obchodní

a politické styky s Byzancí připravily půdu křesťanství, které násilným způsobem uváděl do kyjevského knížetství Vladimír (988). Křesťanství, jemuž se dostalo samostatné církevní organizace s kyjevským metropolitou v čele, posílilo knížecí moc, protože šířilo názor, že je božského původu. Vladimírovi říši, jež po úspěšných výbojích sahala od Finského zálivu ke Kavkazu a od Karpat k Uralu, rozšířil ještě jeho syn Jaroslav, s jehož jménem je spojeno sepsání nejstaršího ruského zákoníku „Russkaja Pravda“. Po jeho smrti nastal politický a hospodářský úpadek, způsobený nedostatečným nástupnickým řádem ustanovujícím, že nejstarší člen rodu Rurikova má vládnout jako veliký kníže v Kyjevě a ostatní členové v údělech. Jednotný stát se roztržil na řadu stále se drobících údělů, jejichž náčelníci vzájemně bojovali o kyjevský knížecí stolec. Nicméně ani v takto rozdrobené Rusi neutuchlo povědomí jednoty a národní přináležitosti, které vedlo pak k opětovnému soustředění okolo tří středisk: Novgorodu, Vladiměře nad Kljazmou a Haliče nad Dněstrem. Boje mezi členy Rurikova rodu o velkoknížecí stolec trvaly však dále a v nich Ondřej, syn Jiřího Dolgorukého dobyl r. 1169 Kyjeva a zpusťil jej. Tímto vítězstvím získal prvenství mezi ostatními knížaty, neusídlil se v Kyjevě, nýbrž přenesl své sídlo do Vladiměře. Těžiška Ruska přeneslo se tím trvale do severní Rusi a jih, který promrhal své síly v drobných rozbrojích a stával se kořistí kočovných dobyvatelů, ztratil navždy svoji vůdčí roli.

Se jménem Jiřího Dolgorukého je spojena také první historická zmínka o Moskvě, připínající se k roku 1147. Je zaznamenána v Ipatěvském letopisu ve zprávě o pozvání, které učinil zmíněný kníže Svatoslavu Olgoviči, aby ho navštívil v Moskvě. Moskva byla tehdy pravděpodobně jedním z knížecích dvorců, s velkým hospodářským příslušenstvím, z něhož roku 1156 vznikla tvrz obehnaná dřevěnými hradbami a osazena knížecí čeledí. Jádro pozdějšího města Moskvy zaujímal jihozápadní úhel dnešního Kremle, a bylo těsně sevřeno lesy, jež obklopovaly i vzdělanou půdu-poljany. Lesní porost, množství říček, bažiny a jezera, rokle,

nížiny a návrší, to byl obraz moskevského okolí. Moskva, osazená knížecí družinou, byla vysunutou tvrzí knížetství suzdalského, a chránila Vladiměř proti západním sousedům. V tomto období bojů feudálních knížat nejednou zle utrpěla: roku 1177 byla vypálena, roku 1209 byla dobytá. Pozvolný hospodářský růst Moskvy, jenž začal počátkem 13. století, byl přerušen ničivými nájezdy divokých tatarských hord chána Batuže. Byla dobytá Vladiměř, vypálena Moskva, zničen Kyjev a řada ruských měst. V bitvě s Tatary padl velkokníže Jiří Vsevolodovič, jehož nedospělý syn Vladimír s vojevody pobýval v těch letech v Moskvě. To nasvědčuje tomu, že v Moskvě byl tehdy zvláštní knížecí stolec. Za požáru spolu s městem shořely i vesnice a kláštery, rozložené kolem.

Po smrti velkoknížete Jiřího Vsevolodoviče připadla Moskva jeho mladšímu synu Michalu Chrabrému, jenž o dvě léta později padl v boji s Litvou. Moskva zůstala bez vlastního knížete po čtyři léta a pak spolu s velkoknížetstvím Vladiměřským Moskva přešla pod vládu Alexandra Něvského, knížete novgorodského. Za vlády jeho syna Daniela se Moskva stala středem malého knížetství, jež se stalo jádrem sjednocovacího procesu celé Rusi. Tomu napomáhala i příznivá zeměpisná poloha Moskvy, neboť byla uzlem cest, spojujících severní Rus s jižní, a východní se západní. Zisk z obchodních cest obohacoval moskevská knížata a zvyšoval jejich politickou váhu. Přenesením sídla metropolitě pravoslavné církve stala se Moskva náboženským a církevním střediskem celé Rusi. A když vladiměřský velkokníže Ivan Kalita přesídlil rovněž do Moskvy, Moskva se stala hlavním městem velkoknížecího stolce vladiměřsko-suzdalského. S tím souvisela velká výstavba města: bylo opevněno novými dubovými hradbami a nově vystavěné chrámy Kremlu byly prvními moskevskými zděnými stavbami. Po třiceti letech byly dřevěné hradby Kremlu nahrazeny kamennými a z Moskvy se stala tvrdá pevnost, jež byla dobytá Tatary jen zradou bojarů, kteří nechtěli bojovat s nepřítelem. Město bylo spáleno a za vpádu zahynulo 24 000 lidí. V Kremlu samém se však zachránilo množství lidí, kteří se utekli do jeho pevných zdí.

Město se sice rychle obnovilo, ale jeho rozvoj byl brzděn tatarskými nájezdy a častými požáry, domácími rozbroji dynastickými a nebezpečím hrozcím z Litvy.

Jak vyhlížela Moskva, sídlo největšího ruského knížetství ve 14. století? Středem města bylo opevněné sídlo — Kreml. Okolo Kremlu uprostřed polí, luk a volných prostranství byly rozloženy vesnice osady-svobody, kláštery, dvory bojarů s přílehlými hospodářskými statky. Kníže, bojaři, duchovenstvo a kláštery vlastnili a samostatně spravovali svoje díly městského celku, které osadili vlastním lidem nejrůznějšího povolání. Ve 14. století vyrostlo při Kremlu obchodní město, středisko cizích kupců, a začala se již rýsovat pavučinová osnova půdorysu města.

Nový rozkvět Moskvy začal od druhé poloviny 15. století, kdy za panování Ivana III. a Vasilije III. panství moskevských knížat se rozšířilo o republiku novgorodskou, Pskov a Smolensk, a kdy nastal konec tatarské poroby. Moskevské velkoknížetství stalo se tím ruským národním státem a Moskva sídlem jeho panovníků, kteří ve vzrostlém sebevědomí přijali titul carů. S ním pak i domnělé dědictví všeládných národů byzantských, neboť se pokládali za nástupce císařů byzantských a přijali dvouhlavého orla byzantského za svůj znak. Oprávněnost těchto nároků se mohla opírat o sňatek Ivana Třetího s netí posledního byzantského císaře, Žofíí Palaeologovou, jenž měl rovněž dosah kulturní. S carevnou přišlo do Ruska mnoho Řeků a Italů a diplomatické styky s některými západními mocnostmi také posílily evropské vlivy. To vše se zračilo i v dějinách Moskvy, která se stala důležitým obchodním střediskem Ruska a která svůj význam zdůraznila pronikavou výstavbou města. Italští mistři zde budovali chrámy, pevnosti, paláce, podle novgorodského a vladiměřského vzoru byl vystavěn Uspěnský sobor. V Kremlu vyrostla Granitová palata a nové ozubené pevnostní zdi s osmnácti věžemi. Novostavbami chrámů, palácových staveb se stal z Kremlu skvělý zámek a nedobytná pevnost. V městě se objevily první zděné domy, palác metropolitě, sídla bojarů a bohatých kupců. Jinak byla Moskva

dřevěná, stále ohrožována častými požáry, z nichž ničivý požár roku 1493 poškodil i Kreml.

Ke Kremlu přiléhající obchodní čtvrť, Bolšoj posad, jež se rozrostla rozvíjejícím se obchodem, byla v první polovině šestnáctého století opevněna hradbami a dostala jméno Kitaj-gorod. Náměstí mezi Kremlem a Kitaj-gorodem, dnešní Rudé náměstí, se stalo středem obchodu. Na paměť dobytí kazaňského státu dal Ivan Čtvrtý na tomto náměstí vystavět ruskými staviteli Pokrovskij sobor. K obraně před nájezdy krymských chánů byla vystavěna nová kamenná hradba s 28 věžemi, v místech dnešního bulvárového kruhu, která velkým obloukem, opřným na obou koncích o řeku, obepíná město. Vzápětí byl vybudován vnější obranný pás kolem města, dřevěná hradba s padesáti dřevěnými věžemi, vedená kruhovitě kolem širšího obvodu města, v místech dnešních Sadových ulic. Zahrnula i čtvrť Zamoskvořečí na druhém břehu Moskvy. Obranu města doplňoval na jihu pevnostní pás, pozůstávající z klášterů, opevněných zděnými hradbami a vybavených posádkami. Plán města se vyhrnil v charakteristický obrazec ulic, sbíhajících se radiálně ke Kremlu a tržišti na dnešním Rudém náměstí. Pásky hradeb a s nimi souběžné ulice vytvářely osnovu soustředěných kruhů protínajících radiální síť.

Sociální rozvrstvení obyvatelstva stále rostoucí Moskvy bylo velmi pestré. Značná část byla závislá na knížeti, bojarech, duchovenstvu a uzákoněním nevolnictví se jeho postavení velmi zhoršilo, zvláště pak uložením těžkých povinností.

Růst a význam Moskvy, jenž ke konci 16. stol. vrcholil ve zřízení patriarchátu moskevského, čímž ruská církev nabyla samostatnosti, byl zadržán dobou zmatků a bouří po smrti Feodora Ivanoviče, syna Ivana Čtvrtého. Boje o vládu, rozdílné zájmy bojarů a nespokojenost lidu přilákaly polské pány k pokusu podpořit si ruský stát. Skupina bojarů umožnila dobrodruhu podporovanému Poláky, aby se stal carem. Tento první pokus Poláků byl brzy likvidován vzbouřením v Moskvě. Samozvaný car Dimitrij byl zabit, jeho mrtvola před Kremlem spálena a popel nabit

do děla a vystřelen. Nový pokus Poláků vedl po několika bouřlivých letech bojů o vládu k novému obsazení Moskvy a Kremlu vojsky polského krále Vladislava. K odvrácení nebezpečí shromáždila se nová ruská vojska. Povstání v Moskvě, porážka polských vojsk vojsky ruskými a vyhnání jich ze země, zlomily druhý polský pokus o podmanění ruského carství.

Car Michal Feodorovič Romanov, zvolený stavy jednohlasně, urovnal zmatky a snažil se zvelebiti zemi a boji zpustošenou Moskvu. Sezval domácí i cizí stavitele a dal provést množství chrámových, palácových a veřejných staveb. Tak byla znovuzřízena Spasská věž a opatřena hodinami, vybudována tkalcovna sametu, mincovna, tržnice v Kitaj-gorodě, kde byl také postaven chrám „Gruzínské matky Boží“. Byla zahájena stavba kamenného mostu přes řeku Moskvu a dobudováno opevnění města. Feudální Moskva představovala tak v 17. století slepenec samostatných okrsků-svobod bez ústřední městské správy. Město bylo téměř výlučně vybudováno z těsných čtvrtí malých dřevěných domků a hospodářských staveb prostorných usedlostí bojarů se zděnými nákladnými sídly. Nad okolím se tyčily chrámy, kláštery, hradební věže a mohutný Kreml. Bídne zdravotní poměry ve městě vyvolávaly časté epidemie — v jedné morové vlně r. 1654 zemřelo na 150 tisíc lidí, polovina obyvatel Moskvy. Hmotné postavení nevolnických tříd, čeledí, řemeslníků a obchodníků se zhoršilo útlakem feudálů a vedlo za pomoci vojska k úspěšnému povstání, jež přineslo některá ulehčení. Druhé povstání, podnětené bídou a drahotou, bylo zlomeno. V tomto období se upínaly naděje ujařmeného lidu k Štěpánu Razinovi, vůdci ozbrojeného lidu, který však byl u Simbirsku poražen, přivlečen do Moskvy a popraven.

Ve druhé polovině 17. století zesílil v Rusku vliv západní Evropy, což se zvláště projevilo v technice, obchodu a ve způsobu života. V Moskvě se zřizovaly textilní a jiné manufaktury, loděnice a vodní stavby. Obchodní styk s cizinou mohutněl a obchodní význam Moskvy vzrůstal, živá stavební činnost zasáhla i střed města. Bylo nařízeno, že na hlavních ulicích a význačných místech

se mohou stavěti pouze zděné domy. Stavební tvorbu ovládl barokní sloh, v němž byly vystavěny tři chrámy a přestavována průčelí dvořanských paláců a opatřována barokní výzdobou. Pod vlivem západní vzdělanosti byly založeny šlechtická učiliště — akademie a divadlo „Chrám komedie“.

Kulturní přelom, probíhající v 17. století v Moskvě, se projevil zvláště ostře na rozhraní 17. a 18. století. Petr Veliký se odvrátil od starých ruských tradic a prudce zahájil evropsací Ruska. Proměny se odrážely i v životě Moskvy. Zavedl nové správní zřízení městské s purkmistrem v čele, jehož pravomoci podléhali dosavadní poddaní různých vrchností, pracující ve výrobních oborech. Při nařízeném sčítání obydlí bylo napočteno 16 400 obytných budov. Na Petrův příkaz stavěly se zde nové zděné domy, aby bylo zabráněno požárům a novostavby se musily umisťovat do uliční čáry a nikoliv jako dosud doprostřed pozemků. V Kremlu vystavěl budovu Zbrojnice, zesílil opevnění zemními bastiony. V barokním stylu byla dále provedena řada významných moskevských staveb: budova senátu, vojenská nemocnice a několik nově zřízených škol. Rozmach řemeslné výroby v Moskvě se projevil zřízováním tkalcoven hedvábí, sukna a plátna (v dvacátých letech 18. stol. pracovalo v Moskvě pět manufaktur na hedvábí), papíren a podniků různých výrobních oborů. Car sám přesídlil do malého dvorce Preobraženskaja a později, po vystavění Petrohradu, přenesl tam carský dvůr a hlavní správu. Moskva přestala tak být residencí, ale zůstala obchodním a výrobním střediskem Ruska. V 18. stol. vzrostl počet řemeslníků a manufaktur v Moskvě tak, že v r. 1769 bylo napočteno již 106 manufaktur zaměstnávajících 10 tisíc dělníků. Nesoustavné zastavování městské plochy, které bylo způsobeno hospodářským rozvojem, vedlo k tomu, že byl v r. 1731 pořízen plán Moskvy. Sloužil pouze k zachycení současného stavu, nikoliv k regulačním pracím.

Do společenských poměrů Moskvy druhé poloviny 18. století a jejího vývoje výrazně zasáhla aristokratická a byrokratická vrstva, která před 50 lety následovala Petra Velikého do Petro-

hradu, a nyní, když byla zbavena povinné služby, se vracela s početnými družinami do Moskvy a usadila se ve starých sídlech. Stavěla průčelí nových paláců po západoevropském vzoru, zakládala francouzské parky s oranžerieri, besídkami, mramorovými sochami, fontánami a jezírky. V těchto svých sídlech vedla okázalý život po způsobu francouzské aristokracie. Šlechtická vrstva se opírala hospodářsky o rozsáhlé venkovské latifundie, na nichž pracoval poddaný lid. Plodiny na nich získané a určené k prodeji se svážely do Moskvy, kde se ukládaly do rozsáhlých objektů při panských sídlech, jež byla většinou v severovýchodní části Moskvy. Všechny tyto panské domy byly vystavěny ve strohých formách kateřinského klasicismu. Nejvýznačnějším architektem té doby a autorem mnoha šlechtických sídel byl M. Kazakov. Jeho prací je na př. dům knížete Dolgorukova — dnešní Dom Sojuzov (Dům odborů), dům hraběte Černyševa — dnešní budova Moskevského sovětu. Slohově je zajímavý „Paškův dům“ — budova, v níž byla původně umístěna Leninova knihovna — jehož architektonická forma barokní nese již náznaky rokoka.

V Moskvě ke konci 18. století sídlila většina ruské šlechty a v městě se soustřeďovala aristokratická kultura. Pro výchovu šlechtických mladíků byla založena universita s internátem, pro výchovu dívek zvláštní institut — nyní budova ústředního domu Rudé armády. Záliby šlechty vedly k zakládání divadel a vyvolaly vznik střediska módního obchodu — „Kuzněckého mostu“. Životní styl aristokracie napodobovala drobná šlechta a zámožné vrstvy měšťanské. Okázalý život šlechty ostře kontrastoval s životem ostatního moskevského obyvatelstva. Honosné paláce vedle ubohých domků svědčily o hlubokých sociálních protikladech společenských tříd. Nedostatek nejzákladnějších zdravotních opatření byl provázen častými epidemiemi. Za moru v r. 1771, kdy zemřelo 57 tisíc osob, vypuklo povstání lidu uhněteného krutým útlakem a bídou. Velké naděje chudých vrstev se upíraly k velkému povstání kozáků a zběhlých poddaných, vedenému Pugačevem. Moskvané očekávali jeho příchod a sledovali jeho úspěchy na

cestě k Moskvě. Pugačev přišel sice do Moskvy, ne však jako vítěz, nýbrž jako zajatec v železné kleci a byl tu popraven. A tak naděje vykořisťovaných lidových mas, které byly tímto povstáním vzbuzeny, byly zklamány.

Dekretem z r. 1785 byla v Moskvě ustavena městská správa, složená z širší poradní městské dumy a šestičlenné užší výkonné městské dumy, jež však byla pouze zástěrkou neomezené vlády gubernátora, ustanoveného carem. Pro plánovitou výstavbu Moskvy byl pořízen regulační plán (1773), který se však zabýval pouze středem města a neřešil situaci v předměstích. Podle regulačního plánu, který platil až do roku 1812, byly zbourány stavby ve středu některých náměstí, upraveny hlavní ulice, zlepšeny hygienické podmínky regulací řek a vypuštěním rybníků v obvodu města. Bylo započato se stavbou prvního ruského vodovodu, zbourány se sešlé hradby, stavěly se mosty a nábřeží, upravily se hlavní vozovky a zavedlo se primitivní osvětlování ulic. Nicméně přes tyto všechny úpravy a přestavby Moskva si na konci 18. století podržela ještě venkovský ráz. Byla městem panských sídel, v němž selský živel převládal. Ze 175 000 obyvatel Moskvy bylo 115 000 zemědělců a šlechtické čeledi hospodářské.

Dějiny Moskvy v 19. století začínají úplným téměř zničením města. Za svého tažení do Ruska vstoupil Napoleon s vojskem 2. září r. 1812 do liduprázdného města a obsadil je bez odporu. V tu noc však Moskva náhle vzplanula s několika stran. Napoleon byl nucen opustit Kreml a Moskvu, usadit se v Petrovském dvorci, a čekat. Silný liják 8. září uhasil požár a Napoleon se vrátil do Kremlu. Moskva nesplnila Napoleonovy naděje: po bitvě u Borodina očekával, že v ní najde pokořený národ, dostatečné zásoby a vhodné ubikace. Moskva však byla liduprázdná a nadto lehla popelem. Odchod obyvatel z města a jeho zničení požárem jsou projevem vrcholného vlastenectví, jež raději obětovalo hlavní město, než by dopustilo, aby nepřítel v něm našel materiální základnu. Při svém odchodu z Moskvy Napoleon podmiňoval a poškodil budovy, věže a hradby Kremlu.

Požár, jenž zničil Moskvu (z celkového počtu 9151 domů shořelo úplně nebo silně bylo poškozeno 7632 domů, t. j. 83 %), nezničil však její životní sílu. Hned po Napoleonově odchodu se na spáleniště vrátilo obyvatelstvo a energicky se vrhlo do díla obnovy města. Státní „Komise pro výstavbu“ vedla plánování a stavbu státních i soukromých budov a městských zařízení. Aby se opatřil stavební materiál, byly postaveny cihelny a dřevo poskytly státní lesy. V březnu r. 1813 byla výstavba Moskvy již v plném proudu. Za čtyři roky bylo obnoveno více než 2500 domů, nově postaveno přes 600 zděných a 5500 dřevěných domů. Byl opraven Kreml, Rudé náměstí očištěno od krámků, hradební příkopy zasypány a založen okružní bulvár se sady. Byly zbourány zchátralé budovy a kostely, náměstí byla rozšířena a vybudována ve střídmých pravidelných formách empirového slohu, zvaného alexandrovským klasicismem. Podél řeky byla budována nábřeží, říčka Něglinka svedena do podzemních rour a bylo plánováno zastavění volných ploch. K nejvýznamnějším stavbám náleží nová budova university od architekta Guillardiho, budova jízďárny a městské nemocnice, projektované architektem O. I. Bovem, který vedl práce „Komise pro výstavbu“, palác hraběte Razumovského — dnešní Museum Revoluce — od architekta Menelase a proviantní sklady, práce architektů Guillardiho a Grigorjeva. Architektonické formy empiru, portiky, sloupové a basreliefové ozdoby byly napodobovány i při stavbách menších i dřevěných šlechtických sídel a vil, stojících do dneška v postranních ulicích. Projekt výstavby města nezměnil však nijak radikálně jeho středověký půdorys.

Na sklonku vlády Mikuláše I. vynikl architekt K. Ton, oficiální představitel architektury tohoto období. Provedl mnoho staveb ve formalistickém pseudoruském slohu a po zbourání nábřežních paláců v Kremlu, začal stavět Nikolajevský palác. V téže roce se začalo se stavbou chrámu Krista Spasitele. Jinak se stavební činnost ve městě jevila růstem měšťanských domů, jejichž architektonické formy neměly již nic z čistoty klasicismu. Spolu s nimi

pak výstavba neslohových činžáků dodávala Moskvě ráz provinčního města.

V prudce rostoucí Moskvě 19. století se zhustily protiklady mezi dosavadní ruskou feudální společností a novými nastupujícími společenskými třídami: inteligencí a průmyslovým proletariátem. Projevuje se přežlost carské samovlády. Ruská společnost se otřásá pod nárazy svobodomyšlných, demokratických a revolučních ideí západní Evropy a do popředí se sune řešení problému zbídačených zemědělců a dělníků. Sociální, národnostní a náboženský útlak vede k nepřetržitému vášnivému podzemnímu ruchu a otevřenému boji, k opakovaným povstáním, násilně potlačovaným. Proměnná zahraniční politika, střídavé válečné štěstí, rostoucí náklady na vojenské akce vypínají krajně síly vládního režimu. Carismus se křečovitě brání a marně se snaží všemi prostředky udržet starý svět. Politický vývoj se dramaticky zrychluje a zmnožuje předpoklady k vzniku nového společenského řádu, k Velké říjnové socialistické revoluci. V čele tohoto vývoje stojí Moskva, nesoucí myšlenku pokroku a zahajující novou epochu dějin nejen Ruska, nýbrž celého světa.

Po napoleonských válkách pronikají demokratické ideje západní Evropy do kruhu drobné šlechty a z ní vycházejí později vůdcové a účastníci revolučního povstání proti carismu. Zednářské lóže a tajná sdružení svobodomyšlných mužů obírají se politickými plány, podílejí se na povstání děkabristů, usilují o osvobození nevolníků z poddanství a chtějí vyvolat povstání vojsk a zatknouti vysoké úředníky. Povstání děkabristů a jeho tragický konec silně ovlivňuje dorůstající generaci. A. J. Hercen, jeden z hlavních vůdců pokrokové ruské společnosti — tribun Ruska, vzpomíná, jak jako hoch se svým přítelem na Vrabčích horách při pohledu na Moskvu si přísahali, že budou pokračovat v díle děkabristů a že věnují všechny síly revolučnímu boji. Universita se stává semeništěm politického volnomyšlenkářství. Studenti a příslušníci drobné šlechty v tajných kroužcích připravují ústavu, usilují o život cara a jeho rodiny, chtějí obrátit vojsko proti

vládě a připravují proklamace k moskevskému obyvatelstvu. Moskevskou mládež podněcuje pařížské povstání r. 1830 a polské povstání r. 1831. Třicátá a čtyřicátá léta jsou obdobím, v němž vynikající publicisté Bělinskij a Hercen se stávají vůdci pokrokové společnosti. Persekuce a zásahy censury nemohou však již zničit toto literárně společenské hnutí; pouze politicko-revoluční úsilí se stahuje do podzemí.

Od třicátých let 19. století Moskva poněáhu ztrácí lesk šlechtického města a z velkého obchodního centra se postupně mění v město továren a závodů, v němž převládá textilní průmysl (80 %). Nové továrny vznikají nezávisle na starých manufakturách, které namnoze zanikají. Novými továrníky jsou převážně zámožní statkáři, zčásti cizinci. Továrními dělníky jsou především lidé z venkova — nevolní přesídlení rolníci a čeledi. Počet těchto dělníků rychle roste. Roku 1830 je v Moskvě 305 000 obyvatel, z toho je 143 000 osob příšlých z venkova a v r. 1860 má již město 400 000 obyvatel.

Moskvou, tak jako v dřívějších dobách, ovšem v mnohonásobně zvýšené míře, prochází většina řemeslných a průmyslových výrobků i zemědělských produktů domácích a cizích. Je tu zřízena bursa a jsou pořádány průmyslové výstavy. Vzniká vlivná vrstva obchodníků a průmyslníků, kteří bohatnou a usazují se v palácích, opouštěných upadající šlechtou. Tovární objekty a dělnická obydlí, z počátku nahodile vznikající na obvodu města, postupně pronikají do centra, kde zaujímají dosavadní šlechtické usedlosti. Vlastní střed města se do konce první poloviny 19. století změnil jen málo. Jednotlivé čtvrti jsou stále osídleny převážně určitými třídami — šlechtou a vysokou byrokracií, řemeslnictvem, kupectvem, a každá část města má svoji osobitou tvář, žije svým zvláštním životem. Až do šedesátých let minulého století zůstává Moskva stále málo uspořádaným městem s nerovnými a krivolakými ulicemi plnými nečistoty, s ubohými zdravotními i bytovými podmínkami.

Krymská válka, která ukázala slabost nevolnické Rusi a vyvo-

lala místní povstání a revolty, vedla k společenským reformám: v r. 1861 bylo zrušeno nevolnictví, ale výkup půdy byl pro selské masy tíživý.

Po roce 1861 se Moskva ještě rychleji mění ve velké středisko modernisovaného průmyslu a obchodu. Výstavbou železnic stává se transitním uzlem a skladištním centrem ruské produkce.

Počet obyvatelstva neustále roste, jak vykazují tato čísla:

v r. 1862	žije v Moskvě	450 000	lidí,
„ „ 1872	„ „	600 000	„ (z toho 72 % lidí z venkova),
„ „ 1882	„ „	750 000	„ a
„ „ 1897	„ „	1 050 000	obyvatel.

Překotný růst Moskvy změnil její vzhled, její hospodářskou základnu a společenskou strukturu. Množí se znaky provázející přechod Moskvy do kapitalistického hospodaření, protiklady městského centra a periferie nabývají nových forem. Buržoasně-úřednický střed získával typickou tvářnost poměrně dobře vybavených měst. Naproti tomu okrajové části města a předměstí vstřebaly do sebe všechny negativní rysy velkého města. Od základu se změnila povaha domovního vlastnictví. Jestliže dříve byly domy převážně obývány vlastníky, stalo se nyní výhodným dávat je do nájmu jako byty, sklady, kanceláře a obchody. Jediným cílem byl výnos a nebral se zřetel na vzhled a architektonické řešení. Tak vznikají úzké domy na malých parcelách s množstvím bytů, tak jsou parcelovány panské pozemky, rušeny zahrady a v hustém zastavení rostou činžáky kasárenského typu. Pokud se při této výstavbě dá mluvit o architektonickém řešení, jde pouze o výzdobu fasád, maskovaných falešnou štukaturou v rozmanitých slozích. Vcelku architektura kapitalistické Moskvy nese známky stavebního i výtvarného úpadku a v obou těchto směrech není cenným přínosem. V tomto období jest snaha po vytvoření osobitého ruského slohu a současně se uplatňuje vliv evropských „moderních“ směrů, který pak vyúsťuje v počátky předválečného konstruktivismu. Charakteristické budovy koncem 19. století jsou na

př.: Historické museum (arch. Šervud — 1874), Technické museum (Monigetti, Šochia — 1874), Městská rada (Čičagov — 1890), Severní nádraží (Šechtel — 1903). Vládnoucí třída nevytvořila vlastní přísně důsledný sloh. Spekulační ráz staveb neodvratně vedl k drahotě pozemků a bytů a k velké bytové nouzi. Položka na byt činila 20—30 % dělníkovy mzdy. Proto dělníci neměli vlastní oddělený byt, ba ani světnici, a byli nuceni se spokojit s kojemi nebo s kouty světnic. Bydlelo se v přeplněných noclehárnách, továrních kasárnách, sklepních a půdních bytech.

Pūdorys Moskvy, vytvořený historickým vývojem, se v 19. a počátkem 20. století zhoršil. Moskevský železniční uzel se vyvíjel bez ohledu na plán města — přímočaré trati roztrhávaly tětvami osnovu radiálního a soustředného systému ulic. Továrny vznikaly kdekoliv — v obytných a obchodních čtvrtích, na pohledově významných místech a pod. Město bylo budováno bez plánu, a čím rychleji postupovala jeho výstavba, tím více se zhoršovala situace a tím ostřeji stály proti sobě veřejný zájem a zájem soukromých držitelů. Velkorysejší stavební zásah byl nemožný: nemohlo se pomýšlet na přebudování města od základu, na rozšíření zelených ploch a na regulaci uliční sítě. Pouhý úmysl se rozbíjel o představu nákladů na rozsáhlejší výkupy soukromých pozemků a objektů, a o nemožnost zásahu do soukromých práv. A tak výsledky byly jen nepatrné úpravy stavebních závad ve městě. Ve správě města, ovládané autoritativně generálním gubernátorem, se uplatňovaly pouze zájmy mocné buržoasie, nikoliv zájmy dělnického obyvatelstva. Čtvrti na obvodu města zůstávaly stále bez vodovodu, bez osvětlení, bez upravených vozovek a kanalisace. Realisace těchto zařízení postupovala směrem ze středu města, a to velmi zvolna, takže za těch podmínek vypukávaly epidemie tyfu a cholery, a trvala vysoká úmrtnost městského obyvatelstva.

Nespokojenost s neuspokojivými reformami cara Alexandra II. stupňovala revoluční tendence, dosud většinou omezené na demokratickou inteligenci a universitní studentstvo. Dostávají se nyní agitací mezi vojsko, do továren i do vesnic. Dochází k velké stu-

dentské, násilně potlačené demonstraci; revoluční skupina „Ad“ (Peklo) si klade cíl zabít cara. Člen této skupiny Karakazov provedl úspěšný atentát na cara. Policejní teror následující po atentátu utlumil na čas podzemní činnost, která však po třech letech znovu ožila. V r. 1874 se výrazně uplatňuje „Všeruská sociálně revoluční organizace“ působící mezi moskevským dělnictvem a na venkově a navazující již styk s cizinou. Dělnické hnutí v sedmdesátých letech roste a projevuje se četnými stávkami.

První marxistické organizace v Moskvě vznikají v období bojů za utvoření sociálně demokratické strany v Rusku, které charakterisuje dělnické hnutí osmdesátých až devadesátých let. Po ruském vydání Manifestu komunistické strany r. 1869 a prvním dílu Marxova Kapitálu v Petrohradě r. 1872 stalo se jméno Marxe známým revolučně demokratické inteligenci. V nově založených organizacích a dělnických kroužcích se šíří znalost marxistické literatury. Velký vliv na vzrůst politického uvědomění dělnictva má petrohradský „Svaz boje za osvobození dělnické třídy“, založený Leninem, který si v Moskvě ustavuje ústřední kroužek z představitelů kroužků čtrnácti velkých závodů. Leninův příjezd do Moskvy působil silně na formování marxistické mládeže. Roku 1895 se koná v okolí Moskvy první májová oslava. Období let 1895—1900 je vyplněno stávkami, usilujícími o zkrácení pracovní doby na 11 a ½ hod. a tvořením masové organizace dělnictva různých závodů a měst. Rozhodující význam má prvý sjezd sociálně demokratické strany, a ustavení jejího moskevského komitétu, který Leninovým vlivem zesiloval komunistickou linii strany.

Hmotné poměry moskevského dělníka na konci minulého století nám demonstruje jeho mzda, která v r. 1897 činila měsíčně průměrně 14 rublů 16 kopějek. Krise počátkem 20. století pak způsobila ještě další zhoršení této špatné hospodářské situace dělníků. Důsledky rusko-japonské války těžce zasáhly moskevský proletariát tím, že došlo k snížení výroby v četných závodech, k rozsáhlým výlukám a nezaměstnanosti. V lednu r. 1905 došlo k rozsáhlé stávce, jíž se zúčastnilo 70 000 dělníků. Z třetího sjezdu

soc. demokratické strany v dubnu téhož roku vyšlo usnesení o všeobecné stávce, která má vrcholiti v ozbrojeném povstání. Myšlenku vyslovil Lenin a sjezd ji jednohlasně přijal. V létě se rozšířilo stávkové hnutí, jež vyústilo ve všeobecnou stávku a hned nato za vedení bolševiků v ozbrojené povstání v prosinci r. 1905. Prudkost a síla povstání, tlak proletariátu spolu s nespolehlivostí vojska vylekaly vládní aparát do té míry, že do Moskvy byl povolán spolehlivý petrohradský gardový pluk, aby povstání udusil. Ač zlomeno, mělo moskevské ozbrojené povstání velký vliv v dalším revolučním boji, protože ukázalo sílu a možnosti rozhodné, cílevědomé akce jednotného proletariátu. Stolypinská reakce odpovíděla na povstání rozsáhlými represáliemi, nicméně však toto období je obdobím sbírání sil k dalšímu boji. Lenin udává směr další taktiky a Moskva zůstává baštou bolševismu.

Časový úsek od r. 1905 až do první světové války je v hospodářském životě charakterisován tvořením mocných monopolních podniků průmyslových a obchodních, uzavírajících svazky s bankami. Do popředí vystupují i v společenském a kulturním životě továrníci, bankéři, akcionáři, obchodníci. Ovládají také správu města, v níž uplatňují svoje zájmy a proto dochází jen k nejnutnějším úpravám a městským zařízením (školy, léčebné ústavy, tramvaj, hygienická zařízení). Rozdíl mezi centrem a periferií se jen zvětšuje. Zprávy lékařů o stavu dělnických obydlí a zdravotních poměrech ve městě moskevská správa ignoruje. Přeplněné byty a sklepní byty neodstraňují dobré 4—7patrové činžáky ve středu města, stavěné pro zisk kapitálově mocnými skupinami a obsazované středními a zámožnějšími vrstvami. Vnější forma těchto domů usiluje o originální architektonickou tvářnost. Městská дума zřídila dokonce zvláštní komisi, jež měla rozvinouti „krásu města“, avšak tento pokus o úpravu města byl naprosto bezvýznamný. Kapitalistické vrstvy ukazovaly svoji líc v projevech „štědré dobročinnosti“ a finančně fundovaly na př. stavbu universitní kliniky a nemocnice, podporovaly stavby chrámů, stá-

valy se mecenáši umění, zakladateli sbírek, museí a podporovateli divadel.

Dělnické hnutí do r. 1911 prožívá období prudké reakce proti bolševikům. Jejich práce mezi dělnictvem však neustává. Bojují proti protivníkům jiných stran — likvidátorům, eserům a trockistům. Jejich vlivem tříbí se politické zaměření mas, v odborových svazech rozšiřuje vzdělání a buduje základna k boji proletariátu. Pražská konference strany, jíž se zúčastňují tři představitelé moskevské organisace, sjednocuje všechny bolševické organisace v celé zemi v jedinou bolševickou stranu. Plody bolševické práce se ukázaly v protestním hnutí r. 1912, v hromadných stávkách, v silném vlivu na dělnické hnutí a v získání vedení v obnovených odborových svazech. Roku 1914 se Moskva, jakož i Petrohrad usilovně připravují k rozhodujícímu útoku proti carismu.

V období světové války revoluční dynamika moskevského obyvatelstva neutuchla. Válečný průmysl a běženci přeplňují Moskvu, která počátkem r. 1917 čítá už na 1 700 000 lidí. Za mobilisované dělnictvo moskevské (téměř 40 %) nastupují do továren lidé z venkova, ženy, mládež, drobná buržoasie. Carismus pronásleduje bolševické organisace a odborové svazy. Moskevská organisace vydává hned na počátku války leták proti imperialistické válce a přijímá Leninovy these a manifest ústředního výboru bolševické strany. V dubnu r. 1915 přijíždí do Moskvy Molotov, aby posílil práci strany a počet stávek vzrůstá. Bolševická práce jest svedena do odborových organisací, osvětových klubů, nemocenských pokladen. Zásluhou bolševiků odmítlo dělnictvo pokusy menševiků svést dělnickou třídu k podpoře imperialistické války. Předvečer únorové buržoasně demokratické revoluce probíhal v Moskvě za stále vzrůstajícího revolučního procesu. V lednu r. 1917 dochází k velké stávce, koncem února je vydána výzva k podpoře petrohradské revoluce, počátkem března ústřední výbor komunistické strany vyzval dělnictvo, aby provedlo volby do Sovětu dělnických delegátů a stanovil pro tento Sovět požadavky: zřízení demokra-

tické republiky, osmihodinovou dobu pracovní, konfiskaci statkářské půdy, svobodu shromažďovací, tiskovou, svobodu stávek, přerušeni války atd. Dána výzva k širokému vytváření odborových svazů, vyhlášen boj za jejich ovládnutí proti menševikům a eserům, a již koncem dubna se ukázala převaha bolševiků.

Moskva let 1917—38

Moskva nebyla pouhým svědkem událostí období, ohraničeného Říjnovou revolucí a Velkou vlasteneckou válkou. Byla jedním z rozhodujících činitelů v této době zrodu a růstu prvního socialistického státu v dějinách lidstva. Nebylo snadné odstranit režim se staletými kořeny, který nadto měl podporu mocných kapitalistických států. Ty se všemi prostředky snažily zamezit vznik státního útvaru, o němž věděly, že bude prováděti politiku diametrálně se lišící od jejich politiky. Tvrdost tohoto zápasu s dvojným nepřítelem poznala Moskva na vlastním těle. Boje mezi trockisty, kteří dokazovali nemožnost uskutečnění proletářské revoluce, a bolševiky byly velmi dramatické. Sympatie dělného lidu patřily bolševikům, jejichž moskevská organisace čítala v dubnu 1917 něco málo přes 7000 členů. Tyto sympatie se projevily při dubnové demonstraci proti imperialistické politice Prozatímní vlády, kdy byla vykřikována hesla: „Pryč s Miljukovem“, „Pryč s kapitalistickými ministry“, „Veškerou moc Sovětům“. Červen a červenec byly ve znamení dělnických stávek, jichž se zúčastnilo 80—85 tisíc lidí. Začátkem července vyšli do moskevských ulic dělníci a vojáci, aby demonstrovali proti kapitalistickým ministrům a pro vládu Sovětů, a to přes kategorický zákaz esersko-menševické moskevské rady. Následek neuposlechnutí zákazu bylo pronásledování dělníků a vojáků esery a menševiky.

Události nabyly ještě prudšího spádu po VI. sjezdu komunistické strany, který řídil J. V. Stalin. Sjezd dal pokyn k ozbro-

jenému povstání, které bylo zahájeno 25. října, avšak následkem houževnatého odporu kontrarevoluce bylo dosaženo vítězství teprve 2. listopadu. V Moskvě nastolen pevný sovětský režim, diktatura proletariátu, a započato s uskutečňováním programu revoluční přestavby. Avšak menševici a eseri se nevzdávají a kladou bolševikům překážky na každém kroku.

Volby do ústavodárného shromáždění přinesly tyto výsledky: bolševici 47 %, menševici 2,6 %, eseri 8,2 %, kadeti 36 %. Toto shromáždění bylo brzy rozpuštěno, když byly dokázány jeho protirevoluční snahy, které rozdmýchali menševici a eseri.

11. březen 1918 je pro Moskvu významným datem. Toho dne přijel z Petrohradu Lenin s celou sovětskou vládou a Moskva se stala hlavním městem sovětského státu a centrem světového proletariátu. Na půdě Moskvy se od tohoto dne odehrávají nejdůležitější události celostátního významu. Nejvyššímu správnímu orgánu hlavního města — Moskevské radě dělnických a vojenských poslanců (Mossovět) — připadl úkol pečovat o vybudování a pevnou organizaci branných sil, schopných čelit stálým útokům vnitřních a vnějších nepřátel. Moskva hrála významnou úlohu při realizaci dekretu sovětské vlády z 15. (28.) ledna 1918 o vybudování Rudé armády na zásadách dobrovolnosti a značnou měrou se zasloužila o přechod k povinné vojenské službě.

V době kolem uzavření mírové smlouvy v Brestu Litevském, moskevští bolševici vedli tvrdý zápas s Trockým a skupinou tak zv. „levých komunistů“ (Bucharin, Radek, Pjatakov a jiní), kteří různými intrikami uchvátili vedení v moskevské organizaci a snažili se přerušit, znemožnit mírová jednání a vyprovokovat německý útok na mladou sovětskou republiku, která ještě neměla armádu. Díky zásahům Sverdlova a Lenina byl však v polovici května 1918 učiněn konec vládě „levých komunistů“ v Moskevské radě a v moskevském oblastním bureau strany.

Rok 1919 — založení komunistické internacionály — je pro Moskvu významným tím, že se stala centrem světového komunistického hnutí.

Léta občanské války 1918—20 byla pro Moskvu těžkou zkouškou. Nastává vylidňování města, obyvatelstvo odchází na frontu, na venkov, umírá následkem tyfové epidemie a zoufalých hospodářských poměrů, takže do roku 1921 Moskva ztrácí skoro polovinu obyvatelstva. Z počtu 2 044 000 obyvatel v únoru 1917 zbývá v r. 1920 jen 1 028 000 osob. Od roku 1922 úbytek přestává a začíná prudký vzrůst obyvatelstva — na 1000 lidí činí přírůstek 17 až 18.

První léta sovětského režimu byla provázena krizí průmyslové výroby Moskvy, což se nejmarkantněji zračilo na množství zaměstnaného dělnictva. Roku 1917 bylo v Moskvě 205 919 dělníků a v r. 1920 už pouhých 87 091.

Avšak sovětská vláda i za těchto neutěšených poměrů v době bojů proti „bílým“ se snaží dát Moskvě nový architektonický ráz. Na Leninův popud vydává Rada lidových komisařů nařízení o postavení pomníků význačných revolucionářů, spisovatelů, umělců a vědců v Moskvě. Pracuje se o výstavbě ulic a výzdobě veřejných budov, na nichž se umísťují monumentální nápisy, citáty z děl a projevů vynikajících mužů. To vše se podniká za neustálých bojů s „levými komunisty“, trockisty a esery, kteří se nechtějí smířit s novým uspořádáním poměrů veřejného života a pokoušejí se o svržení sovětské vlády. Dne 7. července 1918 je však za Leninova vedení vzpoura potlačena.

30. srpna 1918 je hladina života v Moskvě na nejvyšší míru rozbourána atentátem na vůdce strany a hlavu sovětské vlády V. I. Lenina. Pachatelka, eserka F. Kaplanová, jednala na pokyn imperialistických států v dohodě s bucharinci a „levými esery“.

Tato událost vyvolala rozhodnutí o energickém postupu proti nepřátelům komunismu, o semknutí proletariátu a zničení protirevolučních sil. Nejen v boji, nýbrž i v práci se projevuje velká rozhodnost a elán. Moskva je příkladem, jak pracovat: byl uspořádán první „subbotnik“ — národní dobrovolná pracovní směna, kterou Lenin nazval „faktickým začátkem komunismu“. Usilovná práce je nyní všeobecným heslem. A aby dělníci podali žádoucí

pracovní výkon, musí se zlepšit jejich životní podmínky, v první řadě bydlení. Nejlépe zařízené domy Moskvy byly dány k dispozici továrnám a závodům pro dělnictvo. V prvních letech revoluce bylo pět set tisíc dělníků přestěhováno ze sklepních místností do zdravých bytů.

Hmotné poměry moskevského proletariátu se zlepšují, jak rok od roku stoupá průmyslová výroba následkem přechodu od politiky válečného komunismu k nové hospodářské politice (NEP).

Moskevské podniky, které měly v r. 1921 84 408 dělníků, zaměstnávaly jich v r. 1925 155 661. Mzdy koncem r. 1925 dosahují 118 % ve srovnání s předválečnou úrovní.

NEP znamená také zvýšení stavebního ruchu: dokončují se stavby započaté před revolucí a opravují se poškozené budovy, budují se pavilony pro Všeruskou zemědělskou výstavu na pustých pozemcích na břehu řeky Moskvy, jsou položeny základy ústředního parku kultury a oddechu, značné částky se věnují na stavbu moderních obytných domů.

Léta 1923—24 jsou pro Moskvu dobou velikého napětí — jest střediskem široce založeného útoku se strany trockistů na vedení strany komunistické. Moskevská organizace, vedená ústředním výborem v čele s J. V. Stalinem, tento útok velmi energicky odrazila.

V lednu 1924 stihla moskevské obyvatelstvo velká rána umrtím vůdce proletariátu celého světa Lenina. —

Jako všechny politické události nového socialistického státu, tak také XIV. sjezd komunistické strany v prosinci 1925, jímž byla zahájena nová etapa boje za socialismus — období industrialisace země (Stalinův plán) — měl ohlas v životě Moskvy. Průmyslová výroba v moskevských podnicích rapidně stoupá, což je nejlépe patrné ze srovnání výsledků, dosažených v různých letech: V roce 1921 činí hodnota průmyslových výrobků 193 mil. rublů a v letech 1927—28 již 2 075 milionů rublů, což se rovná 20,8 % proti 223,8 %. V době od roku 1927—28 do roku 1931 vzrostl

počet zaměstnanců ze 763 800 na 1 129 000. Rok od roku se zvětšuje obytná plocha:

v r. 1925 činí obytná plocha . . .	113 000 m ²
v r. 1926 „ „ „ . . .	223 000 m ²
v r. 1927 „ „ „ . . .	404 000 m ²
v r. 1928 „ „ „ . . .	432 000 m ²
v r. 1929 „ „ „ . . .	500 000 m ²

Vznikají nové veřejné budovy, řada dělnických klubů. Obytné domy jsou vesměs kubických tvarů. Až na malé výjimky se moskevská architektura tohoto období vyznačuje strohou jednoduchostí forem a největším omezením prostředků architektonického výrazu. Stavební ruch byl brzděn nedostatkem materiálu. Přesto však byl nesmírně veliký ve srovnání s minulostí. Nově vzniklé průmyslové podniky a komplexy obytných stavení zabraly plochu dva a půlkrát větší než byla dosavadní rozloha Moskvy. Z Moskvy se stává moderní velkoměsto, rušné centrum života socialistického státu, jehož občané se v tomto období první pětiletky věnují výstavbě vlasti s elánem, který neměl a nemá v dějinách období. Tatam je idyla starého šlechtického obchodního města. Překotnému pracovnímu tempu nestačí tramvaje, zavádějí se autobusy, trolejbusy, autodrožky a staví se pohádková podzemní dráha a průplav Volha—Moskva.

Druhá pětiletka přinesla Moskvě ještě větší rozmach ve všech směrech. V těžkém průmyslu dosáhla v r. 1934 produkce 7579 milionů rublů, čímž převýšila předválečnou úroveň více než osmkrát. Úhrn ročních mezd moskevských zaměstnanců stoupl v r. 1933 proti roku 1927—28 o 442,6 % (z 822 milionů rublů na 3475 milionů rublů).

Jak intenzivně se pracovalo na socialistické přeměně Moskvy, svědčí okolnost, že na př. v letech 1931 a 1934 městská správa měla 30 000 lidí.

V r. 1935 se zrodil „Generální plán rekonstrukce Moskvy“, který obsahuje dvě etapy rozvoje výstavby města: první tři roky a další sedm let. Plán přináší zákaz stavby dalších průmyslových

podniků na území Moskvy a určuje hranici růstu města. Počítá se nanejvýše s 5 miliony obyvatel a postupným rozšiřováním rozlohy až do 60 tisíc ha (dříve 28,5 tisíc ha), hlavně směrem jihozápadním. Za novým obvodem města vzniká ochranný zelený pás lesů a sadů o poloměru až 10 km. Dopravními tepnami Moskvy se stávají nábřeží.

Základem plánování města je historický systém radiálních a soustředných ulic, doplňovaných soustavou ulic nových. Okružní třídy ulehčují středu v dopravě, umožňujíce přímé spojení mezi čtvrtěmi bez nutnosti průjezdu středem. Hlavní ulice se rozšiřují na 30 až 40 metrů. Stavějí se tři široké třídy, které protínají Moskvu různými směry.

Místo malých bloků obytných domů se stavějí bloky o rozloze 9—15 ha a tvoří je budovy velkých rozměrů. Domy musí být alespoň šestipatrové a v širokých ulicích a na křižovatkách musí mít 6—10—14 poschodí. Nabývá vlivu nový názor na pojetí architektury, který vede k výstavbě budov s architektonicky členěnými fasádami, jež vycházejí ze studia historického tvarosloví. Kulturní instituce, školy, sportovní hřiště, ambulatoria, obchody se pro pohodlí obyvatelstva budují uprostřed městských čtvrtí. Od roku 1932 se opouští puristický styl veřejných a obytných staveb. —

Poslední, pro Sovětský svaz tak zhoubná válka a několik jí bezprostředně předcházejících roků, kdy se celá země připravovala k obraně proti nepřátelskému útoku, zabrzdíly a v několika směrech zastavily vývoj Moskvy. Přesto je dnes Moskva se svými sedmi miliony obyvatel největším a nejmodernějším městem Evropy. Je nejen hlavním městem největšího státu na zemi, nýbrž také metropolí slovanského světa a světového proletariátu. Za svůj význam vděčí sovětskému režimu, s jehož nastolením nastal prudký rozmach města. Moskva se stala tepnou politického, kulturního a hospodářského života Sovětského svazu, hlavním městem velmoci, o jejímž velkém vlivu na uspořádání tohoto světa není sporu.

František Nečásek

PROCHÁZKA MOSKVOU

Cestami československé emigrace v letech 1939—45

Až přijdeš, drahý příteli, do Moskvy, jistě zajdeš do Malé Nikitské ulice. Každý průvodce tě tam odkáže. Hned na začátku, jdeš-li od Nikitských Vorot, je vilka, kde žil Maxim Gorkij. V té vilce se scházival výkvět sovětské literatury, pobýval tu Stalin. Naproti v kostele, který je dílem znamenitého Kazakova, se ženil Puškin, a do domu číslo 12 na pravé straně si chodíval za mládežnických let ke svému příteli Zubkovovi vypůjčit peníze, nebo zahrát v karty. Zadním traktem přiléhá k Malé Nikitské i dům Suvorova.

Ostatně do Malé Nikitské zajdeš i bez průvodců, prostě proto, že v této ulici je československé velvyslanectví.

Nuže, až tedy půjdeš touto kouzelnou tichou ulicí, tak stinnou v horkých letních dnech, vzpomeň, že jdeš po jedné z hlavních tepen života československé moskevské emigrace v letech 1939 až 45. A chceš-li, ukáži ti několik nejdůležitějších míst z oněch let, seznámím tě se zeměpisem činnosti moskevské skupiny našeho zahraničního odboje.

Začneme hned Malou Nikitskou, ale s druhého konce. Stojí tam výstavný „Dům zvukozápisu“, kde se provádějí zápisy na pásmo pro moskevský rozhlas a odkud se vysílají koncerty, kde je i obrovská diskotéka moskevského rozhlasu. V tomto domě ve velkém rozhlasovém studiu se konal roku 1941 a 1942 první a druhý moskevský slovanský kongres, na nichž promluvili k českému a slovenskému národu profesor Nejedlý, generál Svoboda,

podniků na území Moskvy a určuje hranici růstu města. Počítá se nanejvýše s 5 miliony obyvatel a postupným rozšiřováním rozlohy až do 60 tisíc ha (dříve 28,5 tisíc ha), hlavně směrem jihozápadním. Za novými obvody města vzniká ochranný zelený pás lesů a sadů o poloměru až 10 km. Dopravními tepnami Moskvy se stávají nábreží.

Základem plánování města je historický systém radiálních a soustředných ulic, doplňovaných soustavou ulic nových. Okružní třídy ulehčují středům v dopravě, umožňujíce přímé spojení mezi čtvrtěmi bez nutnosti průjezdu středem. Hlavní ulice se rozšiřují na 30 až 40 metrů. Stavějí se tři široké třídy, které protínají Moskvu různými směry.

Místo malých bloků obytných domů se stavějí bloky o rozloze 9—15 ha a tvoří je budovy velkých rozměrů. Domy musí být alespoň šestipatrové a v širokých ulicích a na křižovatkách musí mít 6—10—14 poschodí. Nabývá vlivu nový názor na pojetí architektury, který vede k výstavbě budov s architektonicky členěnými fasádami, jež vycházejí ze studia historického tvarosloví. Kulturní instituce, školy, sportovní hřiště, ambulatoria, obchody se pro pohodlí obyvatelstva budují uprostřed městských čtvrtí. Od roku 1932 se opouští puristický styl veřejných a obytných staveb. —

Poslední, pro Sovětský svaz tak zhoubná válka a několik jí bezprostředně předcházejících roků, kdy se celá země připravovala k obraně proti nepřátelskému útoku, zabrzdlily a v několika směrech zastavily vývoj Moskvy. Přesto je dnes Moskva se svými sedmi miliony obyvatel největším a nejmodernějším městem Evropy. Je nejen hlavním městem největšího státu na zemi, nýbrž také metropolí slovanského světa a světového proletariátu. Za svůj význam vděčí sovětskému režimu, s jehož nastolením nastal prudký rozmach města. Moskva se stala tepnou politického, kulturního a hospodářského života Sovětského svazu, hlavním městem velmocí, o jejímž velkém vlivu na uspořádání tohoto světa není sporu.

František Nečásek

PROCHÁZKA MOSKVOU

Cestami československé emigrace v letech 1939—45

Až přijdeš, drahý příteli, do Moskvy, jistě zajdeš do Malé Nikitské ulice. Každý průvodce tě tam odkáže. Hned na začátku, jdeš-li od Nikitských Vorot, je vilka, kde žil Maxim Gorkij. V té vilce se scházival výkvět sovětské literatury, pobýval tu Stalin. Naproti v kostele, který je dílem znamenitého Kazakova, se ženil Puškin, a do domu číslo 12 na pravé straně si chodíval za mládežnických let ke svému příteli Zubkovovi vypůjčit peníze, nebo zahrát v karty. Zadním traktem přiléhá k Malé Nikitské i dům Suvorova.

Ostatně do Malé Nikitské zajdeš i bez průvodců, prostě proto, že v této ulici je československé velvyslanectví.

Nuže, až tedy půjdeš touto kouzelnou tichou ulicí, tak stinnou v horkých letních dnech, vzpomeň, že jdeš po jedné z hlavních tepen života československé moskevské emigrace v letech 1939 až 45. A chceš-li, ukáži ti několik nejdůležitějších míst z oněch let, seznámím tě se zeměpisem činnosti moskevské skupiny našeho zahraničního odboje.

Začneme hned Malou Nikitskou, ale s druhého konce. Stojíš tam výstavný „Dům zvukozápisu“, kde se provádějí zápisy na pásmo pro moskevský rozhlas a odkud se vysílají koncerty, kde je i obrovská diskotéka moskevského rozhlasu. V tomto domě ve velkém rozhlasovém studiu se konal roku 1941 a 1942 první a druhý moskevský slovanský kongres, na nichž promluvili k českému a slovenskému národu profesor Nejedlý, generál Svoboda,

generál Píka a Marek Čulen. Byly to ještě velmi malé skromné kongresy, zvláště první. Vzpomínám na spisovatele Fadějeva, organisátora prvního kongresu, jak během zasedání klade neustále prst na ústa, aby účastníci nešuměli, protože ve studiu zachycoval mikrofón každý zvuk. To byly začátky dnešní mohutné jednoty slovanských národů.

V tomto studiu se konal na podzim 1942 rozhlasový projev československých činitelů k českému a slovenskému národu. Promluvili na něm, vedle politických a vojenských představitelů, již i první slovenští vojáci, kteří přešli na stranu sovětských partyzánů. Byla to dojmavá schůze: v sále vyzdobeném československými a sovětskými prapory se sešli všichni českoslovenští emigranti a naslouchali výzvám, které se nesly daleko do vlastí, slyšeli opět po dlouhé době československou hymnu.

Z tohoto studia promluvil v prosinci 1943 k československému lidu president dr. E. Beneš o podepsání československo-sovětské smlouvy. A do sklepů tohoto domu se na podzim 1941 odstěhoval asi na půl roku celý moskevský rozhlas, když německé nálety soustavně rušily práci v hlavní budově rozhlasu. Odtud tedy, z třetího patra pod zemí, znělo v nejtěžších měsících války, kdy na Moskvu střídavě padal sníh a bomby — „Hovoří Moskva“ . . .

Vykročme však dál. Zastavíme se samozřejmě na našem velvyslanectví, kde tehdy úřadoval vyslanec Zd. Fierlinger, dr. Vl. Outrata a též dr. B. Vrbenský jako představitel Čs. Červeného kříže. Zde bylo oficiální středisko odbojové činnosti, sem přijížděli za války delegáti a hosté z Londýna, zde bylo i několik skromných, ale radostných recepcí, především s presidentem Benešem. Na velvyslanectví se vedla v březnu 1945 historická jednání o budoucí košický vládní program, který do budoucna určil osudy naší republiky. Není pochybností — již tímto faktem se stává vilka velvyslanectví, obklopená vonícími lipami, vynikající památkou v československých dějinách.

Všimni si však i malého domku vlevo, na dvoře velvyslanectví. To byla kdysi, možno říci, ideová kovárna moskevského odboje. Bydlel v něm totiž zástupce československého tisku v SSSR ing. Vl. Borek a s ním tu bylo sídlo „Československých listů“, které jsou nepochybně nejvýznamnějším ideovým dokumentem našeho druhého zahraničního odboje vůbec. V největší místnosti domku se každý úterek nebo čtvrtek scházela redakční rada „Československých listů“, kterou tvořili hlavní činitelé moskevské emigrace — Klement Gottwald, Zd. Fierlinger, Jan Šverma, Zd. Nejedlý, V. Kopecký, dr. Vrbenský, R. Slánský, M. Čulen, ing. V. Borek, prof. A. Kolman, dr. V. Bernard a jiní. Pokud byl v Moskvě, přicházel i generál Svoboda. Redakční schůze byly orgánem, který projednával nejdůležitější otázky osvobozenického boje, i budoucího ustrojení republiky, na nich se tříbily a sblížovaly názory a kula pevná jednota. Prohlédni si dobře tuto místnost. Zde sedával mlčenlivý Gottwald, pokuřuje dýmku, aby nakonec řekl své autoritativní slovo, naproti němu Fierlinger, tu iniciativní duch všech schůzí, Šverma, na tomto stole pak stával podnos s černou kávou, kterou včas přinášela paní Borková, starající se přímo mateřsky o „Československé listy“ i o celou početnou redakci . . .

Prohlédni si i tuto vedlejší, malou místnost. Možná, že tam ještě zbyla tabule, nebo alespoň kousek křídly z doby, kdy jsme v těchto stěnách, díky péči paní Fierlingerové, učili malé Čechoslováky českému dějepisu, gramatice a literatuře. I profesor Nejedlý spěchal často přímo z university sem, k malým žákům.

A nyní pojďme procházkou, kterou tolikrát chodili čeští Moskvané, pokračující ještě ve vzrušené debatě. Cesta vede z Malé Nikitské parkem Tverského bulváru k Puškinovu pomníku. Na místě, kde Malá Nikitská se stýká s Tverským bulvárem, u pomníku Timirjazeva, mi dovol, drahý příteli, osobní vzpomínku.

Zde, 7. listopadu 1941 ráno, setkali jsme se — český a slovenský redaktor moskevského vysílání — s Janem Švermou, který dva dny před tím přijel do Moskvy a přicházel z přehlídky na Rudém náměstí. V nejtěžších chvílích sovětské země, kdy Němci zpupně křičeli o rozdrčení Rudé armády a o rozvratu celého sovětského státu, sovětsí vojáci pochodovali slavnostně na Rudém náměstí před svým nejvyšším velitelem Stalinem, který k nim pronesl smělá slova vítězství. Dověděli jsme se o této přehlídce od vzrušeného a dojatého Švermy, který byl snad jediným cizincem, jenž se jí zúčastnil. Tři jediné Čechoslováci v Moskvě (ostatní byli dočasně evakuováni), objímali jsme se tehdy na tomto místě u víře v brzký obrat války . . .

Došli jsme k Puškinovu pomníku, kde se cesty křížují. Byli čtvrtek a šel-li touto cestou vyslanec Fierlinger s ing. Borkem, pokračovali v cestě po Puškinském náměstí do Putinkovského pereulku, kde sídlil moskevský rozhlas: každý čtvrtek mělo vyslanectví své zvláštní vysílání, v němž přednášel Zd. Fierlinger své komentáře. Ostatní se většinou otáčeli a šli dolů po Gorkého třídě. Ale ne daleko. Ještě před Sovětským náměstím po levé straně třídy vstupují do hotelu Lux. Tam bydlela většina Čechoslováků — Kl. Gottwald, Jan Šverma, Vil. Široký (pokud byl ještě v Moskvě), R. Slánský, J. Krosnář a jiní. Němci líčili tento hotel jako hrůzostrašné, tajemné sídlo emigrace, hlídané po zuby ozbrojenými vojáky NKVD. Byl to však zcela pokojný hotel, obývaný cizinci i Rusy a mající vrátného i stráž v osobě dobromyslné maminky, která, když jsme jí vyprávěli o německých báchorkách, vrtěla jen hlavou: „Hleďme, hleďme, co si jeden může vymyslet.“ Je ovšem pochopitelná zášť Němců k tomuto domu. V něm se rodilo mnoho myšlenek, zákazonosných pro německou tyranii . . . Nelze zapomenouti na to, jak fungovala „pošta“ Luxu, kdy nová zpráva se rychle roznášela po všech poschodích a dlouhých chodbách, ani na debaty, jež se přenášely z jednoho bytu do druhého a pokračovaly na chodbě i na schodišti, na spo-

lečné přátelské oslavy československých a sovětských svátků. Zde započala i mnohá přátelství, která jsou nám dnes ku prospěchu. Přátelství s Jugoslávci, Poláky, Francouzi, Bulhary, kteří jsou dnes ministry, státníky, vedoucími činiteli komunistických stran.

Nyní zpátky, do Putinkovského pereulku. Cestou, tady u kavárny Moskvy, ti povím hezkou vzpomínku. Šel tudy v čtyřicátém třetím roce tehdy ještě plukovník Svoboda. Dva kluci si ho prohlížejí a jeden z nich povídá: „Hele, anglický důstojník.“ Druhý pohlédl na kamaráda s nesmírným opovržením: „Hlupáku, vyznáš ty se ve věcech. To je československý plukovník Svoboda.“ A odborně (bylo to již po bojích u Sokolova), dodává: „Nejlepší spojenci.“

A teď pohlédni tam, do třetího patra mohutného rohového domu v Putinkovském pereulku. Druhé, třetí a čtvrté okno jsou okna místnosti, kde společně pracovaly česká a slovenská redakce. Moskevský rozhlas byl snad hlavní křižovatkou činnosti moskevské emigrace. Přicházeli sem pravidelně pracovníci vyslanectví, stáli spolupracovníci rozhlasu — Kl. Gottwald, který kromě svých vystoupení psával dvakrát týdně komentáře pod jménem Dobrovolný, dále Šverma, Nejedlý, Čulen, pracoval tu jako politický vedoucí českého i slovenského vysílání R. Slánský, skoro každý týden vystupovali před mikrofonem naši vojáci i slovenští partyzáni, byli tu Laušman, Nosek, Novomeský, Husák. Často nás navštěvovali naši sovětsí přátelé: generál Gundorov, člen akademie, slavista Děržavin, prof. Bogatyrev, učil se tu česky A. Fadžev, byli u nás i Erenburg, Šostakovič, Katajev, Sejfulina, Rylskij, Karavajeva, Ščipačev. Hned na počátku války nás navštívil tvůrce rudoarmějského pěveckého a tanečního sboru generál profesor Alexandrov. Vzpomínal na nadšené přijetí, jehož se mu dostalo v Praze roku 1937, těšil se na návštěvu v osvobozené Praze. „Určitě přijedeme,“ říkal, „hned dám opakovat »Kde domov můj«, aby jej hoši nezapomněli.“ Prof. Alexandrov splnil

svůj slib. Žel, že zájezdu za hranice, který vyvrcholil návštěvou v Praze, vrátily se do Moskvy již jen jeho tělesné ostatky . . .

Přicházeli k nám ovšem i prostí sověšší vojáci, partyzáni a dělníci, třeba vzpomenout zvlášť dělníků ze závodu Srp a kladivo, kteří soustavně sledovali vývoj událostí v Československu a vždy v důležitých chvílích se obraceli k českému a slovenskému dělnictvu se slovy povzbuzení a s bojovnou výzvou. Všichni sověšší lidé s láskou mluvili o našem národě a pokládali si za čest mluvit k němu. Také v rozhlasu jsme uzavírali mnoho věrných přátelství, hlavně se sousedními redakcemi, polskou a jugoslávskou. A ovšem především s našimi sověšskými spolupracovníky a nadřizenými — s předsedou rozhlasového výboru Polykarpovem a později Puzinem, s jejich zástupci E. Žukovem a Filipovem, s vedoucím středoevropského oddělení Novgorodovem. I jejich jména patří do historie naší moskevské odbojové činnosti.

Tím, drahý příteli, končíme svou procházku. Hotel National, kde pravděpodobně sám bydlíš, si dobře prohlédni; bydlívali tam všichni návštěvníci Moskvy, generál Svoboda a vojáci jeho armády, i delegace z Londýna a z povstaleckého Slovenska. Zajdi se též podívat do Sloupového sálu na „Ochotném rjadu“, máš tam pár kroků. Sloupový sál byl svědkem třetího slovanského sjezdu i sjezdu slovanských vojáků, kde se sbratřily zbraně sověšské, československé, polské, jugoslávské. Navštiv samozřejmě i Všeslovanský výbor v Kropotkinově ulici, kde jsme v kruhu slovanských přátel slavili roku 1944 Husův svátek, zpívající všichni svorně ve všech slovanských jazycích „Hej, Slované“, a kde jsme v srpnu 1944 vítali povstale Slováky. Můžeš též zajet metrem na stanici Komsomolské náměstí a prohlédnout si nedaleko odtud vzdálené vydavatelství cizojazyčné literatury, kde J. Taufer, dr. Czaban a V. Prokúpek pracovali na překladech významných sověšských dokumentů a literatury do českého jazyka a kde vycházely i drobné knížky „Československých listů“ pro naši armádu.

Bylo by ovšem též třeba zajít ještě do bytu profesora Nejedlého na Čkalovské třídě, který byl také svědkem mnoha setkání a debat a hlavně pilné práce prof. Nejedlého. Ale tam dnes již bydlí rodilí Moskvané. Nepůjdeme také ani do budovy, odkud vysílaly vysílačky „Za národní osvobození“ a „Za slovenskou slobodu“, které řídil V. Kopecký a kde pracovali G. Bareš, dr. Bráník a ing. Kořátko. Možno od této návštěvy upustit, protože je to daleko, skoro až za Moskvou, a konečně byly to vysílačky tajné. Určitě však ještě zajdi na Novoděvičí hřbitov, kde odpočívá dr. B. Šmeral, který zemřel několik týdnů před vypuknutím sověšsko-německé války.

Zdá se ti skromná tato prohlídka? Byl neméně skromný život moskevské emigrace. Měl jedinou náplň — práci. A té měl každý nad hlavu, protože kdo mohl být jen trochu postrádán, odešel do armády. Návštěvníci z Londýna mluvili vždy s obdivem o morálce moskevské emigrace: V Moskvě nebylo emigrantských afér, nebylo svárů a žabomyších válek; vládla tu vždy úplná politická jednota a cílevědomost. Osobní život vedli moskevští emigranti vpravdě spartánský, snášejíce spolu s moskevskými obyvateli všechny obtíže války. Jistě i to přispělo k srdečnému sblížení se sověšskými lidmi, kteří se k nám chovali jako skutečně nejlepší přátelé, jako bratři, jako soudruzi.

Činnost moskevské skupiny československého zahraničního odboje v letech 1939—45 je slavnou kapitolou novodobých československých dějin a věru není na ní kazu, ani skvrnky, je po všech stránkách křišťálově čistá. Je důstojna Moskvy, která v těchto letech vešla přímo do našich dějin jako nikdy dřív.

III.

MOSKVA V ČESKÉ LITERATUŘE

(Uspořádal Jul. Dolanský)

MOSKVA ZE STARÉ ČESKÉ KRONIKY

Matouš Hosius Vysokomýtský

Z KRONIKY MOSKEVSKÉ

(1589)

Počíná se díl první knihy této o Krajině Moskevské a nejpřednějším městě téhož jména Moskvě.

Moskovia, jinak Moskva, jest veliké a vši země Ruské bílé hlavní město, poddané velikému knížeti moskovskému spolu s krajinou aneb knížetstvím, kteréž jména dosáhlo od řeky tou krajinou tekoucí, tak řečené Moskva. Ta řeka počátek a původ svůj má v krajině Tverenské podlé městečka řečeného Oleško, a odtud za 80 verstů (kterýchžto pět udělá jednu polskou míli) tekouc, běží k městu Moskvě, a pojímajíc s sebou několik jiných řek k východu slunce teče, a v krajině Rezanské s řekou Oka řečenou se spojuje.

Město Moskva hrubě k východu slunce leží, všecko jest dřevěné, dosti veliké. Těm, kteříž se na ně zdaleka dívají, zdá se větší, nežli samo v sobě jest. Nebo zahrady a placové v jednom každém domě, a široké ulice městu veliké prostrannosti a velikosti přidávají. Nadto všelijací řemeslníci, kteříž s ohněm zacházejí, domy své široké za městem v dlouhém pořadí, mezi nimiž jsou pole a louky, mají. A tou příčinou město z míry veliké a široké býti se zdá. K tomu za řekou Basilius, otec onoho ukrutníka Jana Basiliada (t. j. Ivana Vasiljeviče Hrozného — p. r.), pro své žoldnéře, drabanty a jiné přespolní lidi, totižto Poláky, Němce a Litvany (kteříž od přirození rádi pijí) městečko řečené Nálevky vystavěl, nazvav je od nalévání piva aneb jiného nápoje. A tam všelijakým přespolním vojákům i příchozím a knížecím dvořanům rozličnými nápoji opíjeti se

svoboda dána, což se Moskvanům pod přísným trestáním zapovídá . . .

Toho města napřed jmenovaného jest tak veliká prostrannost, že žádnou jistou ohradou, zdí, valem, příkopem a baštami ohraditi se nemůže. Avšak ulice na některých místech šraňky aneb ploty z velikého dříví napříč položeného se přehražují, při nichž branní a strážní až do začátku noci trvají a žádnému tam vjíti nedopouštějí. A jest to město velmi blatné a bahnité, že místy pro louže mostky a lavky zdělati musili.

Jsou také v tom městě zámkové dva velicí na způsob a formu města vystavení: jeden z nich Kitajgrad, druhý Bolšígrad svým jazykem nazývají; mimo ně dvě vody tekou, s jedné strany Moskva, a s druhé strany Neglinna, na níž velmi mnoho mlejnu jest. Jest v něm také kostelů od kamene i od dřeva a domův zemanských i panských velmi mnoho. Za řekou pak Neglinnou na poli řečeném Nerbat, co by od zámku z kuše dostřeliti mohl, kníže Ivan Vasilovic (to jest Jan Basiliův syn) hrad veliký léta Páně 1565 vystavěl, kterýžto Oprična, to jest soukromní příbytek nazval, kdež on sám s velikým počtem vybraných drabantů a dvořanů udatných a zmužilých přebýval, a ty k obraně své ne jinak než jako Turek Janičary choval, jichž míval přes dvaceti tisíců, na větším díle byli střelci s dlouhými ručnicemi, jiní s šavlemi, s luky a kopím v pancíře odění . . .

Dále to město Moskvu s oběma zámky Tataři Překopští do gruntu vypálili léta Páně 1571 měsíce máje, na den Vstoupení Kristova na nebesa, kdež veliké a nescíslné množství lidu na zámku i v městě ohněm spáleno a dýmem udušeno jest, málo jich zutíkalo, a jeden toliko zámek jménem Kitajgorog sotva obhájen, a odtud veliký počet zjimaných s sebou přeč Tataři zavedli.

Všelijaká kupectví, kteráž přespolní do města Moskvy vezou, předně u ouředníkův celních vykážati a oznámiti musejí, kteráž oni v hodinu jistou ohledávají a šacují: pošacovaných pak žádný ani kupovati ani prodávati nesmí, leč se prvé velikému knížeti přednesou a ukáží. Tou příčinou se přihází, že kupci někdy déleji nežli

náleží s velikou svou škodou na místě zdržáni bývají. Když pak z Litvy poslové od krále polského do Moskvy jedou, tehdy všickni kupci kteréhokoliv národu v ochranu a opatrování legátův přijati jsou, beze všeho placení cel do Moskvy jeti neb jíti, a dostatečné opatření stravou a vychování náležitě z komory velikého knížete Moskevského míti mohou.

Tato pak nejznamenitější kupectví jsou, kteráž se z Litvy, z Rus, z Polska a jiných krajin kupcům do Moskvy dodávají. Sukna všelijaká a rozličných barev. Item hedvábí a věci hedvábné zlatem anebo stříbrem protkávané a krumplované, drahé kamení, zlato nitkové, perly a těm podobní jiní drazí kovové. Item pepř, šafrán, zázvor a jiná koření. A druhdy dosti chatrné a lehké věci tam přinášejí, z nichž časem i výdělek mívají. A často se přitrefuje, že některé věci všickni Moskvané žádostivi jsou dostati, kterouž když nejprvé kupec k nim přiveze, znamenitý odbyt i výdělek na ní mívá. A zase když jiní kupci přijedou a týchž věcí velikou hojnost přivezou, tak velmi ty laciné bývají, že ten, kterýž prvé své zboží draho prodal, může ho zase, když mu na ceně spadne, s dobrým ziskem svým dostati a do vlasti své přivésti.

Kupectví pak, kteráž se odtud vezou, jsou kůže rozličných zvířat a živočichů, item vosk a k tomu podobná zboží. Do Tatar z Moskvy koňská sedla, uzdy, šatstvo a roucha, řemení, zbroj pak a železo, nejínak než kradí přinášejí; avšak nože, sekery, jehly, zrcadla, vačky a k těm podobné věci svobodno tam voziti . . . Veliký jest u nich rozdíl v kožích: nebo sobolové černého dlouhého a hustého vlasu znamenají dospělost a jsou nejdrazší . . . Kuny pak z rozličných stran tam vozí. Z království švédského nejlepší přivážejí, okolo Moskvy jest jich nejvíce. Tak podobně popelice z mnohých míst tam v svazcích dodávají a mají jakási znamení okolo hlavy a ocasu, po němž poznány bývají, příhodného-li čili nepřítodného času jsou zbity. Bobrové pak a černé lišky také u veliké vážnosti u nich jsou.

Krajina Moskevská sama v sobě není ani velmi široká, ani úrodná: nebo má všudy zemi písčitou a nezpůsobnou k úrodám. K tomu také jest náramně v ní nepřítodné a studené povětrí, že pro velikou

příkrost zimy osení k vyžrání svému přícházeti nemůže. Nebo za-
částé tak tuhá a ukrutná zima bývá, že jako u nás v létě od veliké
horkosti a palčivosti slunce, tak tam pro náramnou a nesnesitelnou
příkrost zimy země se puká a trhá. Nadto výše voda v povětří vy-
litá, a slina z úst vyvržená prvé než na zem upadne, stydne se a
zledovatí, a ovoce nesoucí stromové velikou tuhostí zimy jako by je
popálil, v nic obrácení bývají. Lidé také na saních se vozící zimou
umrtvení a zmrzlí z nich bráni bývají: nýbrž i nedvědové, z hladu
opouštějící lesy, po vesnicích blízkých běhají a do chalup sedlských
mocí se derou, před nimižto lid sedlský z chalupí utíkaje, pro ná-
ramně tuhou zimu vně bídně zahynouti musí.

Zase takové nemírné a nesnesitelné zimě horko častokrát pál-
čivé se rovná, že někdy jezera a řeky nemírným vedrem a horkem
slunečným vysychají, louky a pole a obilí jako by ohněm spálil,
prahnou. Ale ta veliká horkost slunce obyčejně sedm dní toliko
trvá, a déle nic. V té krajině ani medu ani zvěři není, krom zajíců,
těch tam nad míru mnoho jest. Na obilí obecné a vaření dosti hojná
jest, víšni ve vsi té krajině nikdež se nenachází; a ačkoliv jiných
stromů ovoce mají, však to velmi nechutné a nepříjemné bývá.

V té krajině tak jest zdravé povětří, že počna ještě za řekou Do-
nou, kdež svůj začátek bere, zvláště pak na půlnoční a východní
stranu, žádného nikdy moru nebývá. Avšak mívají také jakousi
nemoc, totiž bolest střev, hlavy i jiných všech oudův, nemnoho od
morní nemoci rozdílnou, kterouž my zimnicí horkou nazýváme;
jejich pak jazykem jmenuje se ogňová, jako by řekl ohnivá, protože
lidí jako oheň rozpaluje . . .

Moskevský národ všechněch jiných Rusáků chytřejší a podvod-
nější jest. Pakli s přespolními kupci handl provozují, tehdy, aby jim
spíše věreno bylo, zapírají se býti Moškваны, a počítají se za přes-
polní, to jest, za Novgorodské neb Pleskovské.

Ve vsi krajině Moskevské a po všem panství knížete Moskev-
ského jest čtvera mince: moskevská, novgorodská, tverská a ples-
kovská (t. j. pskovská) . . . Sotva sto let jest, jak v Moskvě mince
stříbrné a zvláště u nich bité užívají. Nebo nejprvé, když k nim od

přespólních stříbro nošeno bylo, tedy z něho slévali kousky obdloužní
hladké bez rázu a textu, z tíží jednoho ruble. Rubel pak váží sto
dengův moskevských a platí tolik grošův polských . . . Mince pak
zlaté moskevský vejvoda nebije, ale uherských zlatých a rejnských
od přespolních v hojnosti dostává.

A tak o Moskvě, jenž jest hlavní a nejpřednější město mezi
jinými krajinami a městy knížeti Moskevskému náležejícími, na-
před vypsavše, již vypisovati budeme i jiné krajiny a města před-
nější, přináležející pod správu téhož knížete, počnouc od východu
slunce, potom od poledne, i od západu až k půlnoci, přece až in
Orientem aequinoctialem, to jest k východu srovnávajícímu se
s nocí, přijdeme.

Daniel Adam z Velestavlína

Z PŘEDMLUVY KE KRONICE MOSKEVSKÉ (1589)

○ prvních stycích Moskvy s našimi zeměmi

Poněvadž Moskvané a Rusové pošli jsou z téhož národu jako
i my Čechové, a téhož jazyka, kteréhož my a jiní národové slovan-
ští, ač nemálo rozdílněji, jako i Poláci, Charváti, Slováci, Srbi atd.
používají, užitečné jest Čechům našim to znáti a věděti, jak daleko
rozšířený jest národ jejich, a že ne v samých těchto krajinách to-
liko mezi Černými lesy a odtud k Uhrům a Polákům, ale i mnohem
dále na východ slunce i půlnoci, a od Lednatého moře, kteréž jest
daleko za Moskvou, až k moři prostředzemnímu a Adriatickému
se vztahuje, takže téměř polovici dvou dílů světa Asiae a Europae
obsáhl a naplnil. Nebo i při dvoře tureckého císaře mezi předními
dvořany obyčejný jest jazyk slovanský, a před časy u zoldána (t. j.
sultána) egyptského a Mamalukův jeho v zvyklosti byl, jakž pozna-
menal Paulus Iovius v knížce své o národu moskevském.

Moskvané pak za mnoho věků neznámi byli těmto našim krajinám, na díle pro dalekost cesty a příkré zimy, kteréž v těch zemích jsou, na díle pak, že nic slavného a vznešeného neučinili, čímž by se jiným dalekým národům oznámili mohli. Přijali ovšem víru křesťanskou podlé řádu náboženství řeckého okolo léta Páně devítistého osmdesátého sedmého, aneb vedlé počtu jejich, léta od stvoření světa šestitřicátého čtyřistého šedesátého třetího, a první se pokřtiti dala kněžna jejich Olha, kteráž potom Helena nazvána. Ale však knížata jejich téměř vždycky poplatná a poddána byla Tatarům, až do knížete Bazilia, tohoto nynějšího (t. Theodora, jinak Fedora) děda. Ten nejprve jho tatarské s sebe svrhl, a odjavo Polákům Smolensko a veliký díl zemí k Litvě náležejících, králem a pánem vši Rusie a velikým knížetem psáti se začal.

K tomu léta Páně 1516 Zigmund svobodný pán z Herberšteina poslán byl od císaře Maximiliána Prvního, aby mezi ním a Zigmundem, králem polským, pokoj smluvil. Potom po druhé o touž věc k tomuž vypraven byl od arciknížete Ferdinanda léta 1526, jakž to sám v knize své, kterouž o věcech moskevských obšírně sepsal a na světlo vydal, vypravuje. A od toho času, jakž mně se vidí, počali Moskvané známější býti Říši a jiným národům. Nebo též kníže Basilius i legáta svého Demetria Erasmia vypravil do Říma ku papeži Klimentovi, žádaje od něho a stolice římské povolení, aby královského titule užívati mohl, jakž poznamenal Pavel Jovius.

Syn jeho Ivan Vasilovic poslal legáty své k císaři Maximiliánovi II. Ivana Sugurského a Ondřeje Gavrylovského, kteřížto léta 1576 ve středu po sv. Janu Burjanu přijeli do Prahy, a nenalezše tu císaře, pospíšili za ním do Řezna na sněm říšský a tam poselství své zděli 18. dne července. Před tím časem nenacházím, aby kdy moskevské poselství v Čechách a v Praze bylo, krom těch orátorův, kteříž s Zigmundem z Herberšteina léta 1527 po zahynutí krále Ludvíka do Prahy přijeli a 24. dne února korunování krále Ferdinanda slavné a svaté paměti na hradě pražském přítomni byli.

František Faustín Procházka

ČESKÝ BUDITEL CHVÁLÍ KRONIKU MOSKEVSKOU

(V Praze 6. března 1786)

Tuto Kroniku Moskevskou, jakž na titulí dotčeno, latině vydal Alexander Gwagninus, Vlach, rodem z města Verony, u Štefana Báthora, krále polského, v druhé polovici šestnáctého století, na zámku aneb pevnosti Vitebské, při pomezí Moskevském, nad pěším lidem hejtman, kterýž v liflandských, moldavských a ruských vojnách udatně sobě počínav, usedlost v Polsku obdržel a na rytířstvo pasován byl, konečně pak na svobodná umění cele se oddav, to, což v nejedné příležitosti toho svého stavu viděl a slyšel, sepsal.

Obsáhl pak v této knížce krátce, zřetelně a sumovně vypsání všech předních krajin, národů, knížetství, měst, městeček, zámků, hradů, řek a jezer v zemi Ruské. Dotekl i obyčejů, zvyklostí, mravů a způsobu vedení života, i víry a náboženství téhož národu ruského . . .

Tak užitečnou a k známosti země Ruské sloužící knížku Matouš Hosius za hodnou býti soudil, by i od Čechů latinskému jazyku neučených čtena býti mohla, a protož ji nedávno před smrtí svou, žádostiv jsa, jakž ho v tom chválí Mistr Daniel Adam z Veleslavína, ne v zahálce (což učiniti mohl, maje z požehnání Božího strany věci časných slušné zásobení), ale v počestné práci život svůj trávití a dary sobě s hůry propůjčenými vlasti své a českému národu prospívati, z latinského jazyka v český přeložil . . .

Užitky této knížky již výš jmenovaný vydavatel z Veleslavína v svém přípisu aneb předmluvě vypsál . . . Znamenati pak při tomto vypravování o věcech moskevských a vždy na to pamatovati sluší, zvláště při vypsání mravů, obyčejů a zvyklostí téhož národu, kdy a v kterém věku jest tato knížka psána, a že se ty věci, kteréž v národech proměňám obyčejně a snadně podrobeny bývají, toliko na ony časy vztahují, od nichž se zatím v zemích ruských, zvláště pod správou *Petra Velikého a nynější osvěcené císařovny (Kateřiny II.)*

v mravích, uměních, ustanoveních, obyčejích mnoho proměnilo, jakž se toho v veřejných novinách jeden každý snadně dočísti může. Nebo jakož prvé *národ ruský* v divokosti, nezvedenosti, v neumělosti málo sobě podobných národů ve světě měl, tak zase nyní na-proti tomu *svobodnými uměními, poctivostí mravů, chvalitebností obyčejů, moudrostí zřízení zemských mnohá království předčí a za žádným daleko pozadu nezůstává*. A protož tato kronika v proměnných a nestálých věcech jako nějaká historie oněch časů, v nichž složena jest, přijata býti má.

MOSKVA — NADĚJE ČESKÉHO OBROZENÍ

ČESKÝ HOLD MOSKVĚ PO VÍTĚZSTVÍ NAD NAPOLEONEM

Až podnes stojí Moskva, sídlo starožité,
u Petra Velikého hradby nedobytné,
jenž ve své vládě drží statně carující,
dvou dílů staré valné polovice.

(Ant. Marek — Josefu Jungmannovi,
Nové básně Ant. Puchmajera, Rok 1814,
svazek 5, str. 116)

Věnceslav Al. Svoboda

NA MÍR EVROPY R. 1815

(Úryvek)

Plésej, člověctvo, vznášeje pohledy
k hvězdám radostné! Ztráštěny jsou kruhy
mrzké nevolnictví, svobodná
zvůle a mír světu povrací se.

Aj zhoubce lýtý, jenž krvavé svodil
zevšad porážky, v manstvo tuhé chtěje
lidské upoutat plémě, padnul
pomsty ranou povalen smrtící.

Ha! půle valná juž světa vítězi
lehlat za podnož, a zbrocenou krví
Evropu vazba svírala, však
lítěji hárala vlády žízeň.

Chvátá lakotný do krajiny mrazem
věčným trnoucí, od jiha pod sever
nejvzdálenější prahna líbou
nárovost vyhubit potomstvu.

Aj! již chvějí se v Římě Ruríkově (t. j. v Moskvě)
pyšné praporce, všem světa končinám
poddanstvo nezlomné a zpupnou
jednoho vládu jevíce pána.

Chrabrého nesnadno Slovana zmoci:
ohněm potrávit své byty on volí,
šiji svobodnou než by Franka
podlehal úkazu nadmutého.

Aj! vizte, valný jak k nebesům vlní
se plápol! Aj, jak podmanitel hrdý,
slíb dav svojim lepší, utíká
ohromený klopotem hanebným.

Ha, Moskvo, pléšej! jak samolet mladý
Evropa ve tvém obžila zážehu,
blahoslavenství v pýřeni tvém
obnovené člověčenstvu žíří.

Juž bůh lahodný míru se povrací
k omráčeným sestoupaje národům,
nátisku po dlouhém a bitvách
juž zelená se raší oliva.

Pléšej, hrdinný ó Slovanů rode,
hlasné vydej slavná Čechie zpěvy!
neb zemšťanům bujně porobná
vaše uvolnilo pouta rámě.

Neztroskotá pak nikdy drzá smělost,
co smlouva králů trojjediných věky,
státnost co obcí, a všemocná
páně upevnila na vzdy síla.

Silorad Patrčka

HLAS OSUDU NAD FRANCIÍ

Kam tě zas vyrvala šálící sláva?
Které zas zemi chceš vnutit svá práva?
Přemocné Rusii závidíš blesk?
Zděsit ji, sklonit má zbraně tvé třesk?

Proraz jen, lítá saň, do její vlasti,
v pustiny ráje měň, rozmnožuj strasti,
vztekle řič: V Asiji hlučí náš hrom,
zdrčená hrdá v prach, tvá moc je v tom.

Rusie volá! A ze sna se hbitě
trhají národy, na tebe lítě
z pošvy své letí ven zhaněný meč,
doráží zuřivě smrtící seč.

Doufalaš cestou mít nastlané kvítí?
S praskotem planoucí Moskva ti svítí!
Zbouřených živlů vztek nad tebou řve,
kde jsou — kde? — strašlivé zástupy tvé!

(Literární příloha k Vídeňským novinám, rok 1813, list 49)

Frant. Ladislav Čelakovský

VELIKÁ PANICHIDA

Ne krupobitím, ani lijavcem
na širém poli obilí polehlo,
to zatopeno, to rozdrveno : —
ach! pode Moskvou, pode matičkou,
tam na rovinách, smutných dolinách
mnoho chrabrého vojska ruského,
mnoho vojinstva i francouzského
ku syré zemi hlavou přilehlo,
to rozbodáno, to rozkotáno
ostrými meči, hrotem bodáků,
i přívalem — to kalených koulí.

Vy velké matky věrní synové,
vy milé vlasti obhájcové,
dobrého cara zástupcové!
My za tu lásku, za ochotnost,
za drahou obět vašich životův
vám slavili jsme panichidu,
jakou — to posud svět nevídal
a o jaké snad nikdy neslýchal.

Nebylo u nás světla hojného,
nebylo dosti vosku jarého
pro to-li množství duší vašich;
a my postavili jedno světlo
do toho-liž chrámu božího,
jediné světlo — matičku *Moskvu*,
vám synům milým na usmíření
a vrahům našim na pokoření.

(Ohlas písní ruských, 1829)

Jan Kollár

MOSKVĚ

Aj, jak pyšně tvůj se zlatověžný
Kreml, Moskvo svatá, blýskoce!
Jak skví dávno se a vysoce
krásou města celý sever sněžný!

Než hle! Sláva nejprv palác něžný
Roztopčinův ohněm ztroskoce,
potom v celém městě široce
sype jiskry, vatří plamen běžný.

Pověz, medle, matko jasnočelá:
jaké příčiny tě musely
k takovému skutku pobízeti?

„Světlo slepcům rozžati jsem chtěla,
by už přece jednou viděli,
kdo jsem já a co jsou moje děti!“

(Slávy dcera, zpěv II, znělka 137, Krok 1831)

Jan Kollár

OD PRAHY K MOSKVĚ

Od Athosa k Trigle, k Pomořanům,
ode Psího k Polí Kosovu,
ode Carihradu k Petrovu,
od Ladogy dole k Astrachanům;

od Kozáků ku Dubrovničanům,
od Blatona k Baltu, Ozovu,
ode *Prahy k Moskvě*, Kyjovu,
od Kamčatky až tam ku Japanům;

Ural, Tatra, Volga, řeka Savská
a všech hor i krajin okolek,
kde se koli mluva slyší slavská:

zaplěsejte, bratří, i vy i já,
líbejme se při tom vespolek,
to, hle, vlast je naše: Všeslavia!

(Slávy dcera, zpěv II, znělka 139, 1832)

POZNÁVÁME MOSKVVU

Karel Havlíček Borovský

PRVNÍ ZKOUŠKA
Z ČESKOSLOVENSKÉHO JAZYKA V MOSKVĚ

Dne 22. května r. 1843 byl jsem pozván na zkoušku z českého jazyka — v Moskvě. Pochybují, že by až posud kdy byla zkouška z českého jazyka konána s tak vážnou zevnitřností, jako tato, a tedy zdržeti se nemohu, abych se jí před svými vzdálenými krajany nepochlubil; kdyby již pro nic jiného, aspoň pro zlost učitelovi na hlavní škole, p. X., který nám prorokovati nepřestával, že čeština nepřetrvá šestku (t. j. 1860). —

Známo totiž, že kromě stávajících již stolic slovanských jazyků v Paříži, Berlíně, Vratislavi a (jak p. Paploňski v Bibliotece Varšavské silně ujišťuje, já však silně pochybuji) v Praze, podlé nařízení ruského císaře i na všech ruských vysokých školách takověž professury zřízeny býti mají, a zde, v Petrohradě a Charkově již opravdu zavedeny jsou. Zdejší professor v tomto předmětu, p. Josef Maksimovič Boďanský, vybral si ku přednášení v tomto nyní minulém školním roku: mluvnickou českou, Slovanské Starožitnosti a Národopis p. Šafaříka; tedy samé české věci. Poněvadž ale předmět tento ve slovesném oddělení filosofské fakulty tak jest obligátním jako u nás ku př. latinská filologie: přece jsem se konečně dočkal té chvíle, že aspoň někomu uloženo bylo ex offio znáti českou grammatiku, Starožitnosti Šafaříkovy a ještě takofka za tepla jeho Národopis. Škoda jenom, že to bylo přes 2000 vjorst od Krkonoš.

Dne 23. května tedy odpravil jsem se na jednokonném izvoščíku (fiakru), kterých zde po městě tak plno jako v Praze vrabců, do nového universitětu, vystavěného velmi vkusně a nákladně naproti

maněži (veliký sál bez sloupů pro zinní cvičení vojska, v kterém prý se dosti pohodlně celý pluk jízdny pohybovati může), jako by naschvál dva obrovští repraesentanti duchovní a tělesné síly proti sobě čněli. Prošel několik nádherně postavených a ozdobených síní, právě jsem vstoupil do sálu, když se četl trochu polským názvukem konec národní písně „A přišel k nám z Rakús atd.“ (Čelakovsk. Slov. Nár. pís. II. 49.)

Tyto verše přednešené na takovém místě, v takovém obecenství, divně mi zněly do srdce. Neprál bych si v tomto okamžení býti vlastenkou, neboť každý rozsoudný čtenář si snadno pomyslí, jak lehko by se mně mohlo v tomto pádu srdce popáliti při pohledu v krásný sál, naplněný vybranými, 18—24letými Rusy a Poláky (čtvrtina je zde Poláků), ježto všichni ztuha upjati jsou, modré výložky a po straně kordy mají a kromě toho to polským, to ruským názvukem české básně čtou. Já však jenom se svátečnější tváří opatrně se probral skrz kordy známého mi nejvíce auditorium ku stolu, kde mi s neočekávanou dobrotou a zdvořilostí p. hrabě Stroganov, popěčitel (nejvyšší představený vysokých a všech jiných škol moskevského okresku), jemuž mne p. Boďanský byl představil, židli po svém boku vykázal. Na stole ležel: Slovanský zeměvid p. Šafaříkův, Rukop. Králov. Erbenovy Nár. písně, Čelakovského Ohlas pís. čes. a rus., Jablonského básně, Hankovy písně, Rubešovy deklamovánky, České besedy, Čelakov. Slov. nár. písně a mnoho jiných českých knih. „Izvolte atvečář (račte odpovídat)!“ pravil p. Boďanský jednomu Poláku a předložil mu (jako vůbec) první otázku na starožitnosti, druhou z národopisu, na které se po rusku odpovídalo, a třetí byla, čísti a na rusky přeložiti kteroukoli stránku z některé české knihy s gramatickými výklady. P. Boďanský sotva stačil křičet: Prekrásno! Prevaschodno! atd. A vůbec všichni tak horlivě byli připraveni, že po zkouškách ani jeden nedostal první klass, ale všichni eminencie a ademinencie (nebo po rusku: pjatyj a četvertyj bal, neboť zde pervyj bal podobá se naší trojce). Velikou zásluhu z toho má p. Boďanský, který sám jsa veliký milovník češtiny, i všem svým posluchačům lásku tuto ve

škole i doma vštípiti usiluje. Nejlepším důkazem jeho smýšlení jest první jeho čtení, které na vysokých školách veliký hluk způsobilo, a které co nejdříve našemu obecenství v překlade představití hodlám.

Mnoho klausul a mravních naučení dalo by se z této události načerpati, mně nejvíce jedno leží na srdci a na jazyku. Když se Vy Páni na Vltavě a na Labi, na Moravě a Hronu nechcete učiti jazyku mateřskému, budou se za vás učiti v Paříži, v Berlíně, v Moskvě a snad i brzo v Pekinku, a odtud budou za 100 let k Bohemcům chodit učít je českému pravopisu. Mějte se zatím dobře!

(„Obrazy z Rus“, po prvé otiskly „Květy“ č. 59, 26. července 1843, str. 235 n.)

Čeněk Hornov

KREML, RUSKÁ AKROPOLE

Téměř veškera ta zbožná úcta, již věnuje ruský lid svému idólu nad řekou Moskvou, platí moskevskému Vyšehradu, Kremlu.

Ten se přímo ztotožňuje s Moskvou v ústech lidu i v zkazkách národních. „Bělokamenná mátuška“ a „svatý Kreml“ obsahují podle jeho domnění všechnu krásu, již se dobrý pravoslavný křesťan kochati může; tu pravou, božskou krásu, již jsou obklopeni na onom světě nebešťané — a ne tu cizí, ty tetry, jimž vyšperkovali „Němci“ Pitěř „až hříšno pómnit“.

A vskutku zde na kremelské výšině nalézá se vše, co může Rusa, mužika jako vzdělance, k slzám pohnouti a co i v nás, máme-li srdce citlivé pro velkost v utrpení, vytrvalosti a obětavosti národa, vzbuditi musí dojem nelícený.

Odtud vyrostlo jako zázrakem „nejkrásnější město světa“, odtud vyklíčila a vybujela jako bájí ona obrovská říše, jež je už dnes pýchou všech přátel a postrachem všech nepřátel. Zde stála po věky kolébka a prestol celé řady carů, kteří sice často krutě, ba tyransky

utiskovali ruský lid, ale nikdy nezapomněli jednoho, že jsou Rusi, — kteří vždy, třeba chybnými cestami, snažili se pracovati k oslavě a zveličení ruské říše.

Na „borském chlumu“ (borovickij cholm) stojí nejnádhernejší a nejváženější chrámy ruské církve; zde nalézají se poklady nezměrné ceny, sebrané celým národem; kosti mučovníků a mučennic ruských, svatých a světic, kteří věnovali celý svůj život ruskému lidu, ruské víře a — vlasti (ruští svatí byli vesměs „vlastenci“). Nad vlnami Moskvy zvedají své zlaté bány chrámy, které byly nesčetněkrát posledním útočištěm ruského národa; zde jsou konečně palladia státní i národní, zázračné obrazy bohorodic a patronů ruských, pod jejichž ochrannou rukou vybojovány nejkrvavější bitvy, ve kterých se jednalo nejen o bytí a nebytí ruského státu, ale často i o bytí a nebytí křesťanstva ještě dále na západě.

Jak tedy nemá považovati Rus, který má pro všechny tyto věci srdce nad míru citlivé a jehož zbožnost a víra opravdu hory přenášá, místo toto za místo svaté, které je nebi blíže? Což divu, že je to snem všech mladých duší, touhou i šedivých hlav spatřiti zlaté koptule kremelské, „které svítí jako slunce“, pomodliti se v modlitebnách zdejších, pokloniti se zázračným obrazům a políbiti svaté ostatky?

Není, není směšná tato víra Rusů, ale dojmavá jako jejich zbožnost.

Kdesi ve pskovské gubernii byl někdo odsouzen k doživotnímu pobytu v Sibiři a práci v dolech. Ptali se ho, jakou milost chce, aby mu byla prokázána? . . . Odsouzenec chtěl — aby mohl strávit v Moskvě velikonoc, slyšeti aspoň jednou za živa zvon Ivana Velikého a zapáliti si při jeho zvucích voskoviči na svatém ohni . . .

První procházka každého cizince, který do Moskvy zavítá, vede jistě na Kreml; první zajímavost, jež každému při pohledu na Kreml do oka padne, je nejvyšší pozlacená jeho bání — věž „Ivan Veliký“.

Jsme-li mládi a máme-li dobré nohy, vystoupíme na ni, abychom se pokochali jedním z nejvzácnějších pohledů.

Stojíme na 70 metrů vysoko nad návrším kremelským, které se samo povznášá nad střechy domů do malé výše, a hledíme v obdivu na moře budov, které kolem do kola do dálky 6—8 verst na všechny strany se táhne, tu v nízkou rovinu do lesnaté krajinky se tratí, tu s mocnou vlnou půdy, na které stojí, se zdvíhá a padá, tam v mírném návrší amfiteatrálně vystupuje, onde je lesnatým pohořím zaraženo a ukončeno. Volná vyhlídka s pavláčky Ivana Velikého skýtá nejenom nejkrásnější pohled na Moskvu, ale zároveň obraz, jehož krásu vůbec málokteré jiné město dostihuje. Neboť ačkoliv tu postrádáme velkoleposti Něvy, úpravnosti Berlína a nádherné polohy našeho města Libušina, jež nás při vyhlídce s chrámu Isákovy v Petrohradě, s Vítězného sloupu nade Správou a s našich Hradčan tak uchvacují, dává nám zato neobyčejný ráz Moskvy a nezvyklý sloh jejích vynikajících staveb náhradu více než dostatečnou. Pestrá směs bílé barvy domů a živé zeleně střech, na nichž třpytí se paprsky sluneční všemi barvami; vynikání a zanikání zahrad, v různých částech města mocnými skupinami stromů se náhle vynořujících a domy úplně zastiňujících; konečně zvláštní půvab, jež propůjčuje městu ohromný počet zlacených bání chrámových a pestrých věží kostelních, věží, jichž sedí vždy několik na jedné střeše, že podobají se hejnu kuřátek v chumáček stulených: vše to tvoří vyhlídku netušenou, nádhernou.

Vystoupíme-li na věž za jasného letního odpoledne, kdy veškerá vegetace úplně je vyvinuta, a pohlédneme-li před sebe na pestrý obraz, na němž se odrážejí paprsky sluneční jako třepetající se všebarevné motýlové, přecházejí nám oči nad tímto obrazem. Nemohl jsem odtrhnouti zraků od krásného divadla, když jsem je spatřil po prvé. Upomínalo mne na chvíli, kdy po prvé v životě hleděl jsem s paluby korábu na laškovně vlny nekonečného moře, v nichž dováděly pablesky sluneční zrovna rozpustile, kdy po prvé patřil jsem na obraz, jež reprodukovatí nedovede ani štětec Ajvazovského . . .

Podobou je Moskva dosti podobna Praze a Kreml v ní zaujímá

místo našich Hradčan. Mysleme si Hradčany u samého Karlova mostu na Malé straně, obklopené vlastním městem na levém, menší části (Zamoskvorčím) na pravém břehu Vltavy; abych to řekl jasněji: vhodme Malou stranu, dvacetkrát zvětšenou, za královský hrad takto posunutý, tedy obloukem od Holešovic k Bubenči, přes Bílou horu až někam k Chuchli, mysleme si pak, že nynější pravý břeh Vltavy je Zamoskvořečí, menší, daleko menší část celého kolosu, a máme částečně ponětí o poloze města, které leží pod našima nohama.

S věže Ivana Velikého lze také dobře pozorovati, jakým způsobem Moskva rostla a se šířila; odtud můžeme okem stopovati celý ten postup, jímž vzrostl malý hrádek knížete Dolgorukého v pyšnou stolicí a hrdé město ruského obchodu.

(Úvod k „Cestovním črtám: Ruskou Akropolí“,
„Květy“ IX, 1887, str. 183 n.)

Jindra Imlauf

Z MOSKEVSKÝCH ULIC A CHRÁMŮ

Moskva . . . jak mnoho v tom zvuku
pro ruské srdce se slilo!
Jak mnoho ozvalo se v něm!
Puškinův citát

Zrcadlem ruského života městského jest zajisté Moskva. Druhé stoliční město, Petrohrad, je mezinárodním střediskem intelligence v Rusku žijící, město moderní a diplomatické. Takových jest mnoho. Slyšel jsem na př. obdivovati ruského studenta pověstnou Rigu. Přiznal, že necítil se tam doma; pečeť rusství smysl moderní nářer. A proto jest Moskva cizinci tak zajímavou, že jest čistě ruskou!

Srdce Rossie bije „po jejich“. Jako spleť síť pavouka rozvětvují se bezpočetné ulice křížem krážem na všechny strany. Středem hlav-

ního života, uzlem všeho, jest starý „Kitaj gorod“. Kreml s Červeným náměstím (Krasnaja ploščad'), na němž stojí velká tržnice, jsou centrem celého města; tu dosahuje obchod nejvyššího stupně, i bývá cílem nejen cizinců, nýbrž i samých Rusů.

„Krasnaja ploščad'“ hostí starobylou církev sv. Vasila Blaženého, pro její pestrobarevnost nazývají ji vzorkovanou církví. Jí vyvrcholilo stavitelské umění rusko-byzantinského slohu. Bezpočet cibulovitých bání obklopuje vysokou střední věž; některé z kopulí jsou jako ježek pokryty barevnými jehlanečky, jiné točitě rýhovány. Sloupky, štíhlé trojúhelníky, oblouky lomené i pravidelné, vše se hemží v jedné směsici po stěnách věží. A s nejvyššího vrcholku všech věží pnou se k nebesům ruské kříže.

Chodby klikatě vinuté jsou pomalovány národními lidovými ornamenty. Zase ta příbuznost našich výšivek a malovánek bije tu do očí. V střední, nejprostornější věži umístěna pěkná svatyně. Lidu plno, sotva popa dohlédáte. Na železných stojanech hoří masy svíček zbožnými obětovaných. Vzhůru plápolají plaménky svíček a za nimi nesou se prosby věřících. Není tu stropu — stěny věže stále se zúžují, růžice menší, až vysoko, kde ztrácí se pestrost barevného vzoru malovaných zdí, zdá spojovati se v jediný bod.

Slova evangelia popem čteného duní vysokou klenbou prostoru, jako by přicházela z daleka; slabě zachvěje se ještě ozvěna z věže, když kněz už mlčky líbá zavřenou desku svaté knihy.

Nedaleko církve, před tržnicí trůní majestátní monument Minina a Požarského. Uměleckou stráž má Krasnaja ploščad' a nádhernou ozdobu ruské plastiky.

Polovici délky celého náměstí zaujímá tržnice; je středem největších obchodních firem a nezdídka oblíbeným rendez-vous. Vzdušné prostory tržnice překlenuty jsou mosty spojujícími první poschodí přímo s dolní síní. Imposantní je pohled z nejzazší prostory mostu přes celou budovu.

Uprostřed metá fontána stříbrné trysky vod z hladiny vodními květinami porostlé; tiše šumí chladící proudy, padající zpět, roztrštěny v tisícere krůpěje perliček. Něžná mlha páry a rosy opa-

lisuje v šikmých úderech slunce skleněnou střechou dopadajícího, chvílemi zmizí a zase pak vysokým trysknutím vody dvojnásob vznáší se výš.

Kolem probíhají lidé s balíky nákupů, i ti, kteří teprve budou kupovati. Dole kupí se u výkladních skříní elegantních bijouterií dámy i páni ze světa moskevských bohatců.

Velcí panáci natahují dřevěné ruce dětem vstříc, lákajíce do krámu; onde samovary z pověstné Tuly lesknou se a třpytí; tam vzpřímená dvojice vycpaných medvědů dělá kožešníkovi reklamu.

Mnoho chodců používá tržnice jako průchodícího domu, neboť spojuje mimo jmenované náměstí ještě tři větší ulice. Řady izvoščíků čekají u všech hlavních východů, nabízejíce se pokřikem k jízdě.

Vyjdete s balíčkem v ruce, a již k samému kraji chodníku seženou se dva či více povozů; se všech volají své „požálsta“ (správně „požalujsta“ — račte). Necháte-li bez určité odpovědi, snadno se stane, že některý z vytrvalých těch chlapíků bude vás pronásledovat krok za krokem podél chodníku, dokud nesednete nebo rázně ho neodbudete, nedá pokoje . . .

Jiným střediskem života je ulice promenád, Tverská, a její bulvár. Dlouhá, do kopce jdoucí ulice má skvostné, přímo impozantní ukončení triumfální branou; po způsobu bran římských zbudována byla před lety na uvítání gosudara.

Po obou stranách stojí velké sochy gladiatorů mezi sloupovím, a nad nimi pod obloukem vrchní římsy dvojice letících žen vítá fanfárou a laurem slavného příchozího . . . V čele bulváru Tverského je socha básníka Puškina; k večeru rozpoutává se tu živá promenáda.

(„Za ruskou hranicí“, 1906)

Tomáš G. Masaryk

V KLÁŠTEŘE U MOSKVY

Duchovní protivu mezi Ruskem a Evropou prožijeme v jejím plném významu *v ruském klášteře*. Tam nalezneme nejčistší a nejstarší ruský život, staroruské cítění a myšlení; tento život se nalezne již v kláštorech petrohradských, ale ještě více v odlehlých kláštorech a poustevnách. *Rusko, Stará Rus, to je ruský mnich*.

Měl jsem příležitost prožít to velmi živě hned při své první návštěvě v Rusku. V Moskvě jsem se pohyboval v kruzích duševně nejpokročilejších, avšak jednoho dne jsem se uchýlil z tohoto evropského kruhu do slavné Trojicko-Sergijevské Lavry u Moskvy. Klášter sám přenáší nás svým zařízením, svými poklady a ostatky do Ruska XIV. století; ale ještě dále nazpět v dějinách se ocitáme v poustevně Getsemane, ležící poněkud stranou od hlavního kláštera. Uprostřed lesa poustevna se starým dřevěným kostelem — právě Getsemane! Toto Getsemane jsem cítil tím živěji, že jsem po celé dny předtím s Tolstým a jeho přáteli uvažoval o náboženských otázkách; náhodou byl tehdy v Moskvě také Brandes a vykládal francouzským jazykem své literární názory, a tu pojednou poustevna Getsemane s podzemními jeskyněmi, zázračnými ostatky a obrazy svatých! Vysoce postavený přítel Tolstého mi dal doporučení pro hlavu kláštera a tak mi bylo umožněno prohlédnout vše dokonale; nezapomenutelným mi zůstane můj průvodce poustevnou.

Mladý mnich, asi pětadvacetiletý, který vyrostl v klášteře a v jeho okolí a žil úplně v pravověrných představách a ideách svého kláštera; svět mu zůstal cizí, já mu byl poslem, částí tohoto světa, před kterým dosud prechal. A nyní měl mě provázet katakombami a vykládat mi, co jsem viděl — předměty, k nimž se odnášely jeho nejvroucnější modlitby, měly být vykládány Nerusovi, Evropanu, kacíři, jako věci ve výkladní skříní! Pozoroval jsem, jak můj průvodce je zmaten, a bylo mi ho líto, ale přiznávám se,

že jeho rozpaky poněkud dráždily Evropana ve mně: klaněl se před každým ostatkem a každým obrazem, zejména před mocnějšími, křížoval se téměř neustále, klekal a dotýkal se posvátných předmětů a míst čelem a ústy; prohlížel jsem si všechny věci pozorně a pozoroval jsem vzrůstající strach mnichův, jenž zcela zřejmě čekal každý okamžik, že mě nebe potrestá za mou zpupnost a nevěru. Trest se nedostavil — aniž o tom věděl a to chápal, probouzely se jistě na dně jeho duše tiché pochybnosti; to jsem pozoroval na jeho vytrvalé prosbě, abych se poklonil alespoň před nejdůležitějšími ostatky — to nebyl již strach o kacíře, nýbrž usilování o to, aby nemusil zažít, že trest při nejsvětějším ostatku se nedostaví . . .

Když jsme prohlédli katakomby, chtěl jsem se dát na zpáteční cestu, ale můj průvodce nepovolil a přidružil se ke mně. Brzy jsem si uvědomil, že se mnich chce nyní také ode mne něco dovědět, a skutečně povolil své zvědavosti úplně uzdu — a jaká to byla zvědavost, jaká žhavá touha dovědět se něco o světě, o Evropě! Z jeho očí sršelo toto hladové dychtění po světě a nemohl jsem se mu dost navypřavovat a navysvětlovat. Konečně začal se vyptávat, on, Rus Nerusa, na Moskvu, Petrohrad, na Rusko. Tak jsme několikrát přešli cestu od poustevny ke kraji lesa; můj průvodce se vyptával neúnavně znovu a znovu; dosud posuzoval svět jen ve světle bible a svatých legend a nyní slyšel věci neslýchané a netušené. Konečně jsem se musel vrátit do hlavního kláštera, můj mnich mě doprovázel přese všechno očekávání a ačkoli jsem mu několikrát a velmi srdečně děkoval, až před samou Lavru, a nevracel se, ačkoli jsem se s ním loučil, a zůstával stát . . . přijal by a očekával ode mne dar? Tato myšlenka trápila mě již několik okamžiků; styděl jsem se za ni, urážela mě přímo, ale konečně nebylo pochybnosti, že můj ve víře silný a světem opovrhující mnich byl zvyklý brát dary. V hlavě mi vířily myšlenky o Rusku-Evropě, víře-nevíře; cítil jsem, že mi ruměncem študu stoupá do tváře, když jsem strážci Getsemane vmáčkl do očekávající ruky bankovku . . .

Takové a mnohé podobné zkušenosti, zejména dojmy na poušti se některému z hlavních klášterů a ještě více styk se starověci a sektáři, zkrátka pozorování a studium církevního života náboženského podávají nám náležitý obraz starého Ruska z doby před Petrem. Je nutno cítit, čím duchovně byl a stále ještě je pro Rusko třetí Řím — Moskva, potom pochopíme také evropské a poevropštěné Rusko.

(„Rusko a Evropa“, úryvek z Úvodu, 1913—19)

Gabriela Preissová

V TRETJAKOVSKÉ OBRAZÁRNĚ V MOSKVĚ

Tretjakovská obrazárna uchvátila nás nezměrnou hloubkou tvůrčí ruské síly i nepokrytosti, s kterou podává domácím i cizím zrakům stinné stránky ruských dějin. Známy obraz „Cesta do Sibíře“ visí tu v celém svém trapném dojmu tak pokojně v plném osvětlení, jako by jen znova klidně vypravoval svou povídku: Bezcitný vůdce tlupy vězňů zastavil pochod, aby se přesvědčil, zdali na káře umírající politický vězeň vypustil již duši čili nic. Mezi tím, co mu ohrnuje pravé víčko k smrti zkalených očí, krade z pod káry nějaký člověk umírajícímu s nehybně svislé ruky prsten . . . Nedaleko děsně živý obraz: „Car Ivan Hrozný ubil svého syna.“ Vedle něho po levé straně obraz kteréši méně známé carevny, jejíž žlutěsivý, jako opuchlý obličej se zkaleným, bezmyslenkovitým zrakem skutečně dokazuje, co si před námi dva Francouzové šeptali: „Opilá tvář.“ Tamo zase na kterousi kněžnu hlásící se k carskému rodu byla vpuštěna do vězení voda; jiná kněžna, kterou za mrazivého dne odvázejí do vyhnanství, klne v šílené vidině svým pronásledovatelům; naproti se míhají poslední okamžiky povstalců před popravou, marně za ně polské i ruské ženy zoufale prosí . . . Proti dojmům těchto celým uměním i velikostí pravdy podaných maleb působí dolejší obrazy Vereščaginovy mírnějšími

vzrušením, jako by v nich byl schován již blízký svit, který jen co na chvílku oči zavřeme, musí vyniknouti.

V tragické přesile povšechných rozhledů ztrácejí se dojmy řídkých krajin, idylek a humoristických genrů.

Nikde se pozorovatel nedovede usmáti. Také ne jemně provedenému „Podivnému svazování“ mladé, jasné dívky u oltáře s vyžilým ženichem, při čemž se družba jízlivě za kloboukem směje a celá společnost povážlivě očima koulí. Posléze odcházejíce věděly jsme, že jsme jakživly neviděly obrazárny živým uměním tak uchvacující a drobné srdce lidské tak krušící. A připadalo nám vzápětí těch dojmů, že malý, klidný člověk se všedně šťastným průběhem i koncem života hrubě není hoden jména člověk . . .

(„Silhouetty z pouti do Moskvy“, 1896)

Emanuel z Čenkova

POŽÁR MOSKVY

(Dojem z výstavy V. Vereščagina)

Bělostná, kamenná pohádka Severu,
ty luzná Moskvo, dcero Orientu,
halící vnady své v kožešin nádhery,
jež plné máš truhlice brokátu, hedvábí, kmentu,
jak jsi se zachvěla v panenském strachu
a v úzkosti, jsouc opuštěna ve svém stesku,
když tlupy Francouzů, Němců a Vlachů
šat rvaly tobě s těla!
Jak jsi se chvěla,
když uzřela jsi zpitou soldatesku!

Mrtvoly carů tvých třásly se ve hrobech,
v podzemí šerém chrámu Michaela,
dunivý kroků zvuk ozval se v jejich snech,
třesk ocele hrozivý, vojenská čeládka klela . . .

nad těmi starými svatými hroby,
hle, pochodně jak čadí v děsném plápolu!
Lakota hledá tam pokladů zdoby . . .

Sbor carů vyrušil se v snění
a v hrůzy vyjevení

má za to, že zří hordy Mongolů.

Do Kremlu chmurného Bonapart hrdě vjel,
ten nezkrotný syn Velké Revoluce,
jenž s Bohem o vládu na světě dělit se chtěl
a na mžik přec obrovský vesmír v své udržel ruce.
V tu chvíli Hospodin sestoupil s nebe
do ulic moskevských a všude zhoubu dštil,
v hořící moře, ach, proměnil Tebe,
o zlatá Moskvo carů!
Z plamenů žáru
své hrozné „Mene Tekel“ promluvil . . .

A Bonaparte soud svůj čet' a porozuměl,
neb v knihách osudu on dobře čísti uměl,
vzhled s dumnou výčitkou, pak prudce vstal
a k vyhození Kremlu stručný rozkaz dal.

(Zlatá Praha 1898, roč. XV, str. 111)

Jaroslav Kvapil

MOSKEVŠTÍ V PRAZE

Přijeli, my je viděli, oni zvítězili! To bylo počátkem dubna roku 1906; zima tenkrát trvala nějak dlouho, ještě koncem března byly sněhové vánice a Polabí na českých hranicích, kudy jsem jel Moskevským do Drážďan v ústrety, bylo bílé jako o vánocích. Ale s nimi přišlo náhlé jaro; když na tehdejším státním nádraží

čtvrtého dubna sestupovali, svítilo jim slunce na uvítanou a nám jimi nové, zářivé slunce vzešlo. Tehdy v ten první dubnový týden bylo našemu divadlu jakoby o velikonočním zvěstování.

Nové ruské drama znali jsme sic už víc než jinde v Evropě; už za Šuberta, koncem let osmdesátých, probíjelo se k nám Naším přítelem Nekluževem a Paní majorkou, což bylo tehdy jablkem sváru pro divadelní kritiku — provedení Vlády tmy tehdejší intendant dr. Jeřábek zakázal — a když jsme se počátkem století ujali Národního divadla my, noví, hleděli jsme nejprve Vládou tmy odčinití někdejší intendantskou pošetilost a pak jsme uvedli Strýčkem Váňou do repertoáru toho pravého Čechova, známého u nás dotud jen aktovkami. Z klasiků byl Revisor už odedávna naší repertoární hrou, Gorkého Měšťáci byli mi teď dalším pokusem poznat současně ruské divadlo zblízka. O hereckém umění ruském se v Praze dlouho nevědělo; ze slovanských herců znali jsme především Poláky a jižní Slovany, z Rusů za Šuberta zavítala k nám teprve roku 1899 herečka Saviná se svou družinou, to však bylo přes všechnu znamenitost ještě umění západně konvenční, nic objevitelského nám nepřineslo.

Ted' se nám otevřely ruské brány dokořán, viděli jsme nejen ruské hry a ruské herce, viděli jsme celý ruský svět, a bylo to divadlo tradiční i dobyvatelské v podivuhodném souladu. Toto nové umění režisérské, herecké i výpravné nemělo za mák konvence a přece tkvělo hluboce nejenom v národním duchu, nýbrž i ve velikém školení divadelním, rostlo k svým výšinám ze zemní síly a ze starých kořenů. Hru tak divadelně průměrnou jako Car Fedor Joannovič od starého A. K. Tolstého — neračte ho zaměňovati se slavným autorem Vlády tmy! — proměnili Moskevští ve všem všudy na výboj do nových divadelních oblastí, aniž tím ctihodného autora nějak znásilňovali nebo předělávali . . .

Moskevským jakožto divadlu bylo teprve osm let; předtím družina jenom ochotničila v kterémsi klubu, ale byl v ní už tehdy veliký vůdce, bohatý továrník Alexějev, pozdější dobyvatel divadelního západu K. S. Stanislavskij. Tento mocný bárin, oplývající

statky pozemskými i bohatstvím ducha, měl záhy po svém boku jednoho z bratrů Nemirovičů — starší z nich, romanopisec Vasilij Ivanovič, usadil se po válce s námi v Praze neshrben ani devátou desítkou života — a tehdejší mladší Vladimír Nemirovič Dančenko zaměnil tehdy v službách novorozeného Chudožestvenného téatru svoje neveliké úspěchy dramatické za vzornou, dnes už světoznámou činnost organizační a režisérskou. To jsou ti dva magni parentes Moskevských; vedli je byť často navzájem dosti žárlivi za dob klidných i neklidných nejprve doma a pak na evropský západ, překonali s nimi i hrůzné porodní bolesti Ruska dnešního.

Po delším pobytě v Berlíně a po krátké zastávce v Drážďanech byla Praha první a také jedinou slovanskou stací Moskevských; od nás odjeli do Vídně a pak do jižního Německa, se zájezdu do Paříže sešlo a to z příčin, jak jsem se tehdy soukromě dověděl, nikoli finančních, nýbrž diskretně politických. Prahu neměli odjíždějící z domova v svém programu a vyjeli vlastně dobývat jenom německého západu; v programu Prahy neměli, ale zdejší pobyt stal se jim přes všechnu krátkost nejmilejší a pro budoucnost i nejdůležitější dobou toho zájezdu, neboť první pobyt Moskevských v Praze sblížil družinu Chudožestvenného téatru s námi tolik, že k nám pospíšila i po válce a došla zde v zlých dobách ruských nanovo přivítání a záštity jako nikde jinde ve světě.

(„O čem vím“, 1932, úryvek z kapitoly)

Marie Pujmanová

POHLED DO NOVÉ ZEMĚ

Moskva, příjezd: národ lidí, jako kdyby u nás najednou stávkovaly všechny doly, Zlín a Škodovky, hrne se venkovským, rozstrkaným městem. Je čtvrt na jedenáct: to není hodina, kdy se chodí do práce či z práce, a nízké, těsné, barevné ulice praskají množstvím; zdá se, že chodci jsou vyšší než chalupy a podsadité východní kostelíky s turbany; že by je mohli vzít na ramena a odnést. Potom dřevo a cihly vystřídal kámen a beton, domy se zvedly, ulice narovnal, dlažba také, turecký dojem zevropštěl, jsme na bulvárech, pod Kremlem, v jádře města a zástup vzrůstá, mračna lidí. Podobá se to převratu či vyhlášení mobilisace, dějinné události, která vyhnala, kdo má nohy, na dlažbu. Možná státní svátek, sovětská slavnost, výjimečný den.

Dobrá; byli jsme tu pět dní a takový výjimečný den byl denně.

Moskva městná nevýslovné ovzduší činorodosti a pomalosti, zamračené veselosti, potíží a nadšení, kázně, zapětí a svobody.

Je pětiletka, dělá se plnou parou, nezaměstnanost není, a jak to, napadá každého cizince, že v továrnách a úředních hodinách statisíce zdejších občanů mají kdy chodit městem, přecpávat bez výjimky všechny elektrické a autobusové linky, stát v očeredích před buločními, mjasnými a molokosojuzy, plnit revoluční a protináboženská musea a obrazárny. To je tím, odpovídají, že každý den část dělnictva má prázdno. (Ovšem, jsou tu také exkursanti z venkova.)

Sovětský pracovní týden je, jak známo, pjatidněvka. Každého pak 6., 12., 18., 24. a 30. v pravidelném třicetidenním měsíci jsou

zavřeny úřady, státní prodejny a státní banky jako u nás v neděli. Ale jednotlivec dělá 4 dny, pátý má volno, a střídají se po šichtách. Tak v závodech, které pětiletku plní, či předhonily, třeba moskevský elektrozávod. V továrnách zase, kde mají pospěch, na příklad v nižgorodském avtozávodě, odhlasovali bezprerývku. Za den, kdy dělník má nárok na osobní prázdno, bere mzdu s 50% přírůžkou, jakož vůbec za hodinu přes čas při sedmihodinovém pracovním dnu. Dělník dostává přiděl potravin pro sebe a rodinu ve svém továrním konsumu. V uličních frontách stojí lidé, pracující mimo továrny. Fronty jsou tu na všechno: na jídlo, kuřivo, dopravu i vzdělání. Čtyřmilionová Moskva je přelidněná, podle evropských pojmů, čínsky.

Středoevropu má vadné asociace. Je to hanba, ale pravda, první hodinu na hlavních třídách vtírala se mně pitomá utkvělá představa, že jsou demonstrace, tak kastovně jsou u nás města roztríděna způsobem života i frekvencí. Dělník, který jde v pracovních šatech v poledne po Příkopech, je tak ojedinělý, jako tady na Tverské či na Kuzněckém inostranec v brčkách mezi dělníky.

Jak vypadají sověští dělníci? Mají dokonalé vnitřní držení. Jsou to světoobčané v rubaškách a světoobčanky v šátkách na babku. Chodí v kabátech vydělaných všemi dešti, slunci a prachy, ale mají něco, co se neprodává a nekoupí: sebevědomí rovných lidí, onu nenaučitelnou jistotu vystupování volného člověka, který je všude doma. Jsou právě tak samozřejmí v továrnách za stroji, jako v divadlech, klubech, schůzích, koncertech, vzdělávacích kroužcích, v parku kultury a oddycha. Jsem tu a nemám, zač se ostýchat, proč se bouřit, čeho skrývat, koho napodobovat. Jsem tu a dělám s sebou dějiny budoucnosti; my vedeme svět; toto vědomí mají dnes v Moskvě až na mizivé zbytky všichni občané, dětmi počínaje.

Čekali jsme na elektriku a leningradský známý z Rudého Putilovce přivedl nám s haló chlapce: tady prý máte Čechoslováčka. Nebyl, je to sovětský občan, pionýr. Ukazoval s pýchou odznak. To by konečně nic neznamenovalo. Odznak Škodovky či Tatry

„ukazují kluci také rádi. Jedenáctiletý hoch, krásný jak satyrek, syn podkarpatského Rusa. Za několik dní, vyprávěl chlapec, otec má dovolenou a pojedou na dva týdny do Československa, navštívit děda a babičku. Otec jich neviděl šestnáct let.

„Nejezdí tam, co bys dělal za hranicí,“ poštíval ho kdosi. „Tady máš lépe. Tady vládnete vy.“

„V Československu dělníci také zvítězí,“ odpověděl chlapec rychle a vážně, hledě do očí. „Dělníci všude zvítězí po celém světě.“

„Odkud to víš?“

„Ze školy, a protože je to pravda.“

Jindy nás zastavil mladý člověk, a ptá se, jsme-li Angličané či Němci.

„Češi, z Prahy.“

„Z Prahy, vot, tam byl nedávno ten velký sjezd bělogvardějců. (Mínil slet.) Všichni u vás mají takové hezounké šatíčky? Také je budeme mít, ještě lepší. Ve všem vás předhoníme. Nejdříve musíme dělat mašiny, abychom dostatečně vyráběli. Jsou u vás nezaměstnaní?“

Museli jsme přisvědčit.

„Vyřídte jim, že potřebujeme dělníky, tady je práce — nad hlavu,“ ukazoval. „Jak, platí u vás stát nezaměstnaným?“

„Platí, ale to dávno nestačí.“

„A to my zas,“ řekl mladý člověk pyšně, „my platíme státu.“

„Co platíš státu, platíš sobě,“ překřikl ho druhý.

„Věrně, právilno,“ pochvaloval si třetí.

Když to teď píšu zas tady, v Čechách, zní to jak učitelské idealisování. Tam je to vžitě. Vštěpovaná hesla tam posud vyrůstají a zarůstají do skutečnosti, kterou si sami vybojovali a vypracovávají. Kdo dnes přijde do SSSR, uvidí tam *žít* probuzeneckou dobu dělnické říše.

(„Pohled do nové země“, 1932, úryvek z kapitoly)

PÍSEŇ O MOSKVĚ

Falešné zoubky tvých bání
lesknou se v sněhové dásni.
Fabriky bání
v širokém kruhu.

Kašlem na diamanty
a na tvé třpytivé zlato.
Dneska se chlebem platí
na dlaň.

Dovední klenotníci,
opření o své díže,
tekuté zlato mísí
a dělají kulaté chleby.

Jak líbezně voní
ten skvost tak chudý a prostý,
když na půl rozkrojený
nese jej matka dětem.

A zvony kovovým hlasem
zvěstují po celé zemi
hlubokým basem:
Chleba! Chleba!

Zlato nic není!

(„Slavík zpívá špatně“, 1926.)

DEMONSTRACE PRACUJÍCÍ MOSKVY

Na den druhého srpna 1924 byly stanoveny demonstrace sovětského dělnictva proti imperialistickým válkám.

Moskva se na ten den změnila v řečiště davů.

Moskva . . . Nemohu se od ní odloučiti. Stále a stále se mi objevují nové obrazy, kterými jsem si vylepila srdce jako služka kufr, přepadají mne vidiny jejích ulic, jejího zápasu o nový život . . .

Moskva, asijský Řím, pluh sestavený z vintovek, křížovatka společenských řádů, zapadla do mne hluboko jako kotva.

A tato Moskva se proměnila dne druhého srpna jako koryto horské řeky na jaře. Signály továren odpískaly v jednu hodinu, zavřely se dveře úřadů, víčka obchodů: utichl Neskučný sad, kramáři na Sucharevce spali, v Sokolnících běhali vrabci po cestičkách. Celý den již před určeným dnem konaly se ve všech továrnách schůze, kde dva i tři řečníci promluvili o desátém výročí světové imperialistické války. Bylo těch schůzí na sta a všechny odhlasovaly resoluce o tom, že se má dne druhého srpna konati v Moskvě masová demonstrace proti všem imperialistickým vojnám. Dělnice zabývaly se šitím praporů a úpravou standart, aby se v průvodu důrazně opakovala hesla dne:

Pryč s imperialisty, kteří chystají novou válku!

Ať žije světová revoluce, která jediná zabráni nové válce!

Pracující lid se řadil do průvodu zrovna před vraty závodů, která se za ním zavírala. Každý rayon šel na své shromaždiště a přesně o jedné začal se průvod po Tverské ulici výkonnými výbory komunistů ze všech organisací moskevských. Zněly písně, rděly se standarty, vlály prapory. Muži a ženy kráčeli v osmistupech a zdálo se, že nebude konce této řadě příslušníků strany, kteří jsou základem a osou veškeré práce v proletářském státě a zárukou jejího zdaru. Když se pak konečně asi za hodinu objevil konec, znamenal jen začátek nového průvodu, vojenského. Armá-

da protestující proti válce! To se může vidět také jen v Rusku, a Evropa toho protikladu nikdy nepochopí, kapitalistická Evropa, neboť Evropě proletářské dávno je již jasno, že rudá armáda je armádou jen proto, že musí stále ještě chránit vymoženosti revoluce proti představitelům starých řádů, a již proto musí protestovat proti každé imperialistické vojně, která se koná v zájmu kapitálu a silami proletariátu proti dělnické třídě . . .

A zase zpěvy, které se blížily, mohutněly, přecházely a slábly. Dvě hodiny se chvěl asfalt Tverské ulice pod kopyty koní hnědáků, ryzek, běloušů, koní černých jako donský uhel. Posléze i tento průvod přešel a na něj se navazovaly skupiny dělníků z továren, které se zatím seřadily i s hudbami. Každé tovární kolektivum se rozdělilo na tři skupiny. Za vůdkyní nebo vůdcem, kteří nesli prapor závodu nebo úřadu, šly děti s mladými pionýry v čele, nedávno přezvanými na Lenince. Každá skupina dětí Leninců má svého bubeníka, kterému je tento úřad slavnostně i s bubnem předán a s ním zároveň odpovědnost za disciplínu v „otrjadu“. Každý bubeníček dokonale ovládá svůj nástroj, a je rozkoš hledět na bosé nožky, nahé paže, jak se v taktu míhají v chůzi anebo jak si vyšlapují „pochodem na místě“, když se zástup někde zarazí. Zpívají své vlastní, „pionýrské“ písně, nebo jen popěvky, zmelodisovaná hesla, výzvy, nyní právě rázně prozpěvují refrén pochodu:

„Smělo my v boj pajďom
za vlast sovětov,
i kak adin umrjom
za dělo eto.“

Nač to překládat? To přece zní stručně a jasně. Za pionýry kráčí Komsomol a ostatní mládež továrenská. Pak závodní buňka a dělnictvo, které není ve straně, bezpartyjní. Hlouček za hloučkem míjí, standarty se střídají, písně jako články řetězu vyplývají jedna z druhé. Některý celek má vlastní hudbu, jinde bubnuje

jen pionýr, také prapory jsou rozmanitější, od rudých korouhví zlatem krumplovaných do kusů prosté červené látky. Podle obleku poznáte, jaká továrna jde . . .

Trubači troubí, kroky duní. Vysoké hlasy ženské se zvedají nad stejnoměrný šum. Velmi mnoho žen je v průvodu. Dělnice a úřednice, zaměstnankyně-pracovnice v šatech prostých, v šátcích červených, na babku uvázaných, jen tu a tam plátěný klobouček nebo kus krajky, která přidržuje vlasy. Jdou obyčejně v prvních řadách za mládeží, vedouce se za ruce. Tolik dívek je mezi nimi! Tolik dívek! A jak jsou docela jiné, nežli dívky u nás. Sandály, světlé rubašky, barevné pasy, krása mládí, krása uvědomění a hrdého přesvědčení o souměřitelnosti k pracovnímu celku, pocit svobody a rovnosti — to všecko je pozorovat z jejich kroku i z toho, jak nesou ostříhanou hlavu na statných ramenou!

Zase prapory, zase pionýři. Hromem zaléhá jejich popěvek, k němuž se přidávají i staří:

„Raz — dva — tri — pioněry my,
my fašistov něbojimsja, pajďom na štyky“ (bodáky).

Všecky moskevské děti jsou v průvodu. Přijely z lesů a z dač na demonstraci. A je jich! Vidím, jak se kterýsi divák pokouší přejít řady zrovna za bubeníkem. Disciplína je v této mladé krvi tak tuhá, že bubeník naráz přestává bubnovat a paličkami zastavuje dospělého smělce. Jdi si, když oddíl se končí, a neprobíhej řady! A dospělý obr před tímto Davidkem zahanben ustupuje.

Sportovci v krojích, s opálenými trupy, muzici z moskevského okolí, alegorické vozy mládeže, Komsomolu, Rudé pomoci (vězení s vojáky a z mříže vlaje rudý kapesník), směšné figury popů s kříži a s lahvemi vodky, carských generálů s epoletami, fašistů a imperialistických diplomatů, králů a kostelníků, nepmanů, šviháků, a zase prapory, dělníci a dělnice. Je půl šesté, odcházím, a ze Strastného náměstí se hrnou nové a nové davy. Volání, po-

zdravy, krátké výzvy a řeči. Volají živí, protestující výkřiky, a volají neživé standarty svými nápisy:

Sovětské republiky jsou základem a oporou světového míru!

Teprve v šest hodin byl konec. Takového průvodu Evropa jistě neviděla, jaký uspořádala pracující Moskva proti válce!

(„Den po revoluci. Co jsem viděla v SSSR“, úryvek z kapitoly, 1925.)

Vítězslav Nezval

NEVIDITELNÁ MOSKVA

Nikdy jsem se nepokoušel dělat si představu o Moskvě. Můj sen ji konstruoval z těch skutečností, které jsou s to otrást kdykoliv mou dočasnou lhostejností k životu, z virtuálních předmětů, o jejichž latentním smyslu nelze pochybovat.

Ostatně, jsou to předměty, které najdeme všude, jednou pokryté větší, jindy menší patinou. Měl jsem je najít vskutku v Moskvě v tom měřítku, v jakém je nabízejí některé pařížské čtvrti.

Stará, velmi stará Moskva působí už na náměstí před *Běloruským nádražím* neviditelnými mocnostmi jako některé plátěné divadelní prospekty.

Ale budu začínati každodenně na Sverdlovsk square, v hotelu, z jehož zasklené terasy vidím od psacího stolu *Velké divadlo* a na nejvyšší poschodí nedostavěného paláce, kde pracují štukatěři.

Tento hotel, dobývaný za říjnové revoluce šestadvacitiletým důstojníkem, měl být po dny, kdy je ostřelován, útočištěm presidenta Masaryka, jenž prý byl poslední, kdo tam vstoupil, než zapadla za dveřmi závora.

Zde budu pozorovati ráno i v noci nepřehledné množství chodců, těch, jimž patří takřka stejnou měrou všechno v tomto městě, kde nemá ani jeden dům majitele, jako ve snu.

Pocit snu mě neopouští, když pozoruji dosti neurčité a snadno

zaměnitelné šaty procházejících se lidí, kteří přicházejí, aniž mohou říci odkud a ztrácejí se mně za prkennou ohradou, jež tvoří na náměstí kryt metra . . .

Tento hotel cizinců, kde se platí valutou, je kus západního města a pohled z něho ven je jako pohled ze zakletého paláce na svět, který se změnil, zatím co jsme sto let spali. Budu se do něho vracet jako do kterékoliv pražské kavárny a budu z něho vycházet, jako se chodí do sna.

(„Neviditelná Moskva“, 1934, úryvek z kapitoly)

Václav Tille

MOSKVA VE VÝSTAVĚ

Moskva má, jako všechna velkoměsta po válce, starost s novým útvarem svých budov. Staré ruské město, „brána Východu“, které dnes se stalo hlavním městem říše, nestačí se svými stavbami, které od patnáctého století, kdy italští stavitelé tak skvěle vyřešili jádro města, Kreml, několikrát změnil svůj charakter. Nehledě k několika památkám starých dob, nacházíte ještě dnes, zvláště na druhém břehu, plno dřevěných dvorců, s dřevěnou vyřezávanou branou do dvora, v němž je kolem dokola řada hospodářských a čeledních budov a vpravo od brány přízemní dřevěný dům, někde již nahrazený kamenným, jednopatrovým: typ starého šlechtického sídla. Vedle dvorců také jednodušší dřevěné domky, někdy i se starými ozdůbkami na rámech okenních a na průčelí, připomínají starou Moskvu.

Vedle dřevěného typu jsou ve středu města obytné paláce, i veřejné budovy, stavěné „empirem“ a „barokem“, s bílými sloupy v průčelí, se schodištěm, někdy prosté — na příklad dva sesterské domy, z nichž v jednom se narodil Kropotkin — jindy honosně stavěné a mocně reprezentativní. Třetí typ jsou cihlové stavby, nápadně červené s bílými proužky malty. Charakteristické pro

tento způsob stavby je dnešní náměstí sovětské na Tverské, bývalé náměstí Skobeleva, se svými cihlovými paláci, nebo mohutná cihlová budova historického musea u iberské brány. Tyto typy staveb, dřevěný dvorec, sloupový palác, cihlová budova, napadnou každému cizinci po první procházce městem; mají svůj typický charakter určitých období . . .

Poválečná architektura je patrna především na budovách veřejných. Předválečné stavby ukazují k nedostatku kamene jako vhodného stavebního materiálu — nedostatek ten jeví se i dnes, a je přirozeno, že betonové stavby se uplatňují nejvíc. Tvůrce Leninova mausolea před zdí Kremly, architekt Ščusev, vrátil se sice k původní stavební hmotě, dřevu, ale stavba je jen provizorní, a jistě že nová Moskva, třeba by bylo možno chránit dřevo napouštěním proti požáru, se k dřevu nevrátí. Nový Institut Lenina, zbudovaný na Sovětském náměstí mezi cihlovými paláci minulého roku, je nejvýznačnější pokus o nový útvar betonové stavby, v pravoúhlých útvarech s přímými horizontálními liniemi, ještě hodně tvrdý v celkové kompozici.

Nová budova „Izvěstij“, a hlavně nová budova „Telegrafu“ na Tverské, s hladkými lesklými plotnami a řadami velkých oken v pravidelných poschodích nad sebou, blíží se nápadně novému typu obytných domů New Yorku, vznikajících v několika posledních letech na střední Broadway a River Drive. Nejsou to již těsné a do nápadné výše vyhnané mrakodrapy z jižního cípu Manhattanu, ale nižší stavby, trochu stupňovité v hořejších patrech — pro světlo a rozměr ulice — účelně rozdělené na průčelí, velmi skladně využívající místa co nejvhodněji pro obytné a užitkové účely. Nejnápadnější je na těch nových budovách, že mizí stará střecha, že otvory ve zdích nejsou mechanicky opakované, poměrně velmi nedostatečná okna, a že uniformita průčelí, stejně jako schodové „šachty“, nejsou základním příkazem; jsou nahrazeny liftem. Musselprom pokusil se poblíž Arbatu dodat své moderní betonové stavbě živějšího vzhledu barevnými, modrými

plochami, ale pokusy toho druhu nemají asi do budoucna velkého významu.

Moskva bude mít, jako nové hlavní město, nutně potřebí nejen mnoha nových veřejných, továrních, úředních i obchodních budov, ale také nových budov obytných, odpovídajících účelněji novým poměrům. Moderní velkoměsto vůbec staví architektky před otázku, jak vytvořit nový dům obytný, který by vyhověl novému způsobu života. Nejen že individuální topení, svícení, praní je zbytečně nákladné a nepraktické, ale také způsob soukromých bytů, kde každý má mít svou kuchyň, svůj obytný kout, svůj přijímací pokoj, svou knihovnu, dokonce svůj „salon“, je v dnešních poměrech nemožný. Jistá pospolitost bude pro novou dobu naprosto nutná, stejně jako bude nutno jinak řešit dnešní zbytečně rozsáhlá nemotorná schodiště, dnešní nevhodný nábytek a plno jiných podružnějších věcí.

Moskvě nastává úkol řešit nejen nový typ příbytků dělnických, ale také nový typ příbytků na venku — novou chalupu. Nebude moci ovšem přejmout prostě nové typy budov jinde vytvořené. Podnebí Moskvy, sních dlouho ležící, značná vlhkost po řadu měsíců v roce, na venku velké vzdálenosti, útvar vsí, diktují značné úchylky v základním útvaru i v provedení na příklad od domů skotských v Anglii nebo městských ve Spojených státech a pro ves spíše budou přejímat prvky od kanadských farem než od německých nebo našich vsí.

Architekti nového pokolení v celé Evropě i v Americe stojí před novými úkoly a chápou se jich se vším úsilím. Nová ulice v Paříži, nové typy farem a obytných domů v Americe, nová úprava Regent-street v Londýně, nové typy venkovských a dělnických bytů v Německu jsou i laikovi znamením, že nadchází architektonickému útvaru měst i venkova nová doba. Moskva, město, kde se rozvíjí tak horečná pracovní energie, musí v nejbližší době řešit novou architekturu veřejných budov, obchodních domů, hlavně však soukromých příbytků, s největším úsilím. Mladým architektům, i našim, kyne tu vděčný úkol.

(„Moskva v listopadu“, 1929, úryvek z kapitoly)

ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V MUSEU REVOLUCE

Museum revoluce jsme navštívili teprve na sklonku svého moskevského pobytu. Je to instituce, která by stála za samostatnou kapitolu, ale my jsme ji prohlédli jen letmo. Času bylo stále málo a zejména toho předposledního dne, kdy se před námi vynořilo ještě tolik věcí, kterých jsme dosud nepoznali. Říkám úmyslně, že náš příchod do tohoto musea se udál zčista a jasna, jak tomu bývá, když si ještě rychle ukazujeme prstem v průvodci a křížujeme se, že ještě tohle a potom ještě tohle musíme za těch pár hodin prohlédnout. Byli jsme kdesi na Petrovce a bylo poledne, když jsme zjistili, že Museum revoluce je otevřeno do dvou hodin. I rozběhli jsme se tam napříč hlavních bulvárů.

Ačkoliv byl všední den, návštěva tu byla velká a jako ve všech museích, putovaly i zde z komnaty do komnaty dělnické, studentské a vojenské výpravy v hustých hloučcích. Vývoj ruského revolučního hnutí od prvopočátečních buntů přes děkabristy k socialistům všech odstínů až k revoluci 1917 a k bolševickému převratu s Leninem na špici je tu předveden v monumentální šíři. Ale my chvátáme, neboť kdesi tu je československé oddělení. Stane se potom, že chvíli bloudíme v kruhovitém labyrintu pokojů a přístěnků a mramorová podobizna Plechanovova v nadživotní velikosti se nám postaví do cesty již po třetí.

Ale konečně to najdeme. Je to skoro až na konci a v oddělení občanské války, intervencí a bělogvardějských nástupů to přimyká ke kolčakovštině. V malém, nehlubokém přístěnku, v jakém bývaly ve starých domech improvizované oltářky s ikonami, lampičkami a klekátkem, je umístěno oddělení, vykázané československým legiím. Kdo po něm přímo nepase, může je snadno minouti. Octli jsme se tu právě v té chvíli, kdy je nějaká společná výprava, asi třicetičlenná, prohlížela a naslouchala průvodci, který jí byl správou musea přidělen. Přišlo to jako na objednávku a já jsem proto již

před chvílí řekl, že jsme se sem vydali zčista a jasna a že kvůli nám nemohlo být nic režírováno. Ostatně uspořádání tohoto přístěnku, který má dvě úzké postranní a jednu širokou průčelní stěnu, je trvalé a výklad průvodcův se o ně opírá. Skoro po celé šířce hlavní stěny je napnuta mapa Ruska a na trati Penza—Vladivostok jsou vyznačeny československé vlajky, jak tam stály v době konfliktu. Po obou stranách je rozvěšeno něco fotografií, tu a tam nějaký leták, proklamace, tiskovina.

Stoje před touto mapou, občas na ni vykladač hůlkou ukáže a za našeho tichého i žasnoucího svědectví mluví k ruským posluchačům skoro doslovně toto:

Jak víte, Čechoslováci měli svůj korpus ještě na Ukrajině a byli součástí staré ruské armády. Vojáci to byli dobří, ukáznění a když se stará armáda rozpadla, jejich korpus, dobře organisovaný, zůstal pohromadě. Když pak byl uzavřen brestlitevský mír, dali se z Ukrajiny na ústup a chtěli se dostat přes Sibiř do své vlasti. (Vykladač celou historii značně zjednodušuje a snad bez zlé vůle zamlčuje, že Čechoslováci tehdy směřovali na protiněmeckou frontu do Francie.) Dostal se tedy ten československý korpus na jaře roku 1918 až na trať Penza—Vladivostok a svými vlaky ji obsadil, jak to máte na mapě vyznačeno. A nyní, soudruzi, pohleďte semhle. Zde vidíte fotografii toho, který je hlavním původcem intriky, na niž Čechoslováci naběhli. Je to francouzský konsul Noulens a vy si to jméno zapamatujte. (Nu-lans, slabikují si posluchači. Nu-lans.) Byl strůjcem imperialistické intervence Spojenců, k níž byli Čechoslováci jako jediná jejich vojenská síla v Rusku zneužití. Jednoho dne na konci května proti nám po celé trati vystoupili a poněvadž to byla armáda znamenitě vyzbrojená a ukázněná, zvítězili nad námi na celé čáře. Pamatujete se přece, že jsme ještě žádnou armádu neměli a že jsme měli jen rudé gardy, které vojensky nestály za nic. A tak nám Čechoslováci zabrali celou Sibiř a obsadili Rusko od Urálu až do Penzy. Všude pozavírali naše sověty — zde vidíte snímek soudruhů z Petropavlovsk. (Vpadá hlas posluchače: A také ty sověty postříleli?) To spíš dělali, odpovídá vykladač, kozáci a bělogvar-

dějští důstojníci, kteří se k Čechoslovákům přidali a tyhle vězně od nich přebírali. A jakmile tedy tu Sibiř a kus toho Ruska obsadili, hle, co sem za nimi táhlo na loupež. Tyhle obrázky (na pravé i na levé straně je jich asi šest), tyhle obrázky vám nejlépe řeknou, v jakých službách Čechoslováci stáli. Zde vidíte japonské, americké, anglické i francouzské oddíly, pěší i námořnické, které byly vzápětí vyloděny ve Vladivostoku. (Pro tento lapidární výklad celého konfliktu, v němž se velmi důležité okamžiky zcela zamlčují, je oddělení organisováno opravdu obratně.) Čechoslováci snad ani netušili, kdo jim jde v patách na imperialistický lup. Chtěli na dobytém území organisovat demokratickou vládu, ale ta ani Spojencům, ani našim ruským bělogvardějcům nebyla vhod. Záhy z toho vyšel admirál Kolčak, který se prohlásil diktátorem. Podporovali ho hlavně Angličané a z Čechoslováků, kteří se postavili proti němu, mu pomáhal jediný generál Gajda. Tuhle ho máte. (Je to jediný snímek Čechoslováka v tomto museu.) A potom už začali Čechoslováci prohlédat. Zejména vojenská masa, složená z dělníků, rolníků a malých lidí, se začala bouřit a odmítala sloužit bílé diktatuře. Viděla, že je zneužívána pro ziskné zájmy imperialistů proti naší proletářské revoluci. Bouřila se tedy a když se nám podařilo vybudovat konečně rudou armádu, která nejdříve vyřídila Denikina a potom Wrangela, dali jsme se také do Kolčaka, kterému v týlu povstávali dělníci i mužáci a jemuž odešli z fronty i Čechoslováci. Koncem roku devatenáctého, po nátlaku, který na své vedení provedli, byli konečně odváženi po moři do své vlasti a v druhé polovině roku dvacátého odešli z Ruska úplně. Rudá armáda vyčistila zemi od všech cizáků a bělogvardějců a s Kolčakem to dopadlo takhle... (Pak odváděl průvodce výpravu do vedlejšího pokoje, kde je věnována Kolčakovi samostatná kapitola.)

Nejde dnes o to, polemisovat s tímto výkladem, který je zajímavý i příznačný právě tím, jak chce Čechoslováky spíše ospravedlňovat nežli vinit. Je jisto, že je kusý, zejména tam, kde nejtemnější místo konfliktu chce velmi jednoduše vysvětlit neznámou a nedoloženou intrikou konsula Noulense (byl, myslím, vyslancem),

aniž se jediným slovem zmiňuje o celém složitém jednání, které vedla Odbočka Československé národní rady se Sovětem lidových komisařů. To bychom ovšem musili začít od Adama. A nás to v této chvíli zajímá jen potud, pokud tu je zjevná snaha udělati kříž přes to, co bylo, a působí nám to zklamání, zejména v tom místě, kde jsme chtěli viděti zárodečný okamžik konfliktu, osvětlený s této strany.

(„Cesta do Moskvy“, 1928, úryvek z kapitoly)

Géza Včelička

LENIN

Na rohu Nikolské ulice a Rudého náměstí fungují nové semaforey, svítící kotouče. Jsou rozděleny na čtyři barevná pole. Celá třetina září červeně a necelé dvě třetiny zeleně a mezi zelené je vrážen žlutý klín. Po kotouči běží kovová ručička, nejdéle se zdrží na červené. Výhoda čerstvého zařízení záleží v tom, že šofér (elektrika přes Rudé náměstí nejedí), uvidí sám, jak dlouho musí ještě čekat a kdy smí svůj vůz připravit k jízdě. Tuhle novinku má Moskva nedlouho, ale přece poněkud dříve než mnoho západních měst.

Za semaforem se rozlévá malé, mírné moře, Krasnaja ploščaď a město ve městě, Kremľ, kamenná ohrada bývalých kostelů se zlatými cibulkami věžiček a s nízkými, předlouhými krabicemi vládních budov. V dále Vasil Blažený, bachratý, nestvůrný, pučící do prázdné oblohy.

Pod Kremlem červenočerná zrcadla hladkých kvádrů, červenočerná zrcadla, té barvy největší revoluce. Sedmistupňová pyramida, moskevská mohyla petrohradského povstání, hrob Lenina, vůdce pracujících, obrovský megafon, volající ke všem dělníkům světa. Od pěti do sedmi radí se tu každého dne trojnásobná fronta dvojstupňů, očered, posunující se od Vasilova chrámu k mausoleu, od Lenina k Vasilovi a zase zpět. Trojnásobná fronta, postrkují ji me-

chanicky dva milicionáři a špalír jí drží dva dlouzí vojáci, zkamenělí velikostí chvíle, z kovu ulití vznešeností svého poslání: jsou gardisty mrtvého Iljiče.

Úzký had lidí, drtících tichá slova daleko za jazykem, plazí se tu už deset let, trpělivě a vášnivě, oddaně a žhavě, klidný a pln smutku a síly, nedočkavosti a rozechvění z předtuchy obrazu pod pyramidou ve druhém patře pod zemí. Úzký had lidí, tatarské, prozhlacené čepičky, kabardinské papachy, eskymácké oči a kožené kabáty se vsoukávají do červeného mramoru a skapávají pomalou kaskádou se schodů dolů pod Kreml. Chodbami, připomínajícími foyery podivného kina. Ještě jedno patro, hlasy usnuly a změnily se v kočiči, opatrný šepot tisíců nohou.

Ze šerosvitu síně tryská skleněný hranol osvětleného sarkofágu. Napravo i nalevo zase krasnoarmějci, těžko je rozeznáš od balvanu, tady vytasili šavle a mezi nimi leží drobná mrtvola člověka, který dal svoje všechno za osvobození ruského dělníka. Lenin, malý a něžný a bledý z té výše schodiště, odkud se k němu ponořujeme, s úzkýma, vysychajícíma rukama, s holou, velebnou stepí své vysoké hlavy, s prázdnýma očima, zlíbanýma bělobou smrti, s huňatou bradou jako za živa: klid prosté velikosti, podobné na slavnost spícího vosku.

Lidé se valí, plní nezoufalého smutku, dlouze, táhle otáčejí hlavy a vracejí se dosti rychle drobnými kroky, neboť venku se rozvinuje nekonečné tělo hada a to chce celé spatřit za dvě hodiny mrtvého, který neumřel; muži, ženy a děti sestupují a vystupují, dívají se beze slova, dívají se celým tělem, mozkiem, srdcem, očima rozdělují tu pozůstatky Vladimíra Iljiče na tisíc kusů, uzavírají ho navždy do svých lebek, do svých prsou. Lenin je zmnožen na milion Leninů, nesou si ho odtud dokonale, vážně, bez pětiminutové sentimentality. Dělnice z továren, Moskviči a Leningradci, zedníci z Metra, Azerbejdžanci od Kaspického moře, rudí vojáci a příručí z Mostorgu nepřišli sem z ploché zvědavosti ani z bigotnosti dušičkových nálad. Tenhle had je z ocele. Každý z těch lidí viděl Iljiče už stokrát a ještě stokrát ho chtějí spatřit, neboť podívat se mrtvému Leninovi

do tváře je dobrá návštěva někoho, kdo jde s námi živ po celý život. To je zopakování si všech revolučních thesů, přehlídka všeho, co už jsme vykonali a připomínka toho, co máme ještě zdolat. Lenin, to je všechno, co vidíme a co vespolek s proletářským davem konáme. Lenin, to je sovětská pětiletka, Lenin, to je Dněprostroj, Lenin, to jsou mračna letadel nad tajgou. Čeljuskingi, sedící na krychlích ledu a poslouchající Moskevskou vysílačku, nový rekord letce Jevdokimova, petrolejové věže v Baku, slunce, svítící do Něvy, moskevský Metrostroj, tisíce kolchozů, to všechno je Lenin. Kdo napíšeš, nebo přečteš iniciály

SSSR,

napsal jsi nový podpis, přečetl jsi nový pseudonym Vladimíra Uljanova, Vladimíra Iljiče Lenina.

Je to veliké, jednoduché, nevyhnutelné: také Stalin je Leninem.

(„Dvě města na světě“, 1935)

Josef Hora

U HROBU LENINOVA

Po celém světě bloudí
otázka poutníkova,
zastavuje s davy
u dveří pobitých zlatem,
na prazích starých chrámů,
u hrobu Leninova.

Dny duní, týdny rostou,
měsíce potápějí nás
v proud pracujících roků,
jež skví se v zlatém šatě
a neuleví rtům země,
když popraskaly žízní.

Rok za rokem spěchá kol nás,
tisíci úsměvů hraje,
ale my neslyšíme
kroků toho, jenž kráčí
po mléčné dráze snů,
v něž věřiti kázali nám.

Zvadlá ratolest míru
chutná zas skoralým chlebem,
marnými modlitbami
a krutými rty zlata.

Stojíme u tvého hrobu,
Lenine, Lenine, Lenine,
a v tichu mausolea,
jež chvěje se otázkami,
slyšíme ševel let,
klečících nad tvou rakví.

Šli jsme cestou, jíž šel jsi,
šli jsme a nedošli jsme,
vztahovali jsme ruce
k tvé hvězdě a nedosáhli jsme,
bledali jsme tvé štěstí,
hledali, nenalezli jsme.

To ty jsi, jenž zastavil chvíli,
srazil ji na kolena,
a přinutil ji nésti
rudého jezdce tvých davů.

Ty jsi ten vůdce, jenž zvedl
svou ruku a umkla děla,
ty jsi ten vůdce, jenž kynul
a zbraně, vypadlé z rukou,
zableskly znovu v mlze
popelavého října.

Chléb skropený potem a krví
šeptá nám na rtech tvé jméno,
slyšíme ho v tmě brázd
i v rachotu lokomotiv.

Nad všemi zeměmi světa
zazářily tvé oči
a roztávaly v úsměv
tvých stepí, jež neznají času.

Neslyšíš v skleněném hrobě
vzdech milionů živých,
poutníků, hledajících
tvou zem, tvou Leninii?

Mlčí ve vůni růží
a vosku
a srdce jejich
jsou jako poušť, jež hledá
pod hvězdami svůj pramen.

Čekat, až smíří se noci,
opilé noci zlata,
s dny hmoždíci se v dolech
a na vysušených pláních . . .

Dech pracujících Ruska
se sráží na tvé rakvi

a za sladkou tou mlhou
mozolů, květin a světel,
mužiků křížujících se
chvěje se otázka davů.

Pověz nám, veliký mrtvý,
pověz nám, přijde ten den,

kdy alej snů, jimiž jdeme,
zašumí, zazelená se
v obzorech hudby a světla,
lásky a chleba a vína?

Šlehají prapory rudé,
hřímají varhany rudé,

a ty, jenž zvedl jsi zem svou
vysoko nad zeměkouli,
by letěla s tvou rakví
mimo náš prostor a čas,

hled', zástupy u tvého hrobu,
muži všech jazyků světa,
stojí a čekají bdíce
na tvoje nové slovo.

(„Deset let“. Úryvek, 1929.)

OBSAH

MOSKVA V PROJEVECH NAŠICH STÁTNÍKŮ

<i>President dr. Edvard Beneš: Projev do moskevského rozhlasu po podepsání smlouvy s SSSR dne 21. XII. 1943</i>	7
<i>Předseda vlády Klement Gottwald: K osmistému výročí založení Moskvy</i>	11
<i>Náměstek předsedy vlády Zd. Fierlinger: Moskva — slovanská metropol</i>	13
<i>Náměstok předsedu vlády Ján Ursíny: Slováci a Moskva</i>	18

MOSKVA VČERA A DNES

<i>Ministr průmyslu Bohumil Laušman: Moskva — srdce a mozek SSSR</i>	23
<i>Dr. Jar. Charvát, ing. J. Šanda, V. Kubla: Přehled dějin Moskvy</i>	40
<i>František Nečásek: Procházka Moskvou</i>	63

MOSKVA V ČESKÉ LITERATUŘE

uspořádal prof. dr. Jul. Dolanský

MOSKVA ZE STARÉ ČESKÉ KRONIKY

<i>Matouš Hosius Vysokomýtský: Z Kroniky Moskevské (1589)</i>	73
<i>Daniel Adam z Veleslavína: O prvních stycích Moskvy s našimi zeměmi</i>	77
<i>Fr. Faust. Procházka: Český buditel chválí Kroniku Moskevskou</i>	79

MOSKVA — NADĚJE ČESKÉHO OBROZENÍ

Český hold Moskvě po vítězství nad Napoleonem

<i>Motto: Ant. Marek — Jos. Jungmannovi</i>	81
<i>V. A. Svoboda: Na mír Evropy r. 1815</i>	81
<i>Silorad Patrčka: Hlas osudu nad Francií</i>	83
<i>Fr. Lad. Čelakovský: Veliká panichida</i>	84
<i>Jan Kollár: Moskvě</i>	85
<i>Jan Kollár: Od Prahy k Moskvě</i>	86

POZNAVÁME MOSKVVU

<i>Karel Havlíček Borovský: První zkouška z československého jazyka</i>	
v Moskvě	87
<i>Čeněk Hornov: Kreml, ruská Akropole</i>	89
<i>Jindra Imlauf: Z moskevských ulic a chrámů</i>	92
<i>T. G. Masaryk: V klášteře u Moskvy</i>	95
<i>Gabriela Preissová: V Tretjakovské obrazárně v Moskvě</i>	97
<i>Emanuel z Čenkova: Požár Moskvy (Dojem z výstavy V. Vereščagina)</i>	98
<i>Jaroslav Kvapil: Moskevští v Praze</i>	99

MOSKVA — SRDCE SSSR

<i>Marie Pujmanová: Pohled do nové země</i>	103
<i>Jaroslav Seifert: Píseň o Moskvě</i>	106
<i>Marie Majerová: Demonstrace pracujících Moskvy</i>	107
<i>Vítězslav Nezval: Neviditelná Moskva</i>	110
<i>Václav Tille: Moskva ve výstavbě</i>	111
<i>Josef Kopta: Československé legie v Museu revoluce</i>	114
<i>Géza Včelička: Lenin</i>	117
<i>Josef Hora: U hrobu Leninova</i>	119

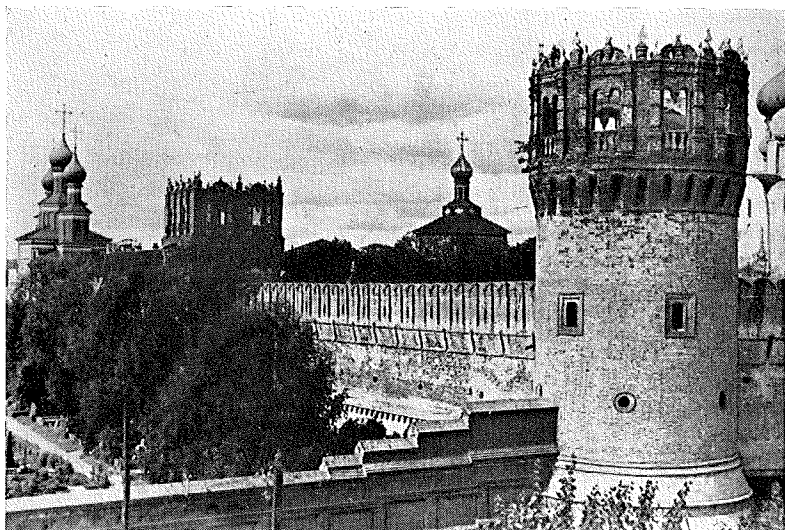
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

MOSKVA • 800 LET MĚSTA • 1147-1947

Vydalo v dubnu 1947 ministerstvo informací ve spolupráci
s Výborem pro oslavy 800. výročí města Moskvy. Obálka
Lucie Weisbergrová. Písmem Ronaldson výtiskla
v 3500 výtiscích knihtiskárna Orbis,
Praha XII, Stalinova 46
Cena 40 Kčs

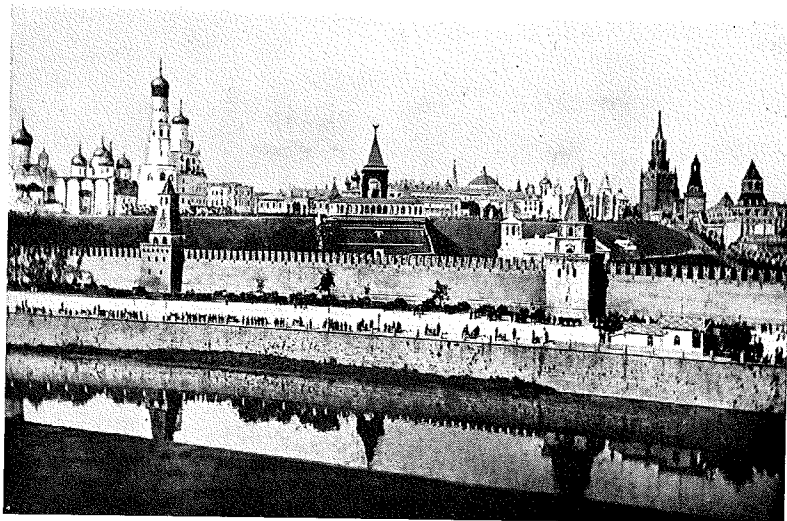
1. Pohled na Kremľ

2. Kremelské hradby a bašty

3. Kreml

4. Kreml - panorama

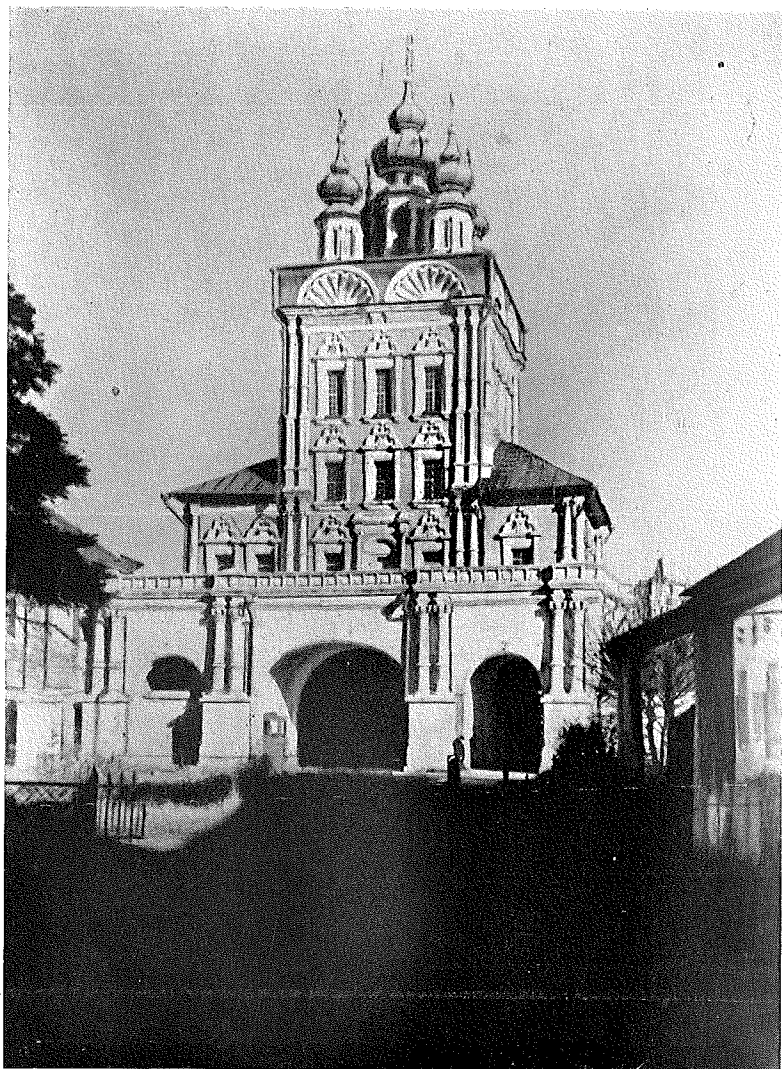
5. Kreml - pohled od západu

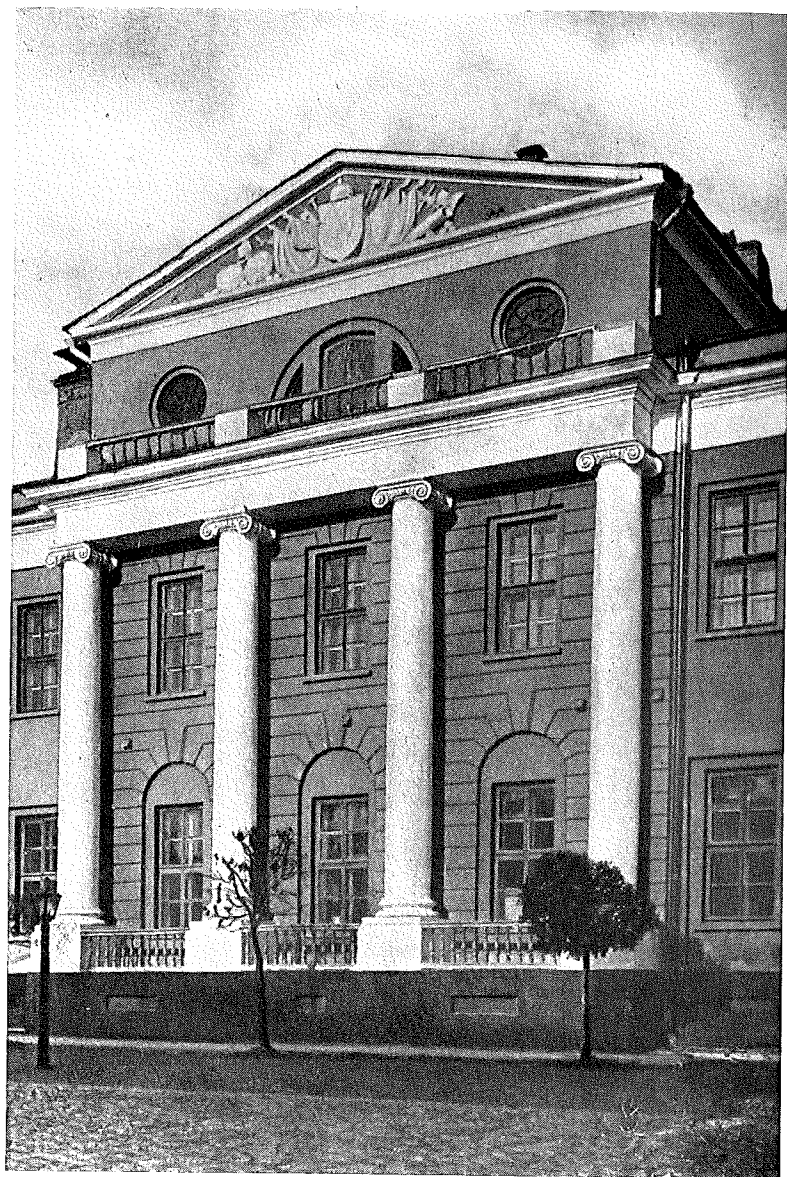
6. Kostely ze 14. století v Kremlu

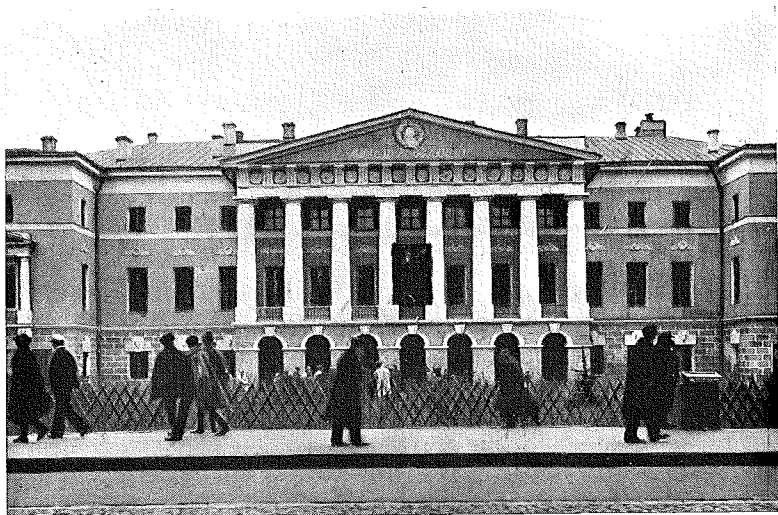
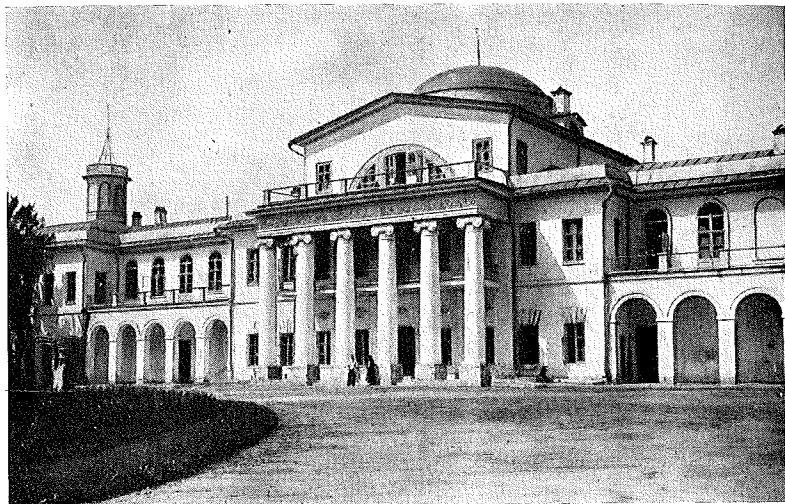
7. Chrám Vasila Blaženého a Spasská věž

9. Klášter novicек

10. Budova kasáren (empirové průčelí)

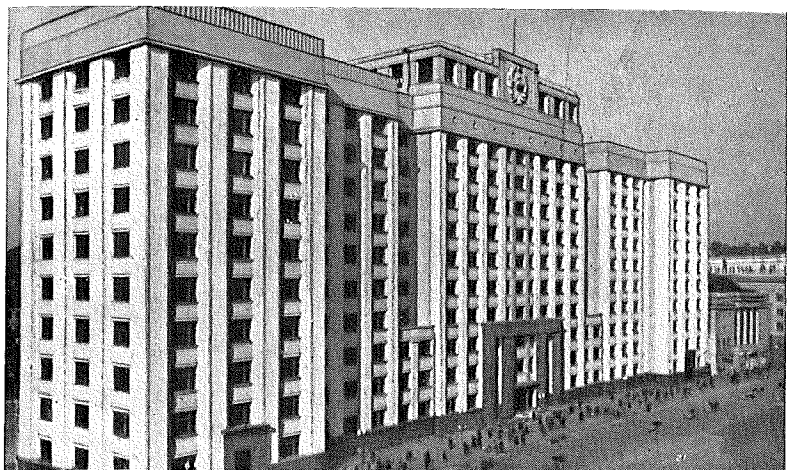

11. Národopisné museum

12. Museum revoluce

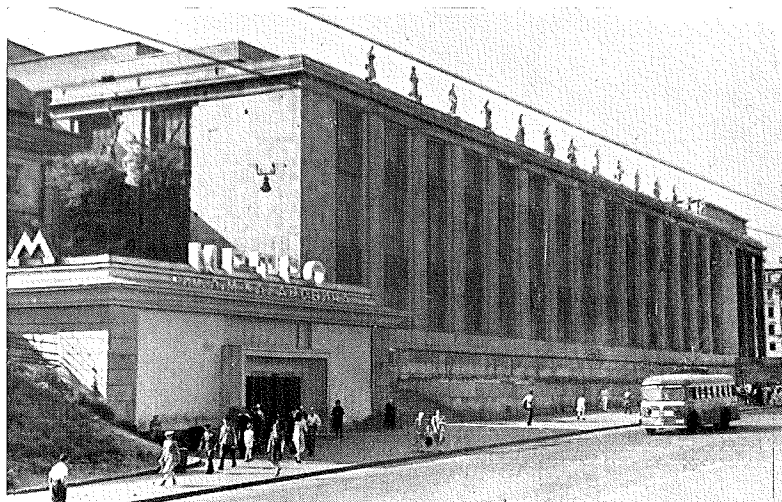

13. Vládní obytný dům

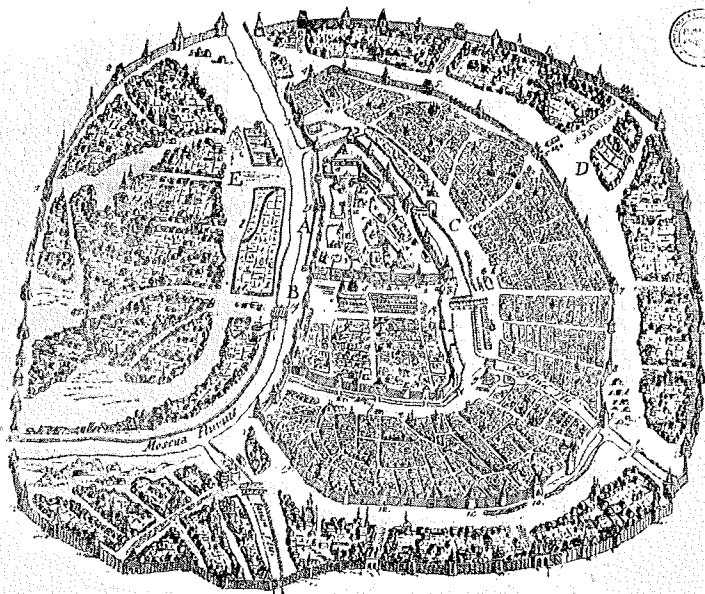
14. Budova předsednictva vlády

15. Dům Všesvazové rady průmyslové kooperace

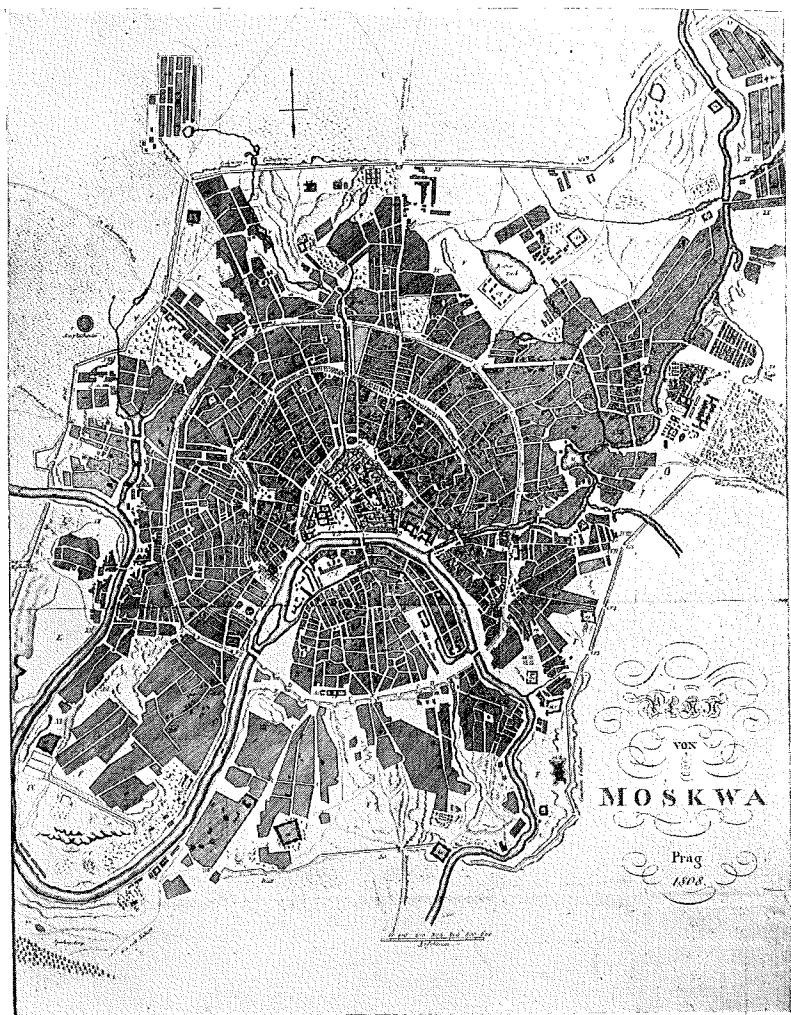
16. Stanice metra

17. Leninova knihovna

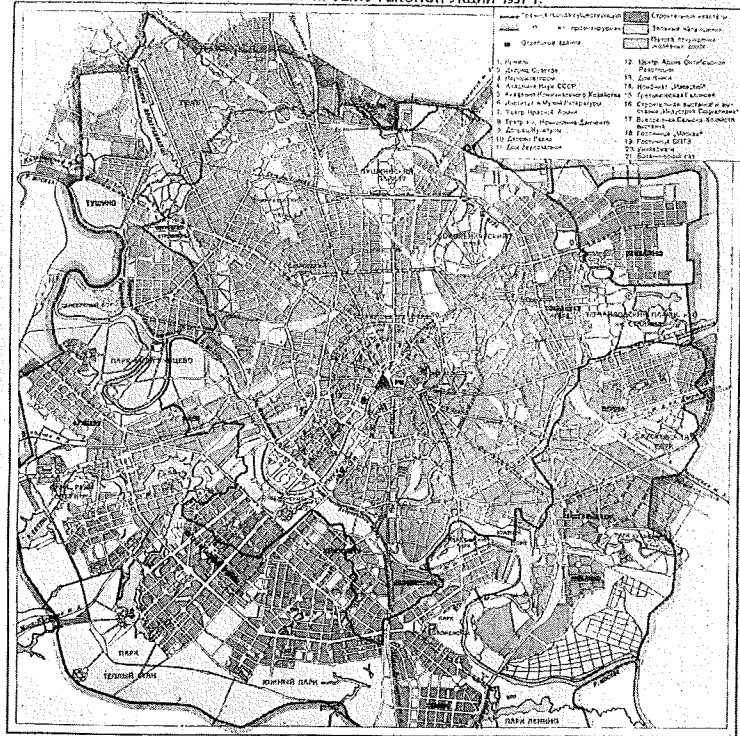
E. Plan města Moskvy, vyobrazení celého města s okolními krajinami, dle skutečného stavu v roce 1811. Učinil J. P. Hagenmann. Vydáno v Petrohradu 1811-1812. M. 1811. 1812. 1813.

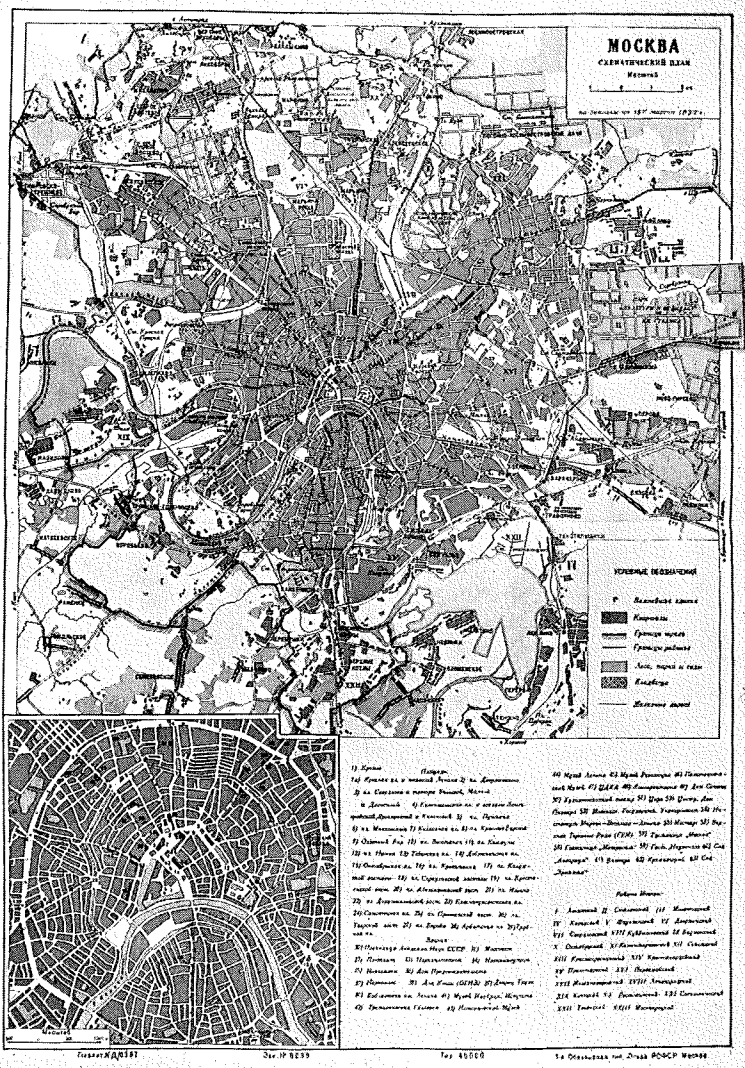
18. Plán staré Moskvy

19. V Praze tištěný plán Moskvy z r. 1808

СХЕМА ПЛАНИРОВКИ ГОР. МОСКВЫ ПО ПРОЕКТУ РЕКОНСТРУКЦИИ 1937 г.

21. Moskva budoucnosti (regulační plán z r. 1937)

Kronyka Moskewská.

Wypsanij před-
ních zemj. Kragin. Narodůw.

• Knížetstwj. Měst. Zámkůw. Kžel
a Sezer. Velikému Knížeti Mo-
skewskému poddaných.

O Mrawjch, obyčejjch, žwy-
klostech a Náboženstwj národu
Moskewského.

Čež o nestyčbaném Tyranskwj Zwanu
Wasilowice Knížete Moskewského / kterž
on ja paměti naši nad poddanými
srožmi provozował.

Dawgj cesta do Moskwy / jedna z Wj-
dně, druhá z Prahy.

To wссе z gazyka Latinského w
Češkj přeloženo, od Matausse
Mosia z Wysokého Meya.
— o čca Páně.

M. D. XC.

Počijná se byl prvnij Knihy
teto o Kragině Moskewské, a
nespředněgšijm městě téhož
jména Moskwe.

MOSCHOVIA. giná
Moskwa, gest weliké,
a wssij země Ruské
bylé hlavnij město /
poddané weliké Kní-
žeti Moskewskému spolu s Kraginai
anež Knížetstwjm, kterčž jména do-
sáhlo od Ržetytau Kraginai tečaucy
tak řečené Moskwa. Ta řeka počá-
tek a půwod swiig má w Kragině
Chwerenské podle Městečka řečené
Dlesto / a odtud za L X X X Wers-
seu (kterychžto pět wdělá gednu Pol-
skau mji) tečauc, běžú k Městu Mos-
kwě / a pogümagye s sebau několič gi-
ných řek k východu slunce teče / a w
Kragině Rezanské s Ržetau Dca ře-
čenau se spoguge.

a

Město